

Fred Karlsson ja Nils Erik Enkvist

Kielitieteet¹

Päiviö Tommila ja Allan Tiitta, eds., *Suomen tieteen historia. 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet*. WSOY, Porvoo - Helsinki - Juva 2000, 224-295.

Sisältö

1. Johdanto.....	3
1.1. Kielitieteen jaottelu	3
1.2. Historiallinen tausta 1640-1900.....	3
2. Kielitieteiden infrastruktuurin kehittyminen 1900-luvulla.....	5
2.1. Laitokset ja virat	5
2.2. Yhdistykset	8
2.3. Tieteelliset kongressit.....	9
2.4. Yhteenveto	14
3. Suomalaisugrialaisten kielten tutkimus.....	15
3.1. Suomen kielen tutkimus	15
3.2. Fennougristiikka	20
4. Indoeurooppalaisten kielten tutkimus.....	26
4.1. Ruotsin kielen tutkimus.....	26
4.2. Romaanisten kielten tutkimus.....	30
4.3. Saksan kielen tutkimus	32
4.4. Englannin kielen tutkimus	34
4.5. Slaavilaisten ja balttilaisten kielten tutkimus.....	37
4.6. Klassisten kielten tutkimus	39
5. Ulkoeurooppalaisten kielten tutkimus ja vertaileva kielitiede	41
6. Kielitieteen teorit, menetelmät ja sovellukset	45
6.1. Fonetikka ja kliininen kielitiede.....	45
6.2. Yleinen kielitiede.....	47
6.3. Soveltava kielitiede	49
7. Kielitiede ja yhteiskunta 1900-luvulla.....	51
Lähdeluettelo	56
Alaviitteet.....	60

1. Johdanto

1.1. Kielitieteen jaottelu

Humanististen tieteiden joukossa kielitiede on erityisen monialainen ja heterogeeninen. Käsitteellä “kielitieteet” tarkoitamme jatkossa kaikkien kielten tutkimusta, niin filologista eli (vanhojen) tekstien tulkintaan keskittyvää kuin lingvistikin eli kielen rakenteeseen ja käyttöön painottuvaa. Myös fonetiikka sekä yleinen ja soveltava kielitiede kuuluvat kielitieteisiin. Logopedia kuuluu osaksi kielitieteisiin, mutta on myös lähellä lääketieteitä.

Kielitieteen koko kentän hahmottaminen yhden disposition muotoon on hankalaa, koska kielitieteitä voi tarkastella ainakin neljästä toisensa leikkaavasta näkökulmasta. Yksittäisten kielikuntien ja kielten tutkimus muodostaa yhden luonnollisen ja tärkeän jaottelutavan: indoeurooppalaiset kielet, suomalaisugrilaiset kielet, anglistiikka, suomen kielen tutkimus jne. Toinen mahdollisuus on lähteä tutkimuskohteesta: filologinen tutkimus, lingvistinen tutkimus, äännerakenteeseen kohdistuva tutkimus, kielioppiin kohdistuva tutkimus jne. Kolmas vaihtoehto on kronologis-aatehistoriallinen, jolloin tarkastelukulma lähtisi tieteellisistä päävirtauksista tai teorioista: 1800-luvun voittopuolisesti kielihistoriallinen tutkimus, 1900-luvun strukturalismi jne. Vihdoin erityiskielten kuten suomen ja englannin tutkimus painottuu toisin kuin yleislingvistinen teorioiden ja menetelmien kehittäminen. Vertailevan kielitieteen metodiikkaa taas on käytetty kaikkien kielten sukulaisuussuhteiden selvittämiseen. Käytännössä kaikki nämä näkökulmat on otettava huomioon.

Vahvimmat perinteet niin historiallisesti kuin institutionaalisesti ovat muodostuneet kielten ja kielikuntien ympärille, jotka olemmekin valinneet pääperspektiiviksemme. Esittelemme ensin kielitieteiden infrastruktuuria eli laitoksia, virkoja, yhdistyksiä, kongresseja ja kokouksia sekä julkaisukanavia. Sen jälkeen käsittelemme suomalaisugrilaisten kielten tutkimusta eli fennougristiikkaa (tärkeimpänä osa-alueenaan suomen kielen tutkimus), sitten indoeurooppalaisten kielten tutkimusta (ruotsin, romaanisten kielten, saksan, englannin, slaavilaisten ja balttilaisten kielten sekä klassisten kielten), ja viimeisenä kielten ryhmänä muiden eli lähinnä ulkoeurooppalaisten kielten tutkimusta. Lopuksi käsittelemme kielitieteen teorioita, menetelmiä ja sovelluksia eli fonetiikkaa, kliinistä kielitiedettä, yleistä kielitiedettä ja soveltavaa kielitiedettä. Koska suurin osa Suomen 1900-luvun kielentutkimuksesta on näiden rajojen sisäistä, yksilöiden suorittamaa työtä, esitys pakostakin perustuu eri alojen kehitykseen tutkijayksilöiden, koulukuntien sekä myöhemmin projektien esittelyn muodossa.

Tämä jaottelu ei sekään ole vailla ongelmia. Se häivyttää taustalle “kotimaisten kielten” ja “vieraiden kielten” eron. Se peittää myös “uusfilologioiden” eli uusien kielten ja klassisen filologian eli lähinnä latinan, kreikan ja eräiden muinaisten orientaalistien kielten tutkimuksen erot.

Kieli on omaehtoinen järjestelmänsä, mutta sillä on myös mentaalinen, sosiaalinen, kulttuurinen, kognitiivinen, biologinen, neuraalinen, fyysinen, oppimiseen liittyvä ym. ulottuvuutensa. Esityksemme rajautuu käsittelemään ensisijaisesti kielitieteellisistä lähtökohdista kumpuavaa kielten tutkimusta. Emme siis käsittele kielen tai kielellisten ilmiöiden tutkimusta muiden tieteenalojen näkökulmasta, esim. filosofian, logiikan, neuroverkkojen teorian, kognitiivisen psykologian, sosiologian, lääketieteen tai kasvatustieteen.

1.2. Historiallinen tausta 1640-1900

Vanhassa Turun Akatemiassa oli alusta eli vuodesta 1640 alkaen kaksi kielitieteille omistettua professorin virkaa, kaunopuheisuuden (vuodesta 1747 kaunopuheisuuden ja runousopin) sekä “kielten” (Linguarum). Kaunopuheisuuden professorit opettivat 1800-luvulle saakka lähinnä käytännön kirjoitettua ja puhuttua latinaa. Olihan latina aikakauden tieteellisen viestinnän pääkieli. Kielten professuurin opetusalaan kuuluivat Raamatun alkukielet eli heprea ja kreikka.

Ruotsin vallan aikaisessa Suomessa kieliopillisen kuvauksen merkittävimmät edistysaskeleet ennen 1800-lukua olivat ensimmäiset suomen kielen kieliopit (Eskil Petr Φ us 1649, Matthias

Marthinius 1689, Bartholdus Vhael 1733) sekä Bartholdus Rajalenin latinan kielioppi 1683 ja Simon Paulinuksen heprean kielioppi 1692. Suuri osa muusta kielentutkimuksesta oli maailman alkukieliongelman tai suomen kielen mahdollisten sukukielten spekulatiivista pohdiskelua. Saatettiin kysyä, pääseekö ihminen kuolemansa jälkeen taivaaseen osaamatta hepreaa, mitä kieltä enkelit käyttävät keskenään, onko suomi sukua heprean tai kreikan kanssa jne. Varsinaisten tieteellisten tulosten osalta voidaan mainita Michael Wexionius Gyldenstolpe, joka jo 1650 luotettavien kieliopillisten vertailujen jälkeen osoitti, että suomen ja viron täytyy olla keskenään sukua. Kielitieteessä niin kuin monessa muussakin tieteessä H. G. Porthan oli edelläkävijä 1700-luvun lopussa. Porthan seurasi aikansa eurooppalaisen kielentutkimuksen kehitystä, lopetti teologisluonteisen spekuloinnin ja tähdensi kielten järjestelmällisen tutkimisen, ennen kaikkea niiden vertailemisen tärkeyttä. Porthan oivalsi, että kielten historia saattaa heijastaa puhujayhteisön kulttuuri- ja muuta historiaa, ja tutki myös suomen murteita.

Suomen joutuminen Venäjän alaisuuteen 1809 vaikutti nopeasti myös kielitieteiden asemaan. Keisari Aleksanteri I perusti uusia virkoja saadakseen Turun Akatemian tuen. Vuonna 1811 Linguarum-professori jaettiin kahtia, Kreikan kirjallisuuden sekä Itämaiden kirjallisuuden professuureiksi. Uudet vallanpitäjät halusivat tietenkin edistää venäjän kielen opetusta. 1828 perustettiin venäjän kielen ja kirjallisuuden professorin virka (joka tosin lakkautettiin 1862), ja 1841 vielä toinen. Useimmat näiden kahden viran haltijoista eivät kuitenkaan olleet kovin aktiivisia tutkijoita.

Kuuluisa tanskalainen kielentutkija Rasmus Rask, yksi vertailevan indoeurooppalaisen kielitieteen perustajista, vieraili Turussa 1818 ja vaikutti merkittävästi siihen, että Suomessa virisi kiinnostus itäisten suomalais-ugrilaisien kielten tutkimusta kohtaan. Anders Johan Sjögrenistä (1792-1855) tuli maailman ensimmäinen todella merkittävä kielitieteellinen tutkimusmatkailija.

Merkittävä tapahtuma oli myös suomen kielen ja kirjallisuuden professorin viran perustaminen Helsingin yliopistoon 1850. Osasyys oli varmaan venäläisten halu etäännyttää Suomi ja suomalaiset vanhasta emämaasta Ruotsista suomen kielen asemaa varovasti edistämällä. Tämän viran ensimmäiset haltijat olivat Matthias Alexander Castrén (1813-52), Elias Lönnrot (1802-84) ja August Ahlqvist (1826-89), kaikki suomalaisuuden muotoutumiseen keskeisesti vaikuttaneita tutkijoita ja kulttuuripersoonallisuuksia. Castrén jatkoi Sjögrenin aloittamia tutkimusmatkoja itään ja vietti melkein koko 1840-luvun Siperian aroilla. Castrén kartoitti näin erityisesti suomen kielen etäisimmät sukukielet, samojedikielet, mutta monia muihinkin kielikuntiin kuuluvia kieliä kuten turkkilaiskieliä ja tunguusia. Näiden töittensä ansiosta Castrénia pidetään vertailevan uralistiikan eli suomalais-ugrilaisien ja samojedikielten tutkimuksen perustajana. Castrénin työ loi pohjan vankalle perinteelle, joka edelleen on elävä tämän päivän fennougriistikassa. Castrénista tuli maailmankuulu ja etnolingvistiikan² perustaja.

Helsingin yliopistoon perustettiin sanskritin ja vertailevan kielitieteen ylimääräinen professuuri 1875, ensimmäisenä haltijanaan Otto Donner (1835-1909), ja ruotsin kielen ja kirjallisuuden ylimääräinen professuuri 1876 Axel Olof Freudenthalia (1836-1911) varten. Vuoden 1890 vaiheilla alkoi vilkas keskustelu vieraiden eli "uusien" kielten akateemisen opetuksen tarpeesta. Ensimmäinen tällainen professuuri perustettiin germaanisessa ja romaanisessa filologiassa 1894 Werner Söderhjelmia varten. Vuonna 1800 Turun Akatemiassa oli kaksi filologista professuuria, vuonna 1900 Suomen eli Helsingin yliopiston filologis-kielitieteellisten professuurien määrä oli noussut 11:een.

Suomen keskeiset kielitieteelliset yhdistykset perustettiin 1800-luvulla: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) 1831, Svenska landsmÅlsföreningen 1874, Kotikielen Seura 1876, Klassillis-filologinen yhdistys — Klassiskfilologiska föreningen (Societas Philologica Classica) 1882, Suomalais-ugrilainen Seura 1883, Svenska Litteratursällskapet 1885 ja Uusfilologinen yhdistys 1887. Erityisesti 1870- ja 1880-luvut olivat siis vilkasta yhdistysten perustamisen aikaa.

Suomalais-ugrilaisen Seuran perustamisella oli huomattava kulttuuripoliittinen merkitys. Pietarin kuulu tiedeakatemia oli 1800-luvun alkupuoliskolla suomalais-ugrilaisien kielten tutkimuksen keskus, se julkaisi mm. postuumisti suuren osan Castrénin uraa uurtavista tutkimuksista. Mutta 1800-luvun loppupuolella kansainvälisen fennougriistiikan painopiste alkoi siirtyä Helsinkiin

juuri Suomalais-ugrilaisen Seuran toiminnan ansiosta. Seuran kustantamien tutkijoiden keruutyön merkitys ulottuu kauas maamme rajojen ulkopuolelle, se muodostaa Itä- ja Koillis-Euroopan sekä Siperian kansoihin kohdistuvan tutkimuksen perustan.

Aleksanteri II:n kielimanifesti annettiin 1863. Sen mukaan suomesta tulisi hallinnon, lainkäytön ja opetuksen kieli 20 vuotta kestävä siirtymäkauden kuluessa. Tämän takia suomen kielen huoltoon kiinnitettiin 1860-luvulta alkaen paljon huomiota. Kehitettiin uusia sanoja, karsittiin ruotsalaisuuksia kirjakiielestä, yritettiin vakiinnuttaa kirjakielen normit ja synnyttää yleissuomalainen puhutun kielen standardi, jonka malliksi otettiin kirjoitetun kielen huolellinen ääntäminen.

Fennistiikka ja fennougristiikka erotettiin muodollisesti toisistaan 1892, kun Helsingin yliopistoon perustettiin suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professorin virka. Siihen saakka suomen kielen ja kirjallisuuden professuurin haltijoista useimmat olivat olleet laaja-alaisia suomalais-ugrilaisten kielten tutkijoita. August Ahlqvistia voidaan pitää modernin fennougristiikan perustajana

Kolmesta keskeisestä 1800-luvun kielitieteen pääsuuntauksesta eli filosofis-semanttisesta, historiallis-vertailevasta ja filologisesta, useimmat Suomen uusien kielten tutkijat harrastivat ensi sijassa filologiaa. He julkaisivat vanhoja tekstejä ja tutkivat niiden kielen ja kulttuurin taustaa. Vanhojen tekstien editointi ja tutkiminen olikin keskeistä aina 1900-luvun puoliväliin saakka. Nimenomaan Euroopan romaanisen ja germaanisen kulttuuripiirin arkistoista löytyi paljon julkaisematonta ja tutkimatonta aineistoa. Tämä perusmateriaali oli editoitava, kommentoitava ja julkaistava, jotta tutkimus voisi sitä hyödyntää. Klassisissa kielissä editoinnilla oli vankat traditiot aina renessanssin ajoilta, ja 1800-luvulta lähtien kiinnitettiin kasvavaa huomiota tekstieditoinnin periaatteisiin ja menetelmiin. Niinpä klassisen filologian puolella mm. saksalainen filologi Lachmann (1793-1851) pyrki säilyneitä tekstejä vertaamalla laatimaan niille sukupuun eli stemman, ja jopa rekonstruoimaan tekstien kadonneita alkuperäisversioita. Toinen metodi oli ranskalaisen Joseph Bédierin, joka julkaisi Rolandin laulun vuosina 1922-27 parhaaksi arvioimansa tekstin mukaisena, korjaten vain ilmeisiä virheitä. Englannissa perustettiin 1864 English Text Society, Pariisissa 1875 Société des anciens textes français, ja Berliinissä 1877 Gesellschaft für deutsche Philologie, joiden julkaisusarjat toivat vanjoja tekstejä laajojen tutkijapiirien käyttöön.

Suomen uusfilologian juuret ovat syvällä tässä eurooppalaisessa traditiossa. Nuoret suomalaiset tutkijat hakeutuivat määrätietoisesti ulkomaille alansa parhaiden asiantuntijoiden oppilaisiksi. Opettajat vuorostaan innoittivat heitä omistautumaan aikansa tieteen painopistealueelle eli filologiaan. Filologista tutkimusta pystyy näet harjoittamaan myös vieraskielinen tutkija. Sehän käsittelee vanhoja kielimuotoja, jotka ovat outoja myös äidinkielisille. Tekstieditointi vaatii tarkkuutta ja kestävyyttä ynnä syvällisiä tietoja kielihistoriasta ja tekstin kulttuuritaustasta. Se, joka on ansainnut kannuksensa tekstiediittorina, omaa valmiudet myös kielen ja kulttuurin tutkimukseen. Useat tekstien julkaisijoina aloittaneista jatkoivatkin sittemmin tutkimuksiaan lingvistiikan ja kulttuurin parissa. Sitä paitsi nuoret suomalaiset tutkijat viihtyivät Euroopan metropoleissa ja eliittiyliopistoissa. Monet heistä omaksuivat työympäristöjensä kielet ja käytöstävät, ja heidän kykyjään käytti Suomen itsenäisyyden alkuvuosina hyväkseen myös nuoren tasavallan ulkoministeriö.

2. Kielitieteiden infrastruktuurin kehittyminen 1900-luvulla

2.1. Laitokset ja virat

Kielitieteen infrastruktuuriin kuuluvat keskeisimpinä yliopistot, tiedekunnat ja niiden laitokset, tutkimuslaitokset, eri laitoksissa olevat virat, yhdistykset, aikakauslehdet ja keskeiset kokousperinteet. Vuosi 1965 on tärkeä vedenjakaja, monet ilmiöt muuttuvat sen jälkeen.

Kaudella 1900-1965 Helsingin yliopisto, Xbo Akademi, Turun yliopisto ja Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu saivat kielitieteellisiä professuureja uusille aloille seuraavasti:

slaav. engl. germ. rom. fonet. itäm. ven. klass. suomi ruotsi sm.-ugr.

<i>HY</i>	1900	1907	1908	1908	1921	1929	1945				
<i>XA</i>		1937	1929					1935	1957	1923	
<i>TY</i>		1946	1925	1945				1964	1921	1962	1964
<i>JKKK</i>		1958	1958							1936	1958

Itsenäistymisen jälkeen Helsingin venäjän kielen professuuri lakkautettiin 1919, mutta toisen maailmansodan jälkeen se perustettiin uudelleen 1945. Sotien välisenä aikana Suomessa ei ollut yhtään venäjän kielen professuuria, mikä sekin kertoo jotain ajan oloista.

Näin syntynyt virkarakenne antaa aihetta muutamiin yleistyksiin. Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen virkoja oli alusta asti eniten. Tämä oli maan näkökulmasta luonnollista, mahdollisimman seikkaperäisen kuvan rakentaminen suomen kielen sukulaisuussuhteista, menneisyydestä ja nykyisistä ominaisuuksista oli suuri kansallinen tehtävä. Suomen kieli oli myös tietoisesti kehitettävä täysiveroiseksi sivistyskieleksi. Itsenäistymisen jälkeen suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen ympärille syntyi käsite “kansalliset tieteet”, joka kattoi myös kotimaisen kirjallisuuden, kansanrunouden tutkimuksen sekä kansatieteen. Kansallisten tieteiden asema humanististen tieteiden kentässä oli erityisen merkittävä 1960-luvun loppuun asti. 1960-luvun ideologiset, kulttuuriset ja poliittiset myllerrykset toivat siihen asti jonkinlaisessa pimennossa olleen “muun maailman” näkyvästi mukaan kansallisiin tieteisiin. Ovathan tieteet aina perusluonteeltaan kansainvälisiä, vaikka niiden tutkima aineisto rajoittuisi yhdelle kansalle ominaiseen aihepiiriin.

Ylipistojen virkarakenteen kehityksen toinen trendi on vieraiden kielten aseman vahvistuminen, erityisesti saksan, ranskan ja englannin. Edellä kuvaamamme kronologia osoittaa havainnollisesti, kuinka saksa oli toiseen maailmansotaan asti keskeinen vieras kieli, paljon tärkeämmäksi mielletty kuin englanti. Keskeiset teoreettis-lingvistiset vaikutteet tulivat meikäläiseen kielitieteeseen Saksasta aina toiseen maailmansotaan saakka.

Kolmas trendi on Helsingin ja sen ulkopuolisten yliopistojen virkarakenteen samankaltaisuus. Tuolloin ei — kuten 1990-luvulla — ollut puhetta yliopistojen “erikoistumisesta” tai “profiloitumisesta”, vaan suorastaan edellytettiin, että muut yliopistot oli kloonattava Helsingin yliopiston kaltaisiksi, jotta niiden antamat tutkinnot voitaisiin hyväksyä samanarvoisina.

Myös nuoremmissa Oulun, Tampereen, Joensuun ja Vaasan yliopistoissa on nykyään humanistiset tiedekunnat, joissa annetaan kielitieteellistä opetusta. Lisäksi Helsingin kauppariikiteollisuudessa ja Svenska Handelshögskolanissa on muutamia kielten apulaisprofessoreja. Suomessa on siten nyt kymmenen kielitieteellistä opetusta antavaa korkeakoulua.

Suomessa koulutettiin 1960-luvun lopusta alkaen kääntäjiä kääntäjänkoulutuslaitoksissa, jotka alun perin olivat opistotason oppilaitoksia. Vuosien 1979-80 tutkinnonuudistuksen yhteydessä kääntäjänkoulutus integroitiin yliopistoihin ja tehtiin FK-tasoiseksi. Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitos liitettiin Helsingin yliopistoon, Savonlinnan kääntäjänkoulutuslaitos Joensuun yliopistoon, Turun kääntäjänkoulutuslaitos Turun yliopistoon ja Tampereen kääntäjänkoulutuslaitos Tampereen yliopistoon, kaikissa tapauksissa humanististen tiedekuntien osiksi. 1990-luvun hallinnollisten ja tiedepoliittisten muutosten myötä Savonlinnan laitos on nykyisin nimeltään Kansainvälisen viestinnän laitos, Tampereen ja Helsingin (Kouvolan) laitokset ovat käännöstieteen laitoksia ja Turun kääntäjänkoulutuslaitos taas on integroitu Turun yliopiston kieliaineisiin.

Korkeakouluneuvosto kartoitti korkeakoulujen virkatilannetta 31.12. 1986. Tuolloin kielitieteellisiä professorin ja apulaisprofessorin virkoja oli yhteensä 121. Tieteenaloittain jakauma oli tämä:

KIELITIETEEN OSA-ALUE	N
suomi	21
englanti	19
ruotsi	17
saksa	14
latina, kreikka	9
kääntäminen ³	9
slaavilaiset (venäjä + fil)	7
suomalais-ugril. + itäm.suom.	6
Aasian ja Afrikan kielet	4
romaaninen (filologia + ranska)	4
yleinen kielitiede	3
fonetiikka	3
espanja, italia	2
logopedia	2
soveltava kielitiede	1
YHTEENSÄ	121

Taulukko 1. Kielitieteellisten professuurien ja apulaisprofessuurien tieteenalajakauma ja lukumäärä (N) 31.12.1986 (Perusvoimavaraselvitys 1988).

Professuureja ja apulaisprofessuureja kieliaineissa oli vuonna 1964 runsaat 50. Noin 20 vuodessa kielitieteellisten professuurien määrä oli siis enemmän kuin kaksinkertaistunut. Vuoden 1900 tilanteeseen verrattuna (ks. 1.2) professuurien määrä oli kymmenkertaistunut.

Kannattaa verrata vuosien 1964 ja 1986 tilannetta toisiinsa. Vuonna 1986 suomen kielen virkoja oli edelleen runsaimmin, englannin toiseksi eniten, mikä tietenkin heijastaa englannin maailmankielen asemaa. Suomessa on paljon klassisen filologian eli latinan ja kreikan virkoja, tämä on Suomessa edelleen yksi vahva tutkimusperinne. Muutamassa kymmenessä vuodessa kääntäminen on noussut painopistealueeksi perinteisiä englantilaisen, germaanisen jne. filologioita täydentämään. Uusia tulokkaita ovat myös Aasian ja Afrikan kielet, espanja ja italia, yleinen kielitiede sekä logopedia ja soveltava kielitiede. Tällä 20-vuotiskaudella siis kaukaisemmat kielet sekä teoreettinen ja soveltava kielitiede ovat vahvistuneet, viimeksi mainittu erityisen voimakkaasti, koska kääntämisen ja kansainvälisen viestinnän tutkimus tyypillisimmillään on soveltavaa kielitiedettä. Runsaasti uusia kielten alempia opetusvirkoja ynnä tuntiovetusta on myös korkeakoulujen kielikeskuksissa.

Vuonna 1997 kielitieteellisten professuurien lukumäärä oli noin 140. Uusia virkanimikkeitä ovat Afrikan (nim. Saharan eteläpuolisen) kielet ja kulttuurit, japani, tietokone-lingvistiikka, kieliteoria ja kääntäminen sekä puheviestintä. Vahva trendi läpi 1900-luvun kielitieteissä niin kuin muissakin tieteissä on siten eriytyminen ja siihen liittyvä pirstoutuminen. Ennen saattoi olla pelkästään englantilainen filologia tai yleinen kielitiede, nyt on erikseen englantilainen filologia, englannin kieli, englannin kieli ja kirjallisuus sekä englannin kääntäminen, taikka yleinen kielitiede, tietokone-lingvistiikka sekä kieliteoria ja kääntäminen. (Pelkkä nimikkeiden eriytyminen ei tosin vielä takaa opetus- ja tutkimussisältöjen vastaavaa eriytymistä.) Toinen selvä trendi on kielitieteen välinearvon lisääntyminen ja sen vahva heijastuminen virkarakenteeseen. Soveltavan kielitieteen ja

kansainvälisen viestinnän tutkimuksen nopeasti vahvistunut asema ovat tämän trendin selvimmät ilmentymät. Tämänkaltaisilla argumenteilla on usein perusteltu uusia panostuksia myös Aasian kieliin. Ovathan nämä yleispoliittisesti ja kaupallisesti erittäin tärkeitä.

Merkittävä tutkimuspoliittinen päätös tehtiin 1976, kun perustettiin Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Kotus). Kotukseen koottiin joukko perinteikkäitä erityisesti suomen kieleen ja sen sukukieliin kuuluvia hankkeita ja arkistoja, joista monet olivat olleet tekeillä jo vuosikymmeniä. Näitä ovat Suomen murteiden sanakirja (jonka koostaminen oli aloitettu jo vuosisadan alussa), Vanhan kirjasuomen sanakirja, Suomen kielen etymologinen sanakirja, Karjalan kielen sanakirja, Suomen ruotsalaismurteiden sanakirja, eräiden kaukaisempien suomalais-ugrialaisten kielten sanakirjahankkeet, Suomen nauhoitearkisto (jonka kokoamisen professori, sittemmin akateemikko Pertti Virtaranta oli aloittanut 1959), Suomen nimiarkiston säätio, Nykysuomen laitos (joka oli ollut Suomen Akatemian alaisuuteen kuuluva kielenhuoltoelin), Euroopan kielikartaston eli Atlas Linguarum Europaen projekti jne.

Kotuksessa on nykyään tutkimusosasto, kielenhuolto-osasto, sanakirjaosasto, ruotsin kielen osasto sekä yleinen osasto. Työntekijöiden määrä on noin 100, se on kaksi kertaa suurempi kuin maan suurimmat yliopistolliset kielten laitokset. Kielenhuollosta huolehtivat Kotuksen alaiset suomen, ruotsin ja saamen kielen lautakunnat. Uusia kieliä Kotuksen työohjelmassa ovat kuurojen viittomakieli ja mustalaisten romani. Ajankohtaisia uusia tutkimusprojekteja ovat mm. laaja kuvaileva suomen kielen kielioppi sekä elektronisessa muodossa oleva viittomakielen sanakirja.

2.2. Yhdistykset

Johdantojaksossa mainitsemamme yhdistykset ovat kaikki osoittaneet elinvoimansa ja toimivat edelleen aktiivisesti. Mutta Suomi on yhdistysten luvattu maa. Kielitieteellisiäkin yhdistyksiä on usein koettu tarvittavan lisää sitä mukaa kun uusia yliopistoja tai tieteenaloja on syntynyt.

Suomen Itämainen Seura perustettiin 1917, yllättävänkin myöhään siihen nähden, että orientalistiikka on alkuperäisen Turun Akatemian Linguarum-professuurin myötä kielentutkimuksemme vanhimpia haaroja. SprÅkvetenskapliga klubben vid Xbo Akademi perustettiin 1927 professori Bruno Sjörosin aloitteesta. Suomen kielen ja kansatieteen yhdistys Suomen Kielen Seura perustettiin Turkuun (lähinnä Turun yliopiston yhteyteen) 1929. Porthan-Seura perustettiin Turkuun 1936, se on ollut foorumi useille polyhistorisesti suuntautuneille tutkijoille ja ottanut osaa Porthanin koottujen teosten julkaisemiseen. Suomen Kielen Seura laajensi myöhemmin toimintaansa myös suomalais-ugrilaiseen kielentutkimukseen, kirjallisuuteen ja folkloristiikkaan, ts. kaikkiin kansallisiin tieteisiin. Föreningen för nordisk filologi perustettiin 1932 professori T. E. Karstenin ehdotuksesta.

Tämän jälkeen tuli yhdistysten perustamisen osalta pitkä kymmeniä vuosia kestävä suvantovaihe. Turkuun perustettiin yhdistys Paideia 1962, jonka tarkoituksena on edistää kiinnostusta muinaiseen kreikkalais-roomalaiseen maailmaan sekä klassisiin kieliin. 1969 perustettiin Suomen Egyptologinen Seura, primus motorinaan professori Rostislav Holthoer (1937-97). Suomen logopedis-foniatriinen yhdistys perustettiin 1963.

Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA (Association Finlandaise de Linguistique Appliquée) perustettiin Turussa 1970, Nils Erik Enkvistin, Kay Wikbergin ja Kalevi Wiikin toimiessa liikkeelle panijoina. AFinLA oli Suomessa ensimmäinen yhdistys, joka selkeästi liittyi ns. moderniin lingvistiikkaan. Yhtenä sen päämäärästä oli uuden kielitieteellisen tiedon soveltaminen koulujen kieltenopetuksen kehittämiseen. 1976 professori Paavo Siro ehdotti, että perustettaisiin valtakunnallinen yhdistys yleisen kielitieteen edistämiseksi. Hanke toteutettiin 1977, jolloin perustettiin Suomen kielitieteellinen yhdistys (SKY).

Viime aikoinakin on perustettu uusia kielitieteellisiä seuroja: Nykysuomen seura 1979, jonka keskeiset taustavoimat ovat Tampereen, Oulun ja Jyväskylän yliopistojen suomen kielen kielen tutkijayhteisöt, sekä Suomen keltologinen seura 1991.

Pohjoismaisen kielitieteellisen yhteistyön kannalta merkittävä tapahtuma oli pohjoismaisen

yhdistyksen Nordic Association of Linguists (NAL) perustaminen 1976, paljolti ruotsalaisen lingvistin Stig Eliassonin aloitteen pohjalta. NAL:n keskeisiä toimintamuotoja ovat olleet yhteispohjoismaisten julkaisuhankkeiden (mm. *Nordic Journal of Linguistics*, *Nordic Linguistic Bulletin*) sekä kokoussarjojen tukeminen.

Kielentutkijoiden kansainvälisen yhdistystoiminta on myös vilkasta. Esim. Nils Erik Enkvist oli mukana perustamassa Societas Linguistica Europaea 1966 ja Academia Europaea 1988. Hän toimi UNESCO:n Fédération des langues et littératures –liiton maailmanpresidenttinä 1987-90 ja Modern Humanities Research Associationin presidenttinä 1991, ja teki aloitteen pohjoismaisen tekstilingvistiikan yhteistyöelimen eli Nordtextin perustamiseksi 1984.

2.3. Tieteelliset kongressit

1800-luvulla kielitieteellisiä kongresseja järjestettiin erityisesti orientalistiikassa. Esim. Otto Donner osallistui kansainvälisiin orientalistikongresseihin jo Firenzessä 1878 ja Berliinissä 1881.

Nimellä *Nordiska filologmötet* oli sporadisesti pidetty pohjoismaisten kielten tutkijoiden kokouksia vuodesta 1876 alkaen, esim. 1902 Uppsalassa (kuudes kokous), 1932 Lundissa ja 1950 Helsingissä ja Turussa. Elokuussa 1922 Svenska litteratursällskapet järjesti Helsingissä “Svenska filolog- och historikermötet”, joka osanottajakunnan kahtalaisuuden osalta vielä heijasti yleishumanistista tieteenihannetta. Tämä kokous liittyi perinteeseen, joka oli alkanut Göteborgissa 10 vuotta aiemmin järjestetyllä samannimisellä kokouksella.

Ensimmäinen kansainvälinen lingvistikokous, *First International Congress of Linguists*, järjestettiin Haagissa ja siihen osallistuivat Suomesta Frans Äimä, T. E. Karsten ja E. N. Setälä. Toiseen kokoukseen Genevessä 1931 osallistuivat slavisti J. J. Mikkola ja romanisti O. J. Tallgren. Tallgren (myöh. Tuulio) piti esitelmän figuratiivisista ilmauksista. Yhdeksänteen lingvistikongressiin Massachusetts Institute of Technologyssä 1962, Noam Chomskyn kotikentällä, osallistuivat Suomesta Nils Erik Enkvist, Paavo Ravila ja Paavo Siro. Siro piti esitelmänkin aiheesta “Lauserakenteen perusteista”, jossa hän vertasi omaa teoriaansa Chomskyn teoriaan. Myöhemmissä lingvistikongresseissa Suomen edustus on ollut runsaampaa.

Pohjoismaiden neuvosto perustettiin 1953, ja Suomi liittyi sen jäseneksi 1955. Sen kulttuuritoimintaan kuului mm. Pohjoismaiden kesäakatemia (*Nordiska sommarakademien*), johon mm. Paavo Siro osallistui jo 1950-luvun loppuvuosina, ilmeisesti ensimmäisenä suomalaisena lingvistinä. Kesäakatemia oli tärkeä uusien strukturaalisten ja generatiivisten teorioiden välittäjä. Vuosittain pohdittiin yhtä keskeistä teemaa paikallisissa työryhmissä ja sen jälkeen seuraavana kesänä yhteisistunnossa. Kesäakatemia oli siten pohjoismaisen tutkimus- ja opetusyhteistyön edelläkävijä. Tästä maaperästä kasvoi laajempi yhteispohjoismaainen lingvistinen kokousperinne. Tukholmalainen Hans Karlgren (1933-96) kutsui lingvistejä ympäri Pohjoismaita symposiumiin Sundbyholmiin marraskuussa 1960. Siellä Paavo Siro esitelmöi Chomskyn transformaatioteoriasta.

Suomalais-ugrilainen Seura oli järjestänyt kansainvälisen kokouksen Helsingissä jo 1931, johon osallistui kielentutkijoita Unkarista, Virosta ja Norjasta. Vastaavanlainen kokous pidettiin myös Seuran 75-vuotisjuhlien yhteydessä Helsingissä 1958.

Vuonna 1960 järjestettiin Budapestissä ensimmäinen varsinainen kansainvälinen fennougristikongressi, *Primus Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum*. Toinen kokous oli Helsingissä 1965. Tämä konferenssi perinne loi merkittävällä tavalla kansainvälistä identiteettiä fennougristiikalle, erityisesti sen oman yhteisön piirissä. Fennougristikongressien leimallinen piirre oli ja on edelleen 1800-luvun perinteitä jatkava monitieteisyys. Näissä joka viides vuosi järjestettävissä kokouksissa ovat saapuvilla kielentutkijoiden lisäksi muidenkin keskeisten kansallisten tieteiden edustajat eli folkloristiikan, kirjallisuuden tutkijoiden, kansatieteen jne., jopa antropologit ja lääketieteellisen genetiikan edustajat. Tämä laaja lähestymistapa jatkaa M. A. Castrénin luomia etnolingvistisiä perinteitä. Monien pienten suomalais-ugrilaisten kansojen edustajat mieltävät kongressit oletetun suomalais-ugrilaisten kulttuuriyhteisyyden ilmaisimeksi tavalla, joka on usein puhuttanut mm. suomalaisia tutkijoita. Viimeaikaisten kongressien pitopaikat ovat olleet Tallinna

1970, Budapest 1975, Turku 1980, Syktyvkar (Komin tasavallassa) 1985, Debrecen 1990 ja Jyväskylä 1995.

1950-luvun loppuvuosina joukko turkulaisia lingvistejä ryhtyi kokoontumaan Paavo Siron aloitteesta keskustelemaan uusien lingvististen teorioiden soveltamisesta suomen kielen kuvaukseen. Muita varhaisia osanottajia olivat Alho Alhoniemi (s. 1933) ja Kalevi Wiik (s. 1932). Tämä ryhmä otti itselleen epävirallisen nimen “Kielitieteen kerho”. Vaikkei Kielitieteen kerho varsinaiseksi yhdistykseksi rekisteröitynytkään, se vaikutti keskeisesti Turun lingvistiikan kehitykseen 1960-luvulla, ja siinä voidaan nähdä Suomen kielitieteellisen yhdistyksen esiaste.

1970-luvulla syntyi useita merkittäviä uusia, lingvistisesti ja kansainvälisesti (usein pohjoismaisesti) painottuvia kokousperinteitä. Pohjoismaisen kielitieteellisen yhteistyön näkökulmasta merkittävimmät olivat ruotsin kielen kuvaukseen keskittyvä *Sammankomst för att dryfta frΔgor rörande svenskans beskrivning* (melkein vuosittain alkaen Tukholmassa 1964, Turussa 1972, 1989, Helsingissä 1981, 1995), nordistis-yleislingvistinen kokoussarja *The Nordic Languages and Modern Linguistics* (ensimmäisen kerran Reykjavikissa 1969, Helsingissä 1986), sekä yleislingvistinen kokoussarja *Scandinavian Conference on Linguistics*, joka järjestettiin ensimmäisen kerran Kungälvissä Göteborgin lähellä 1974 ja 16. kerran Turussa 1996 (Helsingissä 1976 ja 1983, Joensuussa 1988). Kaikissa näissä kolmessa kongressiperinteessä yksi keskeinen elementti on uudemman kieliteorian soveltaminen Pohjoismaiden ja muihin kieliin. Kaikki ovat todisteina kasvaneesta teoreettisesta tietoisuudesta ja kiinnostuksesta. Muitakin yhteispohjoismaisia kokoussarjoja on ollut ja on, esim. englannin kielessä (*Nordic Conference for English Studies*, 7. kokous 1998 Turussa), romanistiikassa (*Congresses des romanistes scandinaves*, 9. kokous Helsingissä 1984), slavistiikassa (*Nordic Conference of Slavists*, 14. kokous Helsingissä 1997), tekstilingvistiikassa (*NORDTEXT*, mm. Espoon Hanasaressa 1990) ja tietokonelingvistiikassa (*Nordiska datalingvistikdagar*, mm. Helsingissä 1985 ja 1995).

Paavo Siro järjesti ensimmäiset valtakunnalliset Lauseopin ja semantiikan päivät Tampereella 1972. Näitä kokouksia ryhdyttiin pitämään melkein vuosittain, ja 1976 kokoussarjan nimi vaihtui Kielitieteen päiviksi. Tämä kokous järjestettiin 23. kerran Helsingissä 1996, jolloin osanottajia oli melkein 400. Kielitieteen päivistä on tullut Suomen kielentutkijoiden tärkein keskustelufoorumi. Kalevi Wiik kutsui koolle ensimmäiset Fonetiikan päivät Turkuun 1971, tämäkin perinne on jatkunut niin että 19. Fonetiikan päivät järjestettiin Joensuussa 1995.

Vuonna 1961 Helsingissä järjestettiin foneettisten tieteiden neljäs maailmankongressi. Kokouksen puheenjohtaja oli fonetiikan professori Antti Sovijärvi ja pääsihteeri vertailevan kielitieteen professori Pentti Aalto. Tämä oli kielitieteen alalta ensimmäinen suuri suomalaisten järjestämä kansainvälinen kokous. Vuonna 1990 Helsingin yliopistossa järjestettiin tietokonelingvistiikan 13. maailmankokous (*COLING-90*) ja nimistöntutkijoiden 17. maailmankokous (*17th International Congress of Onomastic Sciences*). Vuonna 1996 järjestettiin Jyväskylän yliopistossa soveltavan kielitieteen 11. maailmankokous (*11th World Congress of Applied Linguistics AILA 96*), puheenjohtajanaan soveltavan kielentutkimuksen professori Kari Sajavaara.

1960-luvun lopussa käynnistyi yhteispohjoismainen tutkijankoulutusyhteistyö. Vuodesta 1968 on melkein joka kesä järjestetty korkeatasoisia lingvistiikan ja sen erikoisalojen yleensä kaksiviikkoisia tutkijankursseja, jonne maailman johtavia kielentutkijoita on kutsuttu opettajiksi. Nämä kurssit ovat olleet nyt muodissa olevan verkostoitumisen esiaste ja ovat merkityksellisellä tavalla lähentäneet Pohjoismaiden kielentutkijoita toisiinsa. Tämä instituutio on varmaankin pohjoismaisen yhteistyön arvokkaimpia tuloksia.

Ladotaan laatikoksi “Keskeiset kielitieteelliset aikakauslehdet”.

[**Laatikon rakenne:** julkaisu — julkaisija — vuodesta — luonnehdinta]

Virittäjä

Kotikielen Seura

1883, 1886, v:sta 1897 säännöllisesti

Suomen tärkein kielitieteellinen aikakauslehti. Vuoteen 1997 mennessä se oli sisältänyt yhteensä noin 38 000 sivua, vuosikerran laajuus on 550 - 600 sivua. Sisältää nykyään lähinnä fennistiikkaa, myös jonkin verran yleistä kielitiedettä.

Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja (SUSA, *Journal de la Société Finno-Ougrienne*)
Suomalais-ugrilainen Seura
v:sta 1885

Neuphilologische Mitteilungen (NM)

Uusfilologinen yhdistys

v:sta 1899

Suomen merkittävin aikakauslehti, jossa julkaistaan uusiin kieliin (erityisesti englantiin, ranskaan, saksaan) liittyviä, lähinnä filologisaiheisia artikkeleita. Se on ainut Suomessa ilmestyvä kielitieteellinen aikakauslehti, jota *Arts & Humanities Citation Index* indeksoi.

Finnisch-ugrische Forschungen (FUF)

Suomalais-ugrilainen Seura

v:sta 1901

E. N. Setälän ja Kaarle Krohnin perustama, alusta asti kansainväliseksi pyrkivä aikakauslehti, kansainvälisen fennougristiikan keskeinen foorumi.

FolkMalsstudier

Föreningen för nordisk filologi

v:sta 1933

Siinä julkaistaan lähinnä suomenruotsalaista dialektologiaa, viime aikoina myös sosiolingvistiikkaa ja keskusteluntutkimusta. m 37 ilmestyi 1996.

Nordic Journal of Linguistics (NJL)

Nordic Association of Linguists

v:sta 1977

Yhteispohjoismainen lähinnä yleislingvistinen aikakauslehti, ilmestyy Osllossa, oli ennen nimeltään *Norwegian Journal of Linguistics*. Suomi osallistuu NJL:n kustantamiseen.

FINLANCE — A Finnish Journal of Applied Linguistics

Soveltavan kielentutkimuksen keskus, aiemmin Korkeakoulujen kielikeskus, Jyväskylän yliopisto

v:sta 1981

m 16 ilmestyi 1995.

Ladotaan laatikoksi “Keskeiset kielitieteelliset vuosikirjat”.

[**Laatikon rakenne:** julkaisu — julkaisija — vuodesta — luonnehdinta]

Arctos (Acta Philologica Fennica), Nova Series

Klassillis-filologinen yhdistys

1930-31, v:sta 1954 säännöllisesti

Sananjalka

Suomen Kielen Seura, Turku

v:sta 1959

Käsittelee lähinnä suomen kieltä, lähisukukieliä ja muita kansallisia tieteenaloja.

Der Ginkgo Baum. Germanistisches Jahrbuch für Nord-Europa

Helsingin yliopiston saksalainen laitos

v:sta1982

Käsittelee mm. dependenssikielioppia, tekstilingvistiikkaa ja lainsanatutkimusta. m 9 ilmestyi 1995.

SKY — The Yearbook of the Linguistic Association of Finland

Suomen kielitieteellinen yhdistys ry

v:sta 1988

Lähinnä yleislingvistinen.

Ladotaan laatikoksi “Keskeiset kielitieteelliset julkaisusarjat”.

[**Laatikon rakenne:** julkaisu — julkaisija — vuodesta — luonnehdinta]

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia (SKST)

Suomalainen Kirjallisuuden Seura

v:sta 1834

m 666 ilmestyi 1997, tässä valtavassa joukossa on paljon muutakin kuin kielitiedettä.

Suomi

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

v:sta 1840

Suomen vanhin yhtäjaksoisesti ilmestynyt julkaisusarja, vuoteen 1997 mennessä oli ilmestynyt 182 numeroa.

Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia (SUST, Mémoires de la Société Finno-Ougrienne)

Suomalais-ugrilainen Seura

v:sta 1890

Mémoires de la Société Néophilologique

Uusfilologinen yhdistys

v:sta 1893

Uusien kielten filologisia tutkimuksia, viime vuosina myös (diakronis-)lingvistisiä. m 51 ilmestyi 1991.

Studier i nordisk filologi

Svenska Litteratursällskapet

v:sta 1910

Perustettu Hugo Pippingin aloitteesta, m 76 ilmestyi 1997.

Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Humanarum Litterarum

Suomen Tiedeseura

v:sta 1923

Julkaisee pääasiassa klassista filologiaa, joskus uusiin kieliin liittyviä filologisia tutkimuksia, harvoin lingvistisiä, vuoteen 1997 mennessä oli ilmestynyt 109 numeroa.

Studia Orientalia

Suomen Itämainen Seura

v:sta1925

Suuri osa orientalistiikkamme keskeisistä teoksista on julkaistu tässä sarjassa, jonka 79. nide ilmestyi 1996.

Lisäksi Suomessa julkaistaan useita kymmeniä kielitieteellisiä laitos- tai vastaavia sarjoja. Näiden taso

vaihtelee. Useimmat eivät sovelle kovin tiukkaa riippumatonta vertaisarviointia (*peer review*) ennen kuin julkaisupäätökset tehdään. Näitä sarjoja alkoi ilmaantua vuoden 1970 jälkeen, osana yliopistolaitoksen suurta murrosta, jolloin yliopistoja, laitoksia ja tutkijoita alkoi olla entistä huomattavasti enemmän, julkaisutarpeet kasvoivat ja julkaisemisen kynnyks madaltui. Osaltaan laitossarjojen syntyyn vaikutti myös nopeasti kehittynyt monistusteknologia. Mainitsemme muutamia vakiintuneita sarjoja perustamisvuoden mukaisessa järjestyksessä, luonnehtien samalla lyhyesti sarjojen tyypillistä sisältöä:

Ladotaan laatikoksi “Vakiintuneet laitossarjat”:

Laatikon rakenne: sarja — ensimmäinen ilmestymisvuosi — luonnehdinta.

Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja

v:sta 1932-

m 39 ilmestyi 1994. Tämä on niitä harvoja laitossarjoja, jolla on pitkät perinteet.

Suomen soveltavan kielitieteen (AFinLA) yhdistyksen julkaisuja

v:sta 1971

Julkaisee kirjoituksia kielen oppimisesta ja opetuksesta, kielitaidon mittaamisesta, psyko- ja neurolingvistiikasta. Sarja sisältää myös useita AFinLa:n vuosikirjoja. 53 nidettä oli ilmestynyt vuoteen 1995 mennessä.

VAKKI. Studiengruppe für Fachsprachenforschung und Übersetzungstheorie der Universität Vaasa

v:sta 1971

Käsittelee erityisesti kääntämistä, ammattikieliä sekä terminologiaa. m 20 ilmestyi 1995.

Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja

v:sta 1974

Kielitieteen metateoriaa, syntaksia, tietokonelingvistiikkaa, viittomakielen tutkimusta, kokousvolyymeja, väitöskirjoja. m 27 ilmestyi 1997.

Jyväskylä Cross-Language Studies (aiemmalta nimeltään Jyväskylä Contrastive Studies)

Jyväskylän yliopiston englannin kielen laitos

v:sta 1975

Soveltaavaa kielitiedettä, kontrastiivista suomi-englanti –tutkimusta. 17 nidettä vuoteen 1996 mennessä.

Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja

v:sta 1976

Käsittelee suomalais-ugrilaisia kieliä, fonologiaa, syntaksia, sosiolingvistiikkaa, dialektologiaa, kielen omaksumista, kontrastiivisia tutkimuksia. m 52 ilmestyi 1995.

Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja

1977-86

Lähinnä kokous- ja kokoomakirjoja, m 13 ilmestyi 1986, jonka jälkeen ilmestynyt vuosikirjana.

Slavica Helsingiensia

v:sta 1983

Slaavilaisiin kieliin liittyviä kieli- ja kirjallisuustieteellisiä tutkimuksia. m 17 ilmestyi 1997.

Kieli

Helsingin yliopiston suomen kielen laitos

v:sta 1986

Lähinnä kognitiivista kielioppia ja keskusteluntutkimusta. m 11 ilmestyi 1996.

Ilmeinen tendenssi on se, että perinteiset filologisvoittoiset ja kielihistoriaan sekä vertailevaan kielitieteeseen painottuvat alat julkaisevat edellä mainituilla perinteisillä foorumeilla, kuten ovat tehneet viime vuosisadan lopusta asti. Uudemmissa tieteenaloilla kuten yleisessä ja soveltavassa kielitieteessä ja käännöstieteessä julkaistaan enemmän joko ulkomailla taikka kevyemmissä kotimaisissa sarjoissa. Runsaasti kielitieteellisiä-filologisia tutkimuksia on julkaistu myös yliopistojen julkaisusarjoissa tyyppiä *Acta Academiae Aboensis* ja *Turun yliopiston julkaisuja*.

2.4. Yhteenveto

Aina 1960-luvulle asti Suomen kielitiede oli hyvin Helsinki-painotteista. Vielä vuonna 1960 Helsingin yliopistossa oli enemmän kielitieteellisiä professuureja (16 varsinaisen professorin virkaa) kuin Xbo Akademiassa (5), Turun yliopistossa (4) ja Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa (4) yhteensä. Maan kielitieteelliset yhdistykset, aikakauslehdet ja suuret tutkimusaineistot (nimenomaan fennougristiikassa ja fennistiikassa) olivat Helsingissä ja siellä suuremmat kokouksetkin oli tapana järjestää. Turkuun oli kuitenkin perustettu Suomen Kielen Seura 1959, ensimmäisenä "ulkohelsinkiläisenä" järjestötoimenpiteenä.

1960-luvun suurta yliopistokasvua seurasivat 1970-luvulla useat aloitteet ja ratkaisut. Jokseenkin kaikki kielitieteen modernisoimiseen tähdänneet organisatoriset toimenpiteet tehtiin Helsingin ulkopuolella. AFinLA perustettiin Turussa, SKY:n syntysanat lausuttiin Turussa ja yhdistyksen kotipaikka on Turku, Fonetikan päivät järjestettiin ensimmäisen kerran Turussa, Lauseopin ja semantiikan päivät järjestettiin ensin Tampereella 1972, sitten Turussa 1973, Oulussa 1974, Jyväskylässä 1975 (tästä lähtien Kielitieteen päivien nimellä), Joensuussa 1976 ja vasta 1977 Helsingissä (jolloin SKY perustettiin turkulaisten toimesta). Uudempi lingvistiikka tuli siis Suomeen erityisesti Turun ja Tampereen kautta 1960- ja 1970-luvuilla. Näinä muutoksen vuosina Helsingin yliopisto oli melko konservatiivinen nuorgrammaattisen, historiallis-vertailevan ja filologisen tutkimuksen keskus.

1990-luvulle tultaessa Suomeen on vakiintunut useita vahvoja kielitieteellisiä keskuksia. Esim. kielitieteen tutkijakouluja luotaessa 1995 yksi perustettiin Turkuun, yksi Jyväskylään, yksi Ouluun ja kaksi Helsinkiin.

3. Suomalaisugrilaisen kielten tutkimus

3.1. Suomen kielen tutkimus

Suomen kielen tutkimus eli fennistiikka eriytyi muodollisesti muusta fennougristiikasta 1890-luvulla, kun 1850 perustetun suomen kielen ja kirjallisuuden professuuri vuonna 1892 sai rinnalleen suomalaisugrilaisen kielentutkimuksen professorin viran.

E. N. Setälä painoi monessa suhteessa leimansa myös 1900-luvun ensimmäisen puoliskon fennistiikkaan. Jo 1880, 16-vuotiaana koulupoikana, hän oli julkaissut kuuluisan *Suomen kielen lauseoppinsa*, joka itse asiassa paljolti nojasi A. W. Jahnssonin (1841-94) 1871 ilmestyneisiin lauseopillisiin teoksiin. Setälän lauseopista samoin kuin 1898 ilmestyneestä äänne- ja muoto-oppia kuvaavasta *Suomen kieliopista* tuli klassikkoja, voisi melkein sanoa opinkappaleita. Tämän myötä kiinnostus suomen kielen kieliopinkirjoitukseen myös hiipui vuosikymmeniksi. 1800-luvulla oli ilmestynyt runsaasti kielioppeja, 1900-luvun alkupuoliskolla vain harvakseltaan.

1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä suomen kieltä oltiin vahvasti kehittämässä täysimittaiseksi kulttuurikieleksi. Tällaisen kodifointi edellyttää mm. laajojen sanakirjojen tekemistä. Suomen kielen laajoja sanakirjoja oli ryhdytty suunnittelemaan jo 1870-luvulla. Mutta varsinainen lähtölaukaus oli Setälän puhe Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokouksessa 1896, jossa hän esitti kuuluisan sanakirjaohjelmansa. Setälän mukaan oli laadittava suomen yleiskielen normatiivinen sanakirja, suomen murteiden sanakirja sekä vanhan kirjasuomen sanakirja. Kaikkiin näihin merkittäviin hankkeisiin ryhdyttiin ja ne tulivat monessa suhteessa hallitsemaan 1900-luvun fennistiikkaa. Suuret sanakirjahankkeet ja niihin liittyvä keruutyö ovat koko 1900-luvun olleet tärkein yliopistojen ulkopuolinen kielitieteellinen työnantaja ja monien merkittävien fennistien kouluja.

Antti Kukkosen ja seitsemän muun kansanedustajan aloitteen pohjalta eduskunta päätti 1927 kehottaa hallitusta huolehtimaan yleiskielen sanakirjan laatimisesta. Työ alkoi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran suojissa. Martti Airila (1878-1953) oli päätoimittajana 1929-38 ja sen jälkeen Matti Sadeniemi. *Nyky-suomen sanakirja* ilmestyi kuusiosaisena 1951-61, siinä oli yli 207 000 hakusanaa. Tämän merkittävän teoksen korvasi vasta 1990-94 Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa ilmestynyt kolmiosainen *Suomen kielen perussanakirja*.

Valtiollan kiinnostus kieliasioihin pohjautuu paljolti suomen kielen kehittämisen ja huoltamisen tarpeeseen, joka 1900-luvun alussa oli huomattava. Tähän tarpeeseen liittyvät tavalla tai toisella kielioppikomiteat, laajat sanakirjahankkeet sekä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen perustaminen.

Suomen kielen tutkimuksen laajin työsarka 1900-luvulla on ollut murteentutkimus, erityisesti murteiden äännehistorian selvittäminen nuorgrammaattisen tutkimusperinteen hengessä. Metodiin kuului suuren monelta puhujalta kerätyn aineiston käyttö, kuvauksen äännekohtainen tarkkuus ja oletettujen poikkeuksettomien "äännelakien" eli äänne muutosten kartoittaminen. Äännelakien poikkeukset tulkittiin usein morfologisiin analogioihin perustuvien muutosten aiheuttamiksi. H. G. Porthan oli ollut varhainen edelläkävijä jo 1700-luvulla, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura aloitti murteenkeräyksen 1860-luvulla. Vuoden 1900 vaiheilla murteentutkimuksen näkökulma vakiintui historialliseksi ja keskeiseksi tavoitteeksi nousi vanhojen, aitojen kansanmurteiden tutkiminen. 1800-luvun murteentutkimus oli usein ollut siinä mielessä kokonaisvaltaista, että kuvattiin kokonaisia murteita kaikkine piirteineen. 1900-luvulla tutkimusaiheet olivat usein kapeampia, esim. tietyn murteen yksittäinen äänne tai sanue.

Martti Rapola (1891-1972), Turun yliopiston suomen ja sen sukukielten professori 1924-30 sekä Setälän seuraaja Helsingin yliopiston suomen kielen professorina 1930-57, oli Suomen johtava murteentutkija 1960-luvulle saakka. Yksi hänen klassisista töistään oli suomen murteiden painottomien tavujen *i*-loppuisia diftongeja käsitellyt tutkimus (1919-20). Vuonna 1966 ilmestyi Rapolan *Suomen kielen äännehistorian luennot*, 500-sivuinen synteesi hänen elämäntyönsä tärkeästä osasta. Tämä on suomen kielen dialektologian kulmakivi.

Toinen merkittävä murteentutkija oli Lauri Kettunen (1885-1963), Tarton yliopiston viron kielen professori 1919-25 ja Helsingin yliopiston itämerensuomalaisten kielten professori 1929-53. Hän oli niitä harvoja, joka tohti avoimesti arvostella Setälää ja hänen astevaihteluteoriaansa (ks. 3.2). Kettunen oli legendaarinen murreaineistojen kerääjä, moottoripyörällään hän kävi keruumatkoilla jotakuinkin kaikissa Suomen pitäjissä ja Värmlannin metsäsuomalaisten parissa. Hän oli myös hyvin tuottelias. Hänen merkittävimmät teoksensa ovat *Suomen murteet I-III* (1930-40), murrekartasto joka on säilynyt käyttökelpoisena näihin päiviin asti ja jota ahkerasti siteerataan. Kettunen kirjoitti myös metsäsuomalaisten suomen sekä viron ja vatjan äännehistoriat. Hän toi Rapolan ohessa murreamaantieteellisen menetelmän nuorgrammaattisia äännelain ja analogian käsitteitä täydentämään. Kettunen oli myös aktiivinen kielenhuoltaja. Hän ei hyväksynyt E. A. Saarimaan (1888-1966) kirjassaan *Huonoa ja hyvää suomea* (1930) ilmaisemia melko ahdasmielisiä käsityksiä "oikean" ja "väärän" kielenkäytön luonteesta, ja kirjoitti siksi vapaamielisemmän kielenhuollon periaatteita käsittelevän kirjan *Hyvää vapaata suomea* (1949). Siinä Kettunen mm. osoitti, että eräät Saarimaan tuomitsemat sanajärjestystyytit itse asiassa olivat kansankielessä yleisiä.

Vuosisadan jälkipuoliskon murteentutkimuksen johtohahmo oli Pertti Virtaranta (1918-97), Helsingin yliopiston suomen kielen professori 1959-81 ja akateemikko 1990. Hänkin teki Kettusen

tavoin väsymättömästi kenttätöitä, erityisesti suomen lähisukukielten ja vallankin karjalan parissa. Hän on julkaissut suuren määrän kenttämatkoihinsa perustuvia murrekirjoja. Virtaranta ehdotti 1959, että perustettaisiin Suomen kielen nauhoitearkisto. Se on kerännyt yhteensä noin 16 000 tuntia nauhoitettua näytteitä suomen vanhoista kansanmurteista. Suomen sukukielistä on tallennettu yli 6 000 tuntia puhetta. Nauhoitearkisto kuuluu nykyisin Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen.

Vuosikymmenten varrella on ilmestynyt kymmeniä monografioita, joissa käsitellään murteiden äännehistoriaa. Niitä ovat kirjoittaneet esim. Veikko Ruoppila, Aimo Turunen, Terho Itkonen, Heikki Leskinen ja Alpo Räisänen. 1970-luvun jälkeen modernin sosiolingvistiikan vaikutus on kasvanut ja klassinen murteentutkimus on laajentunut käsittämään kaikenlaisen puhekielen vaihtelun. Morfologian eli muoto-opin osuus on kasvanut.

Suomen murteiden sanakirjan osalta ryhdyttiin töihin 1916, kun perustettiin Suomenkielen Sanakirjaosakeyhtiö Oy, jonka tehtävänä oli kerätä murteiden sanavaroja. Kirjavien tapahtumien jälkeen (jossa mm. mainittu yhtiö sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotikielen Seura kiistelivät hankkeen johtajuudesta), yhtiö purettiin ja hanke siirtyi 1924 perustetun Sanakirjasäätiön johdettavaksi. Setälä oli monin tavoin mukana näissä tapahtumissa. Lauri Hakulinen (1899-1985), Helsingin yliopiston suomen kielen professori 1953-63, oli myös keskeisesti järjestämässä säätiön toimintaa. 1900-luvun mittaan Suomen murteiden sanakirjan laadinta on kasvanut koko humanistisen alan laajimmaksi hankkeeksi. Vuonna 1976 hanke siirtyi osaksi Kotimaisten kielten tutkimuskeskusta. *Suomen murteiden sanakirjan* ensimmäiset osat ilmestyivät 1985, 1988, 1992 ja 1994, Tuomo Tuomen (s. 1929) toimiessa päätoimittajana. Työsuunnitelman mukaan teoksesta tulee noin 20-osainen ja viimeinen osa valmistuu noin 2020. Tämä aikajänne havainnollistaa leksikografian aikaavievyyttä.

1970-luvulla moderni sosiolingvistiikka alkoi vaikuttaa suomen kielen murteiden tutkimukseen ja kiinnostus kaupunkienkin puhuttuun kieleen kasvoi. Käynnistyi useita merkittäviä hankkeita, mm. Helsingissä, Turussa ja Jyväskylässä paikallisten urbaanisten puhekielten tutkiminen. Heikki Paunosen (s. 1946) osuus alkuunpanijana oli tärkeä. Hänen väitöskirjansa (1974) käsitteli monikon genetiivin muodostusta ja 1995 hän julkaisi jo 1982 valmistuneen tutkielmansa Helsingin puhekielestä. Matti K. Suojanen on johtanut Turun puhekielen hanketta, ja Aila Mielikäinen Jyväskylän hanketta. Lingvistisen (erityisesti diakronisen) teorian osuus murteentutkimuksessa on jatkuvasti kasvanut, kuten näkyy esim. Kaisu Juuselan väitöskirjasta *Törmäsmurteen variaatiosta* (1989). Pirkko Nuolijärvi on väitöskirjassaan 1986 tutkinut Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellistä sopeutumista.

Historiallisesti suuntautuneen murteentutkimuksen lisäksi on ollut runsaasti muutakin kielihistoriaan kohdistuvaa tutkimusta. Martti Rapola oli vanhan kirjasuomen tutkimuksen pioneereja, hän laati mm. yleisesityksen *Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin* (1933, jäljennöspainos 1965). Lainasana- ja etymologinen tutkimus on ollut erittäin vilkasta (ks. 3.2). Lauri Hakulinen selvitti teoreettisesti innovatiivisessa ja keskustelua herättäneessä väitöskirjassaan (1933) eräiden meteorologisia ilmiöitä tarkoittavien sanojen merkityshistoriaa. Hän tutki myös suomen kielen käännoislainoja ja osoitti suomen kielen semanttisesti monessa suhteessa hyvin yleiseurooppalaiseksi. Osmo Ikola käsitteli väitöskirjassaan (1949) tempusten ja modusten käyttöä vuoden 1642 Raamatussa ja sitä vanhemmassa kirjakielessä. Suomen kielen diakroninen morfologia siirtyi uuteen vaiheeseen Terho Itkosen (s. 1933) ja Heikki Paunosen tutkimusten myötä, joissa synkronisen variaation ja kielen muutoksen aspektit yhdistyvät. Itkonen kirjoitti merkittäviä artikkeleita morfologisesta variaatiosta ja muutoksesta 1950-luvun lopussa (illatiivin päätteistä).

Nimistöntutkimus on 1900-luvulla kehittynyt omaksi erikoisalakseen. Viljo Nissilä (1903-86) tutki Vuoksen paikannimistöä ja kirjoitti yleisesityksen *Suomalaista nimistöntutkimusta* 1962. Eero Kiviniemi (s. 1936) on siirtänyt nimistön tutkimuksen atk-aikaan. Väestörekisterikeskuksen kaikkien suomalaisten nimitietojen avulla Kiviniemi on pystynyt kartoittamaan suomalaista nimenkäyttöä ja sen taustoja hyvin kattavasti.

Leksikografiaa on harrastettu Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ja sen edeltäjäyhteisöjen ulkopuolellakin. Göran Karlsson (s. 1917), Xbo Akademin suomen kielen ja kirjallisuuden professori 1964-80, omisti 20 vuotta *Ison ruotsalais-suomalaisen sanakirjan*

(1982-87) tekemiseen. Kolmiosaisena ja 3 000-sivuisena se on yksi maailman laajimmista kaksikielisistä sanakirjoista.

Suomen kielen rakenteen ja historian tutkimuksen perustava käsikirja on Lauri Hakulisen *Suomen kielen rakenne ja kehitys*, laajalti tunnettu lyhennetyllä nimellään SKRK. Ensimmäisen painoksen kaksi osaa ilmestyivät 1941 ja 1946, neljäs painos on vuodelta 1979. SKRK on suomen kielen tutkimuksen siteeratuin teos. Kirja sisältää perusteellisen katsauksen mm. nykykielen äännevaihteluiden syntyyn, uudissanojen muodostamiskeinoihin, lainasanoihin sekä lauserakenteen kielikuntakohtaisiin piirteisiin. Hakulisen ote on osaksi kielitypologinen ja kontrastiivinen hänen vertaillessaan suomea muihin kieliin.

Kieliopeja ei 1900-luvulla ole ilmestynyt montakaan, erityisesti kun verrataan 1800-luvun runsaaseen satoon. 1900-luvun alkupuolen uudet kieliovit liittyivät läheisesti kouluopetuksen tarpeisiin. Martti Airila kirjoitti kolme lyhyttä kirjaa ortografiasta, äänne- ja muoto-opista sekä syntaksista (1920, 1926), joissa hän valitteli, että olisi halunnut uudistaa kuvaustapaa vuoden 1915 kielioppimietinnön mukaisesti, mutta ei halunnut tätä tehdä niin kauan kuin Setälä itse ei ollut uudistanut omia pitkään käytössä olleita kieliopejaan. Lauri Kettusen kielioppi (1934) ja sen pohjalta tehty Kettusen ja Martti Vaulan kielioppi (1938) käyttävät runsaasti historiallisia ja murre-esimerkkejä. Göran Karlssonin *Finsk formlära* ilmestyi 1952.

Ensimmäinen merkittävä teoreettinen alueenlaajennus kieliopinkirjoituksessa tapahtui 1957, kun Aarni Penttilän (1899-1971) *Suomen kielioppi* ilmestyi (toinen painos 1963). Tämä melkein 700-sivuinen teos on edelleenkin laajan suomen kieliovin yleisesitys. Siinä on monia merkittäviä teoreettisia uudennoksia, ja aineistolähteenä se on vertaansa vailla. Kirja sai kuitenkin ristiriitaisen vastaanoton eräiden Penttilän omintakeisten ja vaikeaselkoisten ratkaisujen takia, jotka liittyivät teoriaan sananmuodoista eli saneista. Penttilä väitteli 1926 suomen kielen painotuksesta, ja tutki vuosien varrella kieliovin lisäksi laajasti mm. kirjasuomea sekä puheen ja kirjoituksen suhdetta. Hän perusti Jyväskylään fonetiikan laboratorion 1941, jossa hän itse mm. suoritti oskillografia mittauksia suomen kielen intonaatiosta. Penttilä oli Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun suomen kielen professorina 1936-67 ja toimi pitkään myös korkeakoulun rehtorina.

Vuonna 1964 ilmestyi Paavo Siron *Suomen kielen lauseoppi*, joka aloitti uuden kauden suomen lauseopin tutkimuksen historiassa. Siro sovelsi strukturalistisen kieliteorian ajatuksia, erityisesti jakauman eli distribution menetelmää suomen lauseoppiin. Näitä ajatuksia hän oli kokeillut jo väitöskirjassaan 1949 sekä 1956 ilmestyneessä tutkimuksessa, joka käsitteli suomen paikallissijojen käyttöä verbin määritteenä. Siro oli ensimmäisiä Noam Chomskyn kehittämän generatiivisen transformaatioteorian käyttäjiä. Hän kirjoitti myös oppikirjan uudesta kielioppimallista, sijakieliopista (1975).

Osmo Ikolan "Suomen kielioppi ja oikeakielisyysopas" ilmestyi 1968 osana hänen toimittamaansa *Suomen kielen käsikirjaa*. Myöhemmin tämä käsikirja on ilmestynyt useana painoksena nimellä *Nykysuomen käsikirja*. Auli Hakulisen ja Fred Karlssonin mm. tekstilingvistiikkaa hyödyntävä *Nykysuomen lauseoppia* ilmestyi 1979. Pirkko Leino julkaisi 1989 *Suomen kieliovin*, joka on laajassa käytössä. Vuonna 1995 Kotimaisten kielten tutkimuskeskus käynnisti Auli Hakulisen johdolla toimivan laajan hankkeen, jonka tarkoituksena on vuonna 1999 julkaista entisiä huomattavasti laajempi deskriptiivinen suomen kielioppi.

Valtiovalta on Suomessa ollut kiinnostunut suomen kieliovin kuvauksesta ja kehittämisestä. Näkyvä toimintamuoto on ollut kielioppikomiteoiden asettaminen. Vuonna 1906 oli Setälän puheenjohtolla asetettu kielioppikomitea (sihteerinä Ralf Saxen), joka jätti mietintönsä 1915. Tämä mietintö sisälsi mm. ehdotuksen yhtenäiseksi kieliopilliseksi terminologiaksi, jota voitaisiin käyttää kouluopetuksessa kaikissa kielissä. Mietintö oli teoreettisesti hyvin ajan tasalla ja oli saanut teoreettisia vaikutteita mm. Adolf Noreenilta ja Otto Jesperseniltä. Komitean työn tulosten käytännön merkitys jäi kuitenkin vähänpuoleiseksi.

Vuonna 1993 opetusministeri Riitta Uosukainen, itse äidinkielen opettaja, asetti uuden kielioppityöryhmän professori Auli Hakulisen (s. 1941) puheenjohtolla. Tehtävänä oli pohtia kieliovin asemaa ja muotoa äidinkielen opetuksessa, määrittellä kieliovin opettamisen tavoitteet eri kouluasteilla ja laatia ehdotus kieliovin opettamisen perusteista. Mietintö *Kieli ja sen kieliovit* (1994)

sai myönteisen vastaanoton.

Vuonna 1954 alkoi vilkas ja hedelmällinen, vuosikymmeniä jatkunut keskustelu suomen eksistentiaalilauseiden (kuten *Kupissa on kahvia*) ja niihin liittyvien syntaktisten ja semanttisten ongelmien kuvaamisesta. Keskeisin ongelma on ollut partitiivissa olevan subjektin olemus ja esiintymisen ehdot. Keskustelun aloitti Osmo Ikola (s. 1918), Turun yliopiston suomen ja sen sukukielten professori 1952-81, kirjoitussarjallaan ”Suomen lauseopin kysymyksiä I-VI”, joista ensimmäinen osa ilmestyi 1954.

Vuoden 1965 jälkeen fennistiikan tutkimuskenttä on laajentunut ja monipuolistunut uusien yliopistojen, yhä useampien tutkijoiden sekä kansainvälisten vaikutteiden myötä. Helsingin yliopisto oli 1980-luvulle asti Pertti Virtarannan ja Terho Itkosen johdolla perinteisen fennistiikan eli dialektologian sekä historiallisesti suuntautuneen äänne-, muoto- ja lauseopin keskus. Terho Itkonen on viime vuosikymmenten fennistiikan siteeratuin tutkija, ja hänellä on takanaan laaja tuotanto mainituilla aloilla. Lisäksi hän on tutkinut useita suomen sukukieliäkin. 1970-luvulla Itkonen julkaisi useita tärkeitä artikkeleita suomen syntaksista, esim. partitiivisijan syntaksista (1976). Hän on useissa yhteyksissä käsitellyt Suomen esihistoriallisia kielioloja. Itkosen aloitteesta perustettiin Muoto-opin arkisto 1967.

1980-luvulla uudet tutkimusalat ovat Helsingissä nousseet etualalle. Pentti Leino (s. 1942) on tutkinut metriikkaa, syntaksia ja soveltanut kognitiivisen kielitieteen lähestymistapaa suomen kielen kuvaukseen. Leinon uraa uurtavat metriikkatutkimukset ovat herättäneet kansainvälistä huomiota. Auli Hakulinen on tutkinut suomen kielen syntaksia ja pragmatiikkaa, tehnyt paljon äidinkielen substanssiopetuksen ja soveltavan kielitieteen edistämiseksi sekä 1980-luvulla introdusoinut keskustelun tutkimuksen. Sekä Leino että Hakulinen ovat 1990-luvulla muodostaneet ympärilleen suuret kognitiivisen kielentutkimuksen ja keskustelun tutkimuksen ryhmät, jonkalaiset eivät fennistiikassa ole olleet yleisiä. 1980-luvulla helsinkiläinen fennistiikka sai muillakin kielitieteen lohkoilla entistä lingvistisemmän ilmeen, mikä käy ilmi mm. useiden väitöskirjojen aiheista ja käsittelytavoista. Näitä ovat esim. Maria Vilkun *Free Word Order in Finnish. Its Syntax and Discourse Functions* (1988), Urpo Nikanteen *Zones and Tiers. A Study of Thematic Structure* (1990), Lea Laitisen *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia* (1992) sekä Vesa Koiviston *Itämerensuomen refleksiivit* (1995).

Turun yliopisto, Xbo Akademi ja Tampereen yliopisto ovat olleet lauseopin ja semantiikan tutkimuksen pioneereja (Osmo Ikola, Siro, Göran Karlsson). Eeva Kangasmaa-Minn (s. 1919) on julkaissut runsaasti sekä suomen syntaksista että johto-opista. Mauno Koski (s. 1930) on fennisteistä se, joka on eniten tutkinut semantiikkaa, sekä historiallisesta näkökulmasta väitöskirjassaan itämerensuomalaisien kielten *hiisi*-sanueesta (1967, 1970) että synkronisvoittoisesti kirjassa *Värien nimitykset suomessa ja lähisukukielissä* (1983). Toinen merkittävä semantikko on Jorma Vuoriniemi (s. 1924), joka väitteli humoristi Ollin kielestä (1974). Vuoriniemi kartoittaa mm. sanojen ja lauserakenteiden merkityspotentiaalia, ironiaa, metaforaa ja moniselitteisyyksiä. Hänen havaintonsa ”poikkeavan” kielen luonteesta olivat merkittäviä.

Mauno Koski on myös tutkinut johto-oppia samoin kuin Leena Kytömäki väitöskirjassaan *Suomen kielen verbiderivaation kuvaaminen 1600-luvulta nykypäiviin* (1993). Aimo Hakanen (s. 1935) käsitteli väitöskirjassaan adjektiivien semantiikkaa. Valma Yli-Vakkuri (s. 1935) on Tampereella ja Turussa keskittynyt lauseoppiin ja semantiikkaan, hänen väitöskirjansa *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö* (1986) suhteuttaa syntaksin pragmatiikkaan.

Tampereen yliopiston fennistiikan vahvuusalueet ovat olleet toisaalta syntaksi (Siro, Yli-Vakkuri), myöhemmin dialektologia ja sosiolingvistiikka (Heikki Paunonen, Matti K. Suojanen, Kari Nahkola). Teoreettisesti erityisen merkittävä on ollut Paunosen morfologiaan kohdistunut työ, jossa hän on kehittänyt kenttämorfologian teoriaa eli ajatusta muotojen ja muotoryhmien sisäisistä ja välisistä vaikutussuhteista.

Jyväskylän yliopiston ja Joensuun yliopiston painopisteet ovat myös olleet historioivassa dialektologiassa ja itämerensuomalaisissa kielissä (Heikki Leskinen, Tauno Särkkä, Alpo Räisänen, Ilkka Savijärvi). Oulun yliopiston tutkimusprofiili on ollut toisenlainen. Pauli Saukkonen (s. 1933) väitteli historiallisesta syntaksista. Ouluun tultuaan hän käynnisti Suomen ensimmäisen laajan

atk-pohjaisen korpushankkeen, joka johti *Suomen kielen taajuussanaston* julkaisemiseen 1979 yhteistyössä Antero Niemikorven, Helena Sulkalan ja Marjatta Haipuksen kanssa. Myöhemmin Saukkonen on tutkinut mm. tyylioppia, josta hän 1984 julkaisi teoriapainotteisen kirjan *Mistä tyyli syntyy*. Merkittävä oululaisprojekti on myös lapsen kielenomaksumisen tutkimushanke, joka Jorma Toivaisen (s. 1938) johdolla on tuottanut uudenlaista perustietoa suomen kielen varhaisomaksumisesta.

Anneli Lieko väitteli 1992 Helsingissä tapaustutkimuksen pohjalta suomen kielen yhdyslauseiden omaksumisesta. Myös suomen oppiminen vieraana kielenä on noussut tutkimuksen kohteeksi. Maisa Martinin väitöskirjan aiheena (1995) oli ulkomaalaisten opiskelijoiden tapa oppia suomen substantiivien muotoja.

Fennougristiikan ja fennistiikan ansiosta suomen kielen luonne, tausta, sukulaisuussuhteet ja menneisyys on kartoitettu. Tällä kaikella on ollut valtava merkitys kansakunnan identiteetin hahmottumiselle ja suomen kielen kehittymiselle täysimittaiseksi sivistyskieleksi. Valtiovalta on useissa kriittisissä käännteissä osoittanut ymmärtävänsä kansalliskielten tutkimuksen ja kehittämisen välttämättömyyden, mikä näkyy mm. eduskunnan päätöksissä laadituttua *Nykysuomen sanakirja* 1927 ja perustaa Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1976.

3.2. Fennougristiikka

Fennougristiikalla tarkoitamme tässä kaikkien muiden uralilaisten kielten kuin suomen kielen tutkimusta eli fennistiikkaa. Perinteisesti koko kielikunnan nimenä on ollut "uralilaiset kielet" ja tieteenhaarasta sen laajimmassa merkityksessä on usein käytetty termiä "uralistiikka". Klassisen käsityksen mukaan uralilaiset kielet koostuvat suomalais-ugrilaisista ynnä samojedikielistä. Viime aikoina sellainen vaihtoehtoinen käsitys on saanut jalansijaa, että suomen kaukaisimpien sukukielten keskinäiset suhteet eivät porrastuisikaan näin selkeinä kahtiajakoina. Tällöin jompikumpi termeistä "fennougristiikka" ja "uralistiikka" käy tarkasti ottaen tarpeettomaksi.

Fennougristiikan pohjan loivat A. J. Sjögren, M. A. Castrén sekä August Ahlqvist, jotka kaikki tekivät pitkiä tutkimusmatkoja itäisten sukukansojen pariin, Castrén 1840-luvulla jopa Kiinan rajalle asti. Kun Otto Donner oli perustanut Suomalais-ugrilaisen Seuran 1883, sen alkutaipaleen keskeisimmäksi tehtäväksi nousi tutkimusmatkojen organisointi. Vuoteen 1917 mennessä kymmenet tutkimusmatkailijat olivat keränneet arvokkaita kieli-, kansanrunous- ja etnologisia aineistoja suomen sukukielistä ja monista muistakin Pohjois-Siperian kielistä. Nämä monessa suhteessa ainutlaatuiset aineistot ovat tehneet Suomesta Siperian ja Pohjois-Venäjän monien alkuperäiskansojen kulttuuritutkimuksen suurvallan. Venäjän vallankumous ja Neuvostoliiton syntyminen johti kuitenkin rajojen sulkeutumiseen. Tutkimusmatkoja ei vuoden 1917 jälkeen enää voitu vuosikymmeniä tehdä. Tilanne alkoi tässä suhteessa kohentua vasta 1980-luvun lopussa Neuvostoliiton ollessa jo hajoamassa.

Euroopan kielitieteessä tapahtui murros 1870-luvulla, kun nuorgrammaattinen koulukunta nousi Saksassa merkittäväksi. Sen keskeisin tavoite oli entistä täsmällisemmän teorian luominen kielten muuttumisesta, erityisesti äänne muutoksista. Kielihistoriasta, ennen kaikkea äännehistoriasta tuli kielentutkimuksen keskeisin ongelma.

Suomeen nuorgrammaattisen opin toi Emil Nestor Setälä (1864-1935), Suomen kaikkien aikojen vaikutusvaltaisain kielentutkija. Hän oli suomen kielen ja kirjallisuuden professorina 1893-1929, mutta pitkät ajat virkavapaana vaikuttaessaan erityisesti politiikassa, mm. pitkään kansanedustajana, opetusministerinä 1925, ulkoministerinä 1926 sekä suurlähettiläänä Kööpenhaminassa ja Budapestissä 1927-30. Setälä oli Suomen itsenäistymisjulistuksen tekstin keskeinen laatija ja senaatin jäsenenä sen julistaessa Suomen itsenäiseksi 1917.

Tutkimusotteeltaan Setälä oli laaja-alainen fennougristi. Jo neljäntenä opiskeluvuotenaan hän esitti ensimmäisen väitöskirjansa, joka käsitteli suomalais-ugrilaisten kielten tempus- ja modusvartaloiden muodostamisen historiaa. Tämä teos nosti vertailevan fennougristiikan uudelle tasolle. Setälä teki 1887-89 useita opintomatkkoja moniin Euroopan maihin, erityisesti Ruotsiin,

Tanskaan ja Saksaan, ja tutustui henkilökohtaisesti sellaisiin johtaviin kielentutkijoihin kuin Adolf Noreen, Vilhelm Thomsen, Karl Brugmann ja August Leskien. Vuonna 1890 Setälä julkaisi eniten vaikuttaneen kielitieteellisen teoksensa, *Yhteissuomalaisen klusiilien äännehistoria. Luku yhteissuomalaisesta äännehistoriasta*, jossa hän hahmottaa itämerensuomalaisen kielten klusiilien eli äänteiden *p, t, k* historian oletetusta kantasuomesta lähtien. Tästä teoksesta tuli monessa suhteessa, erityisesti aihepiirinsä ja disposition osalta, malli jota noudatettiin vielä 1960-luvulla. Noihin aikoihin saakka setäläläis-nuorgrammaattinen äännehistoria hallitsi erityisesti fennostiikkaa, mutta se oli vahvana koko Suomessa harjoitetussa muussakin fennougristiikassa. 1890-luvulla Setälä oli ryhtynyt kehittämään ns. laajaa astevaihteluteoriaansa, jonka mukaan uralilaisen kantakielen konsonantit ja vokaalitkin olisivat olleet astevaihtelun tapaisen ilmiön alaisia (vrt. *kukka — kukan*). Tämä teoria osoittautui myöhemmin harhautuneeksi, mutta sillä oli suuri vaikutus fennougristiikkaan aina 1930-luvulle asti.

Vuonna 1891 Setälä julkaisi pamfletin tapaisen kirjan *Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteista*. Tämä oli uuden suuntauksen teoreettinen ohjelmaesitys, jossa Setälä ns. uuden kielitieteen hengessä selvitteli käsityksiään kielen ja sen muuttumisen luonteesta.

Setälä valittiin 1926 Turun yliopiston kansleriksi. Tämä oli yksi syy, miksi hänen 1930 perustamansa yksityinen tutkimuslaitos Suomen suku sijoitettiin hallinnollisesti Turun yliopiston yhteyteen, vaikka laitos sijaitaisikin Setälän kodissa Järvenpäässä. Suomen suvun keskeinen tehtävä oli suomen kielen etymologisen sanakirjan laatiminen, tehtävä joka käytännössä on vertailevaa fennougristiikkaa. Setälän kuoleman jälkeen Suomen suku liitettiin 1937 Helsingissä olevan Sanakirjasäätiön yhteyteen.

1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä fennougristiikka oli kielitieteemme eniten harrastettu ala. Keskeiset tutkimusongelmat olivat suomalais-ugrilaisen kielten keskinäinen sukulaisuus ja niiden suhteet muihin kielikuntiin, erityisesti nuorgrammaattisesti inspiroituneen äännehistorian ja etymologian eli sanahistorian valossa. Myös kielikontaktit ja vallankin lainasanatutkimus oli paljon harrastettu aihepiiri.

Heikki Paasonen (1865-1919) teki pitkiä kenttämatkoja mordvalaisten, marien (tšeremissien) ja hantien (ostjakkien) luo. Hän tutki mm. hantin turkkilaisia lainasanoja, uralilaisten kielten etymologiaa (usein suhteessa indoeurooppalaisiin kieliin) sekä uralilaisten kielten konsonanttien historiaa. Toinen monivuotinen tutkimusmatkailija oli Yrjö Wichmann (1868-1932), joka matkusti mm. udmurttien (votjakkien), komien (syryjäniin) ja marien pariin. Wichmannin väitöskirja käsitteli udmurtin ensi tavun vokaalien historiaa. Hänen tunnetuimpia töitään oli tutkimus udmurtin ja komin tšuvassilaisista lainasanoista. Sekä Paasonen että Wichmaan toimivat Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professoreina.

Suomalais-ugrilainen Seura oli päättänyt alkutaipaleellaan omistaa runsaasti huomiota samojedikielten tutkimukselle, joita ei Castrénin jälkeen ollut paljon tutkittu. Vuonna 1910 Kai Donner (1888-1935) sekä Toivo Lehtisalo (1886-1962) ilmoittivat Seuralle olevansa valmiit tekemään samojedikieliin kohdistuvaa kenttätöitä. Kai Donner työskenteli 1911-14 mm. selkuppi-, tavgi- ja kamassisamojen parissa. Erityisesti hänen kamassilaiset aineistonsa osoittautuivat arvokkaiksi. Kamassin kieli kuoli sukupuuttoon 1989. Toivo Lehtisalo oli jurakkisamojedien mailla peräti 1911-23. Donner käsitteli väitöskirjassaan eräitä uralilaisten kielten konsonantteja, Lehtisalo jurakkisamojedien ensi tavun vokaaleja.

Mikko Korhonen (1986) käyttää osuvaa määrettä ”Suurten tutkimusmatkojen kausi” (*The Age of the Great Research Journeys*) siitä fennougristiikan ajanjaksosta, joka päättyi Suomen itsenäistymiseen ja nuoren Neuvostoliiton rajojen sulkeutumiseen. Kerätyt aineistot olivat ainutlaatuisia monen tieteenalan näkökulmasta: kielitieteen, folkloristiikan, uskontotieteen, kansatieteen, antropologian jne. Monet tutkimusmatkailijat siirtyivät ajasta pois ennen kuin olivat ehtineet muokata ja julkaista aineistonsa. Jälkipolvien tehtäväksi jäi aineistojen työstäminen ja julkaisukuntoon saattaminen. Useat myöhemmät fennougristipolvet ovat suoneet runsaasti aikaansa edesmenneiden kollegojen aloittaman työn loppuun saattamiseen. Kai Donner julkaisi siten suuren osan Heikki Paasonen hantikeräelmistä ja Paavo Siro taas Paasonen marilaistekstit. Paavo Ravila ja Kaino Heikkilä julkaisivat 1938-47 neljä paksua nidettä Paasonen keräämää mordvalaista

kansanrunoutta. Aulis J. Joki julkaisi Kai Donnerin aineistoon perustuvat laajan kamassin sanakirjan 1944. Tämän tapaista tieteenalan perustaa luovaa muokkaus- ja julkaisutyötä on jatkettu näihin päiviin asti. Esim. 1987 Mikko Korhonen julkaisi Yrjö Wichmannin udmurtin sanastomuistiinpanot.

Vuoden 1930 vaiheilla uusi fennougriistisukupolvi tuli näyttämölle ja fennougriistikkaa siirtyi pikku hiljaa Setälän jälkeiseen kauteen, vaikka Setälän vaikutus olikin jatkuva vahvana vielä vuosikymmeniä.

Paavo Ravila (1902-74) oli Turun yliopiston suomen kielen ja sen sukukielten professori 1934-49, Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori 1949-56, sen rehtori 1953-56 ja kansleri 1963-68, (vanhan) Suomen Akatemian jäsen 1956-63 ja esimies 1963. Ravila oli Setälän kaltainen vahva vaikuttajapersoonallisuus, jolla oli laaja kontaktipinta myös kielitieteen ulkopuolella olevaan yhteiskuntaan.

Mordvan vokaalista koskevassa artikkelissaan (1929) Ravila kohdisti vakavaa kritiikkiä Setälän laajaa astevaihteluteoriaa kohtaan ja antoi uuden suunnan suomalais-ugrilaisen vokaaliston tutkimukselle. Väitöskirjassaan (1932) hän käsitteli Maattivuonon saamen äännehistoriaa. 1940-luvulla Ravila alkoi harrastaa historiallista lauseoppia, alaa jolla hän oli tuottelias pioneeri.

Erkki Itkonen (1913-92) oli Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori 1950-64 ja Suomen Akatemian jäsen 1964-83. Hän on tämän vuosisadan merkittävin suomalais-ugrilaisen kielten tutkija. Tuskin kukaan muu suomalainen fennougriisti on julkaissut yhtä paljon, niin monista kielistä ja niin monelta kielen osa-alueelta kuin Erkki Itkonen — fonologiaa, morfologiaa, syntaksia, leksikologiaa, historiografiaa, oppikirjoja. Hän tunsi yleistä kielitiedettä, erityisesti äänne- ja muotorakenteen teoriaa, hyvin ja hyödynsi teoreettista tietämystään kuvatessaan suomalais-ugrilaisia kieliä sekä niiden suhteita ja kehitysvaiheita.

Itkosen äännehistoriallinen väitöskirja (1939) käsitteli itälapin vokalismia kvalitatiiviselta kannalta. Hän analysoi äänteellisiä ilmiöitä suhteessa laajempiin kokonaisuuksiin joissa ne esiintyivät, esim. suhteessa tavuihin ja sanatyyppeihin. Itkosen lingvistinen ote oli alusta asti holistinen. Teos sisälsi myös Setälän astevaihteluteorian painavaa kritiikkiä. Itkonen osoitti etenkin vokaalitutkimuksillaan jyrkän nuorgrammaattisen, äännelakeihin ja analogiaan perustuvan ajattelun yksipuolisuuden. Kuvauksessa on otettava huomioon myös kielen strukturoitumistendenssit.

Hän teki myös uraa uurtavaa työtä morfologian alalla sekä oli mukana suomen kielen etymologisen sanakirjan laatimisessa 1930-luvulta saakka. Itkosen laajimpia töitä on neliosainen inarinlapin sanakirja (1986-91, yhteensä 1 500 sivua), julkaistu yhteistyössä Raija Bartensin ja Lea Laitisen kanssa. Vuonna 1966 ilmestyi Itkosen laaja oppikirja *Kieli ja sen tutkimus*. Tämän kirjan perusta on klassisen historioivan fennougriistikan äänne- ja muoto-opillisen tutkimuksen metodiikassa ja tuloksissa. Näihin Itkonen on liittänyt perusteelliset syntaksia, semantiikkaa ja sanastoa koskevat luvut.

Lauri Posti (1908-88), Helsingin yliopiston itämerensuomalaisten kielten professori 1953-71 ja opetusministeri 1975-76, oli fonologian varhaisten soveltajien joukossa. Fonologisia vaikutteita oli nähtävissä jo Postin väitöskirjassa (1942), joka käsitteli liivin kielen äännehistoriaa. Vuonna 1948 Posti julkaisi artikkelin viron kvantiteettiasteiden tulkinnasta, joka herätti vilkkaan kansainvälisen keskustelun. Postin perusajatus oli, että viron kvantiteettiasteet ovat tulkittavissa vain kaksitavuisen jakson puitteissa. Postin tärkein tulos oli kantasuomen eli itämerensuomalaisten kielten kantakielen äännehistoriaa käsitellyt artikkeli "From Pre-Finnic to Late Proto-Finnic" (1952), jossa hän tulkitsi erityisesti suomen konsonanttien lähihistoriaa ja osoitti, että monet keskeiset muutokset johtuivat germaanisista ja balttilaisista vaikutteista 3 000 - 4 000 vuotta sitten.

Fennougriistisen äänneopillisen tutkimuksen traditioita on uudistanut Pekka Sammallahti (s. 1947), maamme ensimmäinen saamen kielen ja kulttuurin professori. Väitöskirjassaan (1977) hän käsitteli Enontekiön saamen, hyvin mutkikkaan kielimuodon, äännerakennetta generatiivisen fonologian teorian pohjalta. Vuonna 1988 Sammallahti julkaisi huomiota herättäneen artikkelin, jossa hän esitti täsmällisen mallin, miten uralilaisen kantakielen äänneainekset (sekä vokaalit että konsonantit) eri uralilaisissa kielissä ovat äänne- ja muotojen muutosten myötä muovautuneet nykyisten kaltaisiksi.

Y. H. Toivonen (1890-1956), ensimmäisen Suomen Akatemian jäsen, oli aikansa johtavia etymologeja. Hän esitti enemmän kuin 800 etymologiaa ja oli myös etymologisen sanakirjan kantavia voimia. Tähän työhön oli ryhdytty jo 1930 tutkimuslaitoksessa "Suomen suku". Setälän kuoleman jälkeen Toivonen johti työtä, johon myös Erkki Itkonen osallistui vuodesta 1934. *Suomen kielen etymologisen sanakirjan* (SKES) ensimmäinen osa (a — kn) ilmestyi Toivosen toimittamana 1955. Perustöiden valtavuudesta saa mielikuvan esim. tosiseikasta, että pelkästään 33-osaisen sarjan *Suomen kansan vanhat runot* keskeisimmistä sanoista oli käsin laadittu 329 000 sanalippua käsittävä kortisto, joka palveli etymologeja heidän työssään. Pitkin matkaa oli tehty paljon työtä myös SKES:n myöhempien osien eteen. Mukana työssä olivat Toivosen ja Itkonen lisäksi Aulis J. Joki ja Reino Peltola. Etymologisen tutkimuksen jatkuvasti tarkentuessa SKES on jo saamassa seuraajaa. Uuden etymologisen sanakirjan *Suomen sanojen alkuperä* osa I (a — k) ilmestyi 1992 päätoimittajina Erkki Itkonen ja Ulla-Maija Kulonen. Toinen osa (l — p) ilmestyi 1995, päätoimittajana Kulonen.

Aulis J. Joki (1913-89) Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori 1965-77, julkaisi 1973 laajan monografian, voisi sanoa vuosikymmenten työhön perustuvan Magnum Opuksensa *Uralier und Indogermanen. Die älteren Berührungen zwischen den uralischen und indogermanischen Sprachen*, missä hän käsittelee uralilaisten ja indoeurooppalaisten kielten ja kansojen suhdetta. Hän suhtautuu melko hyväksyvästi alkusukulaisuusoletukseen, joskin toteaa, ettei yhteisiä indo-uralilaisia sanoja ole kuin korkeintaan muutamia kymmeniä. Joki pitää nostraattistakin hypoteesia kiinnostavana, siis ajatusta hyvin paljon laajemmasta alkukielikunnasta, johon olisivat lisäksi kuuluneet mm. dravida-, altailais- ja jopa seemiläisetkin kielet.

Jorma Koivulehto (s. 1934), Helsingin yliopiston germaanisen filologian professori 1983-97, on 1900-luvun toisen puoliskon huomattavin lainasanatutkijamme. Koivulehto on 1970-luvulta alkaen kirjoittanut pitkän sarjan merkittäviä tutkielmia erityisesti suomen kielen indoeurooppalaisista lainasanoista. Koivulehdon työ on perusteellisesti muuttanut käsityksiä suomen kielen indoeurooppalaisten lainasanojen määrästä ja luonteesta. Koivulehdon uusien tulosten mukaan kantasuomen varhaisimmat (esi)germaaniset lainat olisi saatu jo pronssikaudella eli ne ovat selvästi vanhempia kuin tähän asti on otaksuttu. Suomalaisten esi-isien on täytynyt olla Itämeren alueella jo noihin aikoihin. Vanhimmat germaaniset lainat voivat olla yhtä vanhoja kuin vanhat balttilaiset lainat, toisin kuin ennen yleisesti on ajateltu Vilhelm Thomsenin tulkinnan mukaisesti. 1980-luvulla Koivulehto on kehittänyt teoriaa uudesta itämerensuomalaisten kielten lainasanakerrostmasta. Tämä koostuisi vanhoista indoeurooppalaisista lainoista, jotka on lainattu ennen balttilaisten ja germaanisten kieliryhmien eriytymistä, toisin sanoen varhemmin kuin 1000 eKr. Tämä varhainen indoeurooppalainen kielimuoto on ollut lähellä oletettua indoeurooppalaista kantakieltä.

Edellä olemme käsitelleet ensisijaisesti äännehistoriallista tutkimusta, etymologiaa ja lainasanatutkimusta, jotka pitkään ovat muodostaneet fennougristiikan ytimen. Muoto- ja lauseopinkin tutkimus virisi hiljalleen. Paavo Ravila ja erityisesti Erkki Itkonen olivat myös vertailevan morfologian uranuurtajia.

Suomalais-ugrialaisten kielten morfologian merkittävin tutkija vuosisadan jälkipuoliskolla oli Mikko Korhonen (1936-91), joka toimi Helsingin yliopiston suomalais-ugrialaisten kielten professorina v:sta 1973 ja Suomen Akatemian tutkijaprofessorina 1990-91. 1960-luvun lopussa Korhonen julkaisi useita merkittäviä saamen kielen morfologiaa käsitteleviä tutkimuksia, joissa hän innovatiivisella tavalla hyödynsi modernin lingvistiikan teorioita. Korhonen osoitti, miten eräät saamen kielen aiemmin automaattiset äännevaihtelut olivat saaneet morfologisen ilmaisutehtävän, koska muut ääntenmuutokset olivat vaikuttaneet niiden esiintymisympäristöön. Saamesta oli siten tullut fuusioiva kieli, päätteiden väliset rajat eivät enää olleet selviä. Tulkitessaan näiden muutosten syitä ja esiintymisedellytyksiä Korhonen sovelsi matemaattista informaatioteoriaa. Myöhemmin Korhonen kirjoitti uralilaisten kielten pitkän aikavälin strukturaalisista muutostendensseistä. Hän käsittelee usein diakronisen lingvistiikan ja kielitypologian periaatekysymyksiä, kuten kantakielen käsitettä sekä muinaisten kielimuotojen rekonstruoitavuutta. Korhosen laaja saamen kielihistoria on klassikko.

Lauseopin piirissä E. A. Tunkelo (1870-1953) kirjoitti väitöskirjansa (1908) itämerensuomalaisten kielten genetiivisijän syntaktisista tehtävistä ja merkityksistä. Tunkelo oli saanut paljon vaikut-

teita tunnetun ruotsalaisen lingvistin Adolf Noreenin ajatuksista, erityisesti tämän laajasta *VArt sprAk* –teoksesta, jonka monia jaotteluja Tunkelo sovelsi teoriapitoisessa ja pikkutarkassa analyysissään.

Paavo Ravila oli suomalais-ugrilaisen vertailevan syntaksin pioneeri. Useissa kirjoituksissaan hän yritti hahmotella teoriaa lauseen alkuperästä. Ravila argumentoi sen puolesta, että finiittinen lause tyyppiä *Lintu lentää* olisi kehittynyt nominaalisesta eriytymättömästä lauseen esimuodosta tyyppiä “lintu-lentävä”. Erityisen kuuluisaksi on tullut 1941 ilmestynyt artikkeli “Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen”, jossa varsinaisesti käsitellään numeruksen kategoriaa, mutta myös monia historiallisen lauseopin ja jopa ihmiskielen esihistorian peruskysymyksiä.

Toisenlaista, voisi sanoa modernimpaa lähestymistapaa syntaksiin ja semantiikkaan edusti Paavo Siro (1909-96), Tampereen yliopiston suomen kielen professori 1965-75, väitöskirjassaan (1949), joka käsitteli itämerensuomalaisten kielten puhumista merkitseviä verbejä. Alaotsikon mukaan kysymyksessä on semantiikkaa koskeva työ. Siron metodi oli kuitenkin syntaktinen. Siro oli jo alkaen 1941 käynyt vakavan ja Suomessa siihen mennessä ainutlaatuisen julkisen teoreettisen keskustelun Ravilan kanssa lauseopin periaatekysymyksistä. Siro kehittää distributioon eli jakaamaan perustuvaa kriteeriä, jolla pyritään erottamaan puhumista merkitsevien verbien eri merkityksiä toisistaan.

1960-luvulla ja myöhemmin lauseoppi on fennougristiikassa tullut yhä keskeisemmäksi, erityisesti harrastettuna läheisessä yhteydessä eri kielten taivutuskategorioiden. Eeva Kangasmaa-Minn on tutkinut marin genetiivisijan syntaktista jakaumaa pohjoisamerikkalaisen strukturalismin hengessä (1966). Alho Alhoniemi on useissa tutkimuksissaan käsitellyt marin kielen syntaksia, mm. tulosijojen käyttöä väitöskirjassaan (1967). Raija Bartens (s. 1933) on tutkinut mordvan ajan ilmauksia, saamen sijojen syntaktista käyttöä sekä mordvan, marin ja udmurtin verbinmuotojen syntaksia. Pauli Saukkonen tutki itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden (kuten *mennä, sanoa*) historiaa (1965-66).

Vertailevan fennougristiikan yksi klassinen ja keskeinen ongelma on ollut kielisukulaisuuskysymykset. Miten suomalais-ugrilaiset kielet ovat sukua keskenään, onko aikojen aamussa ollut olemassa yhtenäisiä kantakieliä (kenties uralilainen kantakieli 4 000 - 6 000 eKr.), ovatko suomalais-ugrilaiset kielet sukua indoeurooppalaisille kielille ja/tai turkkilaiskielille? Mongolikielille? Korean kielelle? Japanin kielelle? Voidaanko oletettu alkukoti paikantaa maantieteellisesti? Voidaanko kielten polveutuminen esittää klassisen sukupuumallin avulla? Milloin suomalaiset ovat tulleet Suomeen? Suuri osa äännehistoriallisesta, etymologisesta sekä lainasanatutkimuksesta on tehty silmällä pitäen vastauksia tällaisiin kysymyksiin. Erkki Itkonen on kirjoittanut seikkaperäisen historiikin näitä kysymyksiä koskevasta tutkimuksesta (1961).

Nämä kysymykset ovat säilyttäneet mielenkiintonsa ja ajankohtaisuutensa näihin päiviin saakka sekä tutkijoiden että suuren yleisön keskuudessa. Vuonna 1980 järjestettiin Tvärminnessä, Hangon saaristossa, kuuluisaksi tullut monitieteinen kokous, johon osallistui kielitieteen, historian, arkeologian ja lääketieteen tutkijoita. Tarkoituksena oli kartoittaa, mitä uutta eri tieteenaloilla oli ilmennyt ja viittasivatko eri alojen tulokset samaan suuntaan. Tvärminnen kokouksen keskustelut ja julkaisu (1984) olivat merkittäviä ja keskustelu on jatkunut vilkkaana, mm. lääketieteellisen genetiikan viimeaikaisen edistyksen ansiosta. Klassinen teoria, että suomalaiset olisivat ammoisina aikoina tulleet kaukaa idästä, on murentunut. Ilmeistä on, että he ovat olleet Itämeren alueella ehkä jo 4 000 eKr. Konsensusta tapahtumien yksityiskohdista ei ole saavutettu. Jyväskylän fennougristikongressissa 1995 nämä kysymykset olivat – jälleen kerran – vilkkaan keskustelun kohteena. Syksyllä 1997 järjestettiin tästä aihepiiristä Lammilla “Tvärminne kakkonen” –kokous.

Kaisa Häkkinen arvioi väitöskirjassaan (1983) vertailevan fennougristiikan perusoletuksia, erityisesti genealogisia sukulaisuussuhteita kuvaavan sukupuumallin soveltuvuutta tarkoitukseensa nykytietämyksen valossa. Häkkinen ehdottaa, että uralilaisia sukulaisuussuhteita ei tarkasteltaisi monena ajallisesti peräkkäisiä haaraumia sisältävänä sukupuuna, vaan paremminkin litteänä “pensaana”, jossa kielikunnan pääryhmät kaikki ovat lähempänä runkoa eikä tehdä vahvoja oletuksia peräkkäisistä kantakielistä. Häkkinen on myös kirjoittanut laajan teoksen suomen kirjakielen historiasta (1994).

Marjut Aikio on fennougristiikassa introdusoinut modernin sosiolingvistiikan tutkiessaan väitöskirjassaan (1988) kielisosiologian näkökulmasta viiden saamelaiskylän kielenvaihdosprosessia.

4. Indoeurooppalaisten kielten tutkimus

Käsitlemme tässä koko laajan indoeurooppalaisen kieliperheen tutkimusta lukuun ottamatta sanskritia ja Intiassa puhuttavia ieur. kieliä, joita koskeva tutkimus luontevimmin tulee esille ulkeurooppalaisessa kontekstissaan luvussa 5.

4.1. Ruotsin kielen tutkimus

Ruotsin tutkimuksella on Suomessa ilmeisistä syistä vanhat juuret. Pääpaino oli kauan perinteellisessä filologiassa ja vanhojen pohjoismaisten tekstien tutkimuksessa, ja varsinainen suomenruotsille ominaisten piirteiden tarkastelu keskittyi murteisiin ja nimistöön. Suomenruotsille tunnusomaisia aineksia tuomittiin kernaasti oikeakielisyyssuunnien vastaisina.

Oman vuosisatamme ensimmäinen suuri nordisti on Hugo Pipping (1864-1944), muutenkin sukupolvensa mielenkiintoisimpia ja monipuolisimpia suomalaisia kielentutkijoita. Hän opiskeli ensin filosofiaa ja sosiologiaa Helsingissä ja Lontoossa. Tutustuminen Uusfilologisen yhdistyksen toimintaan vei hänen mielenkiintonsa fonetiikkaan. Kuten muutkin aikalaisensa nuoret kielentutkijat, Pipping hakeutui ulkomaille alansa parhaiden asiantuntijoiden hoiviin. Hänen oppi-isänsä oli Kielin yliopiston foneetikko Victor Hensen, jonka laboratoriossa Pipping työskenteli 1888-89 ja 1893-94. Väitöskirja *Om klangfärgen hos sjungna vokaler* tarkastettiin 1890.

Pipping julkaisi merkittäviä kokeellisfoneettisia, fonetiikan teoriaan ja suomen fonetiikkaan liittyviä tuloksia. Yksi hänen oivalluksiaan oli kuuloaistin keskeinen osa kielessä: yhä yksityiskohtaisempi äänteiden synnyn fysiologinen kuvaus jätti huomiotta sen, että monet ääntämisen yksityiskohdat ovat kielen kannalta merkityksettömiä. Sitäpaitsi ihmisten puhe-elinten koko ja rakenne vaihtelee, joten jos eri henkilöt haluavat ääntää samaa äännettä, heidän on pakko artikuloida hieman eri tavoin. Pippingin suuri teos *Inledning till studiet av de nordiska språkens ljudlära* (1922) käsitteli myös kielen äänteellistä kehitystä. Hänen mukaansa rippeitä lasten ääntämyksestä voi siirtyä kielen normistoon. Sitä paitsi puhuja kuulee omaa puhettaan sekä ulkoisesti korvan kautta että luuston ja sisäisen äänenvälityksen kautta, mutta muiden puhetta vain korvan välityksellä. Siksi puhuja, joka luulee tarkalleen toistavansa muiden puhujien äänneitä, joutuu itse asiassa näitä vääristelemään, mikä vuorostaan ajan myötä johtaa kielen äänneasun muuttumiseen.

Koska ei ollut fonetiikan virkoja, Pipping siirtyi pohjoismaisen filologian puolelle pätevytykseen professuuriin, josta A. O. Freudenthal oli siirtymässä eläkkeelle. Vuosina 1898-1901 Pipping opiskeli Uppsalassa mm. Adolf Noreenin oppilaana. Pipping nimitettiin Helsingin yliopiston ruotsin kielen ja kirjallisuuden professoriksi 1907. Hän tutki myös suomenruotsin ääntämysnormeja, metriikan teoriaa, Edda-ruonouden ja Runebergin metriikkaa sekä prosodiaa. Metodisesti hän hyödynsi foneettista tietämystään sekä tilastotiedettä. Pipping oli myös ahkera perinteisemmän tekstifilologian tutkija. Hänen tutkimuksissaan on ilmeinen jännite toisaalta filologisen tarkkuuden ja tilastoihin tukeutuvan eksaktisuuden, toisaalta hypoteesien rohkeuden välillä.

Myös Tor (Torsten) Evert Karsten (1870-1942) kävi rohkeasti perustavien ongelmien kimppuun. Väitöskirja 1895 käsitteli pohjoismaisten kielten nominien muodostusta. Karsten opiskeli ja tutki Saksassa, Itävallassa, Ruotsissa ja Englannissa. Hän sai 1913 germaanisesta filologiasta ylimääräisen professorin. Karsten oli intohimoinen tutkija, joka koki alkeisopetuksen rasitteena. Hän oli Linguistic Society of American jäsen, mikä oli Suomessa harvinaista ellei jopa uniikkia. Hänen aloitteestaan perustettiin 1932 Föreningen för nordisk filologi.

Karsten syventyi muinaisgermaaniin kieleen ja kulttuuriin, suomenruotsin murteisiin, paikannimiin ja suomen kielen germaaniin lainoihin. Tämän lisäksi hän julkaisi edition keskiyläsaksalaisen Jobin kirjan runomuotoisesta parafrasista. Yksi Karstenin tärkeimmistä teoksista

on *Germanerna. En inledning till studiet av deras språk och kultur* (1925, 2. painos 1927), josta ilmestyi sekä saksan- että ranskankielinen versio. Paikannimitutkimuksissaan Karsten käsitteli erityisesti Pohjanmaan germaanisista aineksia. Tutkielmassaan *Germanisch-finnische Lehnwortstudien* vuodelta 1915 Karsten poikkeaa alan klassikon Vilhelm Thomsenin 1869 esittämistä näkemyksistä, sillä hänen mukaansa vanhimmat suomen germaanisista lainat ovat paljon vanhempia kuin Thomsen oli väittänyt. Karsten ei myöskään myöntänyt suomessa olevan lainoja gootin kielestä. Useat tutkijat, heidän joukossaan Setälä ja ruotsalainen fennougristi Björn Collinder, olivat toista mieltä. Karsten oli kiivas poleemikko, ja vaikka hän joutui jossain määrin lieventämään näkemyksiään, hänen pääteesinsä esiintyvät edelleen 1943 ilmestyneessä kirjassa *Finnar och germaner*.

Xbo Akademin ruotsin kielen opetuksen käynnisti Bruno Sjöros. Sjörosin seuraajaksi tuli Rolf Pipping (1889-1963), Hugo Pippingin poika, merkittävä tutkija. Rolf Pipping opiskeli Hultmanin johdolla Helsingissä, ja myös Göteborgissa ja Uppsalassa. Pipping nimitettiin 1928 ruotsin kielen ja pohjoismaisen filologian professoriksi. Adolf Noreen oli esittänyt periaatteen, jonka mukaan tekstejä on tutkittava monesta eri näkökulmasta, ei yksinomaan kielihistoriallisena tai äänne- ja muoto-opillisena tai syntaktisena aineistona. Tämän periaatteen Pipping omaksui tutkiessaan Eerikinkronikkaa (Erikskrönikan). Hänen tuloksensa ilmestyivät kolmena julkaisuna, joista keskeisin oli monumentaalinen teos *Kommentar till Erikskrönikan* (1928). Rolf Pippingin kommentaareja on usein luonnehdittu tyhjentäviksi. Ne käsittelevät paitsi tekstin kieltä ja sen kritiikkiä myös tyyliä ja kulttuurihistoriaa. Pipping ymmärsi arvostaa Adolf Noreenin omintakeisuutta, toisin kuin useimmat kollegansa. Hänen jäämistöstään Xbo Akademin ruotsin professori Bengt Loman löysi unohtuun jääneen laajan käsikirjoituksen, *Nusvensk grammatik*, joka on löytäjänsä mukaan urauurtava. Se perustuu Pippingin kielioopin luentoihin vuosilta 1933-35, 1944-45 ja 1952. Sen perustana on Saussuren ja Hjelmslevin strukturalismi, mielenkiintoinen piirre on sen syntaksikeskeisyys.

Rolf Pipping tutki myös sananlaskuja, Jöns Budden kieltä, sekä tyyliä, jonka keskeisenä normina hän pitää asiaproosaa ja kuvailee muita tyylin lajeja poikkeamina tästä normista. Vaikka hän oli erittäin vaativa opettaja ja joutui käyttämään aikaansa Xbo Akademin rehtorina hän onnistui innoittamaan alansa jälkikasvua. Hänen oppilaitaan olivat Helsingin professorit Ahlbäck ja Thors sekä Tampereen yliopiston Björn Pettersson (s. 1919) joka väitteli vanhojen lakitekstien tyylistä ja kirjoitti oikeakielisyydestä, Turun yliopiston Bertel Fortelius ja Vaasan yliopiston Christer Laurén.

Olav Ahlbäck (1911-89) oli ensi sijassa suomenruotsin murteiden asiantuntija. Hänen väitöskirjansa (1946) käsitteli murteiden substantiivien taivutusta. Ahlbäckin tutkimusten mukaan Jöns Budde oli kotoisin Pohjanmaalta ja oli oleskellut sekä Vöyrissä että Laihelassa. Tukholmassa pidetyn luentosarjan pohjalta hän julkaisi perustavan teoksen *Svenskan i Finland* (1956). Yksi Ahlbäckin opetukseen liittyvistä uudistuksista oli linjakako ruotsia äidinkielenä ja ruotsia vieraana kielenä opiskelevien välillä. Ahlbäck ryhtyi 1960 johtamaan suomenruotsin murre-sanakirjaprojektia, jonka aineistoa oli kerätty vuodesta 1927 ja joka alkoi ilmestyä 1976. Hän jätti professorin tehtävät ja muutti 1965 Maalahteen, keskittyen sanakirjatyöhön. Ahlbäckin kuoltua sanakirjatyötä jatkaa Peter Slotte.

Omituinen sattuma oli, että Ahlbäckin ikätoveri ja kilpailija Eskil Hummelstedt (1906-86) myös päätyi tutkimaan Jöns Budden kieltä ja vieläpä samantapaisin tuloksin, vaikkakin jossain määrin toisenlaisella metodilla. Hummelstedt väitteli 1939 aiheenaan *Östsvenska verbstudier* ja toimi vuodesta 1959 Xbo Akademin ruotsin kielen professorina.

Carl-Eric Thors (1920-86) opiskeli Helsingissä ja Uppsalassa, mutta väitteli Xbo Akademiassa 1949 muinaisruotsin adjektiivien substantivoinnista. Hänen tuotantonsa liikkuu kolmella alalla: hän käsitteli kansainvälisiä aineksia pohjoismaiden muinaiskielissä, nimitutkimusta, ja oikeakielisyyttä. Vuonna 1957 hän julkaisi yhden pääteoksistaan, *Den kristna terminologien i fornsvenskan*, jossa hänen laajat kreikan, latinan, germanistiikan ja anglistiikan tietonsa tulivat hyvin esille. Hän tutki myös Raamatun ruotsinnoksia, ensimmäistä vuoden 1550 Uutta testamenttia (1968) sekä vuoden 1780 käännöstä (1973). Toisena Thorsin erikoisalana olivat Suomen ruotsalaiset paikannimet, joiden eri tyyppejä hänen luokituksensa mukaan on 48. Oppikirja *Svenskan förr och nu* (1970) liittyy hänen pyrkimyksiinsä kohentaa ruotsin kielen korkeakouluopetusta. Suomenruotsalaisten keskuudessa hän oli tunnettu kielenhuoltajana (mm. *Hufvudstadsbladetin* jokaviikkoinen palsta "Torsdag med

Thors”).

Lars Huldén (s. 1926), pohjoismaisen filologian professori Helsingin yliopistossa 1964-89, tutki ensin Munsalan pitäjän paikannimistöä (1952) ja väitteli 1957 Pohjanmaan ruotsin verbien taivutuksesta, josta kaksi vuotta myöhemmin julkaistiin vielä toinen osa. Hän on myös tutkinut suomenruotsalaisten amerikansiirtolaisten kieltä. Toinen Huldénin uran keskeinen osa liittyy kirjallisuuteen ja kirjallisuudentutkimukseen, jossa hänen kohteinaan ovat olleet mm Bellman, Runeberg ja Stiernhielm. Julkisuudessa häntä arvostetaan runoilijana, proosa- ja draamakirjailijana sekä monipuolisena kulttuurityöntekijänä.

Suomen perinteiden ulkopuolisia impulsseja toi mukanaan Lundista Turkuun 1973 siirtynyt Xbo Akademin ruotsin professori Bengt Loman (1923-93). Ratkaisevaa hänelle oli tutustuminen kansainväliseen, nimenomaan yhdysvaltalaiseen yleiseen kielitieteeseen. Hän tunsu perusteellisesti amerikkalaista strukturalismia ja ylläpiti henkilökohtaisia yhteyksiä Tanskan glossemaatikoihin, nimenomaan Paul Diderichseniin. Koska yleinen kielitiede ei vielä ollut juurtunut keskeiseksi oppiaineeksi, Loman ansaitsi toimeentulonsa Ruotsin Akatemian sanakirjan toimittajana Lundin yliopiston suojissa. Vuosina 1955-61 hän laati yli 300 sanakirja-artikkelia sekä johdannon sanakirjan käyttäjille. Hänen väitöskirjansa käsitteli muinaisruotsin verbaalisubstantiiveja. Lomanille olivat historian faktat strukturalistisia muotivirtauksia tärkeämmät.

Loman tutki myös riimukirjoitusten grafematiikkaa, ruotsin fonotaksia sekä prosodian ja syntaksin suhteita. Lundin professori Gösta Holmin aloitteesta käynnistyi laaja puhutun ruotsin tutkimus (Talsyntax), ja Loman oli vuoden Washingtonin Center for Applied Linguistics –tutkimuskeskuksessa. Täällä hän tutki etupäässä Yhdysvaltojen mustien kieltä. Loman tutustui William Labovin sosiolingvistiikan menetelmiin, joita hän Ruotsiin palattuaan edelleen kehitti soveltuviksi puhutun ruotsin tutkimukseen. Lomanin kirjat *Manual för analys och beskrivning av makrosyntaxmer* (Nils Jörgensenin kanssa) ja *Språk och samhälle 1-3* ovat Pohjoismaiden sosiolingvistiikan ja puhekielen sosiolingvistisen tutkimuksen perusteoksia. Loman syventyi sekä Suomessa että Napolin alueella Italiassa ongelmiin, joita murretta puhuvat lapset kokevat joutuessaan koulussa lukemaan ja kirjoittamaan heille vierasta yleiskieltä. Häntä kiinnostivat tyylin teoria ja tyylihistoria, kielenhuollon historia ja periaatteet, kielen ja kirjallisuuden pedagogiikka ja kaksikielisten yhteisöjen vähemmistöjen kieliongelmat.

Bengt Loman vaikutti Mirja Saareen ja Erik Anderssoniin. Mirja Saari (s. 1943) osallistui Lomanin Talsyntax-projektiin tutkimalla väitöskirjassaan *Talsvenska* (1975) suomenruotsin, nimenomaan Helsingin, arkisen puhekielen syntaksia kaikkine oikeakielisyysnormeista poikkeavine ilmiöineen. Ann-Marie Ivars (s. 1941) väitteli 1986 sosiolingvistisestä aiheesta, Ruotsiin ja Yhdysvaltoihin muuttaneiden ruotsinkielisten pohjalaisten kielellisestä sopeutumisesta. Mirja Saari ja Ingegerd Nyström ovat julkaisseet kolme nidettä hankkeesta *Studier i äldre nysvensk syntax* (1983-87), jossa syntaksin kehitystä analysoitiin mm. kvantitatiivisin menetelmin. Mirja Saaren johdolla Helsingin yliopistossa on koostettu suomenruotsalainen elektroninen tekstipankki, FISC (Finland Swedish Text Corpus). Tämä aineisto käsittää n. 2,5 miljoonaa juoksevaa sanaa, ja materiaali jakautuu neljään tekstuaalisfunktionaaliseen pääluokkaan sisältäen lehdistön, kaunokirjallisuuden ja hallinnon kieltä sekä yleisempiä asiategstejä. Tekstimateriaali on julkaistu Suomessa vuosina 1990-1994.

Anne-Marie Londén sovelsi väitöskirjassaan *Litterärt talspråk* (1989) narratologiaa ja diskurssianalyysia Runar Schildtin kertomatekniikan, erityisesti dialogin analyysiin. Hän on myös johtanut keskusteluanalyyttistä hanketta “Svenska samtal i Helsingfors” (1990-94).

Erik Andersson (s. 1948) väitteli 1977 ruotsin verbilausekkeen rakenteesta. Andersson julkaisi 1993 uuden ruotsin kielen deskriptiivisen kieliopin *Grammatik från grunden*, jossa on useita uudenlaisia ratkaisuja, esim. adverbiaalien luokitus. Lars Huldénin tapaan Anderssonkin on esiintynyt runoilijana. Toinen Xbo Akademiassa koulutettu syntaktikko on Marketta Sundman (s. 1949), joka on kirjoittanut kaksi tärkeää syntaksista monografiaa, ruotsin kielen subjektinvalinnasta 1987 sekä eksistentiaalilauseista 1980.

Koska Suomi on virallisesti kaksikielinen maa, kuvittelisi, että kaksikielisyystutkimuksella olisi pitkät perinteet. Näin ei kuitenkaan varsinaisesti ole. Varhainen kiinnostus kaksikielisuuden

tapaisiin kielikontakteihin ilmeni lähinnä oikeakielisyytenä, jolloin suomen kielen puolella svetisismejä ja ruotsin kielen puolella fennisismejä pidettiin kielen rikkaruohoina. Esimerkkinä tästä normatiivisuudesta on mm Hugo Bergrothin kuuluisa kirja *Finlandssvenska* (1917), jota on laajalti käytetty oppikirjana myös Björn Petterssonin uudistamassa muodossa.

Varsinainen kaksikielisyyden kuvaus lähti kuitenkin liikkeelle 1970-luvulla kielisosiologiasta (Erik Allardt, Xbo Akademin Vaasassa toimiva Institutet för finlandssvensk samhällsforskning). Sosiolingvistisiä ovat Marika Tandefeltin kaksikielisyytutkimukset (1988, 1996), joissa käsitellään kielen vaihtoa ja katoa Suomen ruotsinkielisen väestön parissa. Vaasan Ulla Laurén väitteli 1994 yksi- ja kaksikielisten koululaisten kirjoitetun kielen hallinnasta. Marketta Sundman, Xbo Akademi, on tarkastellut yksi- ja kaksikielisten peruskoululaisten äidinkielen ja vieraan kielen (eli suomen ja ruotsin) hallintaa (1994).

Turun yliopiston pohjoismaisen filologian professorina toimi 1962-71 Lundista tullut ranskalainen Pierre Naert, monipuolinen ja uskaliaita mielipiteitä esittävä lingvisti, joka ruotsin, nimenomaan tyyliintutkimuksen, ohella oli harrastanut mm ainukieltä.

Nimistöntutkimus on säilynyt nordistiikkamme vahvana alana. Xke Granlund (1914-88) oli tunnettu paikannimistön tutkija. Kurt Zilliacus (s. 1927) on perusteellisesti tutkinut saariston paikannimiä. Airi Kartano väitteli 1977 Myrskylän paikannimistä ja Marianne Blomqvist 1988 pohjalaisen sukunimistön kehityksestä.

Suomenkielisten yliopistojen nordistiikassa syntaksi on ollut suosittu tutkimuskohde. Matti Rahkonen (s. 1945) on tutkinut adverbiaalien sijaintia (1974) ja laajemminkin ruotsin kielen sanajärjestystä. Hän on myös johtanut soveltavaa projektia, jossa on selvitetty suomenkielisten abiturienttien ruotsintaidon tasoa (mm. *Studentsvenska* 79/80). Antti J. Pitkänen (s. 1939) väitteli 1979 genetiivissä olevista ilmauksista uudemmassa ruotsissa. Pitkänen käytti kvantitatiivisia menetelmiä uudella tavalla. Yhdessä Viljo Kohosen kanssa hän julkaisi kvantitatiivisen kielentutkimuksen oppikirjan 1984. Irma Sorvali (s. 1945) väitteli 1974 Vergiliuksen ruotsinnoksista.

Vuonna 1989 alettiin järjestää Suomen nordisteille tarkoitettua kokoussarjaa "Svenskan i Finland", ensimmäisen kerran Tampereella, toisen kerran Jyväskylässä 1992, kolmannen Helsingissä 1994 ja neljännen Turussa 1997.

4.2. Romaanisten kielten tutkimus

Manner-Euroopan filologioista romaaninen oli aluksi keskeisin. Sen jälkeen Suomeen juurtuivat germaaninen ja englantilainen. Tämä Suomen kehitys noudatti paljolti kulloinkin dominoivien isojen eurooppalaisten kielten asemaa.

Ranska oli tärkeä kansainvälisen kanssakäymisen, esimerkiksi diplomatian, kieli, ja useissa maissa koulujen ensimmäinen vieras kieli. Nimenomaan kielihistorian ja filologian kannalta romanistiikan etuna oli sen periytyminen latinasta, eli kielestä, jonka rakenteet ja taustakulttuurit olivat tunnettuja. Muiden filologioiden puolella oli varhaisia kielten kehitysvaiheita selvitettyä pakko turvautua kantakielten rekonstruktioihin, jotka saattoivat olla epävarmoja polemiikin kohteita.

Romaanisen filologian ja ranskan kirjallisuuden tutkimuksen perustan Helsingin yliopistoon oli luonut Carl Gustaf Estlander (1834-1910), jonka oppimestari oli Collège de Francen Paulin Paris (1800-81). Täyteen kukoistukseen romanistiikka kehittyi Werner Söderhjelm (1859-1931) toimesta. Söderhjelm opiskeli mm. Wienissä, Pariisissa ja Berliinissä. Hänen tärkeimpiä opettajiaan oli Paulin Parisin poika ja aikansa johtava romanisti ja filologi Gaston Paris (1839-1903).

Söderhjelm oli Suomen uusfilologian keskeinen kehittäjähahmo. Vuonna 1894 hänestä tuli germaanisen ja romaanisen filologian professori. Virka täytettiin kutsusta, koska Helsingin yliopiston suomenmieliset professorit pitivät kielellisesti vapaamielistä Söderhjelmiä kilpailijoitaan sopivampana. Vuonna 1908 professorinvirka jaettiin, ja Söderhjelm valitsi romaanisen filologian. Vielä kerran, 1913, Söderhjelm siirtyi uuteen professorinvirkaan, nyt kotimaisen ja yleisen kirjallisuuden historian oppituolin haltijaksi. Söderhjelm erittäin laaja tuotanto osoittaa hänen intressinsä jakautumista filologian ja kirjallisuuden historian välille. Vuosisadan vaihteen molemmin

puolin hän julkaisi suuren määrän romaanisen filologian alaan liittyviä tekstieditioita ja filologiaa tutkielmia, ja 1900-luvun edetessä hänen mielenkiintonsa enenevästi keskittyi kotimaiseen ja Euroopan kirjallisuuteen.

Söderhjelmin seuraaja Axel Wallensköld (1864-1933) oli hänkin kansainvälisesti arvostettu romanisti. Myös Wallensköld liikkui kuin kotonaan Euroopassa, nimenomaan Ranskassa ja Italiassa. Wallensköld oli Söderhjelmin ohella 1887 perustetun Uusfilologian kerhon, sittemmin Uusfilologisen yhdistyksen johtohahmoja. Tutkijankoulutuksensa hän hankki Berliinissä ja Pariisissa Adolf Toblerin ja Gaston Parisin maineikkaissa seminaareissa. Hänen väitöskirjansa oli editio ritarieepoksesta *Les Chansons de Conon de Béthune* (1891), jonka parhaan tekstimuodon hän pyrki rekonstruoimaan vertailemalla lukuisia käsikirjoituksia. Wallensköld jatkoi tekstiediittorina ja ylläpiti tiiviitä yhteyksiä ulkomaille. Hänen kansainvälistä huomiota herättäneitä pääteoksiaan on editio *Florence de Rome* -tekstistä (1907, 1909) johtavassa *Société des anciens textes françaises* -sarjassa.

Nimityksen romaanisen filologian henkilökohtaiseksi ylimääräiseksi professoriksi Wallensköld sai 1905. Kun Söderhjelm 1913 siirtyi kirjallisuustieteen puolelle, Wallensköld "peri" viran. Uusfilologisen yhdistyksen *Neuphilologische Mitteilungen*-aikakauslehdessä hän oli ahkera tieteellisen kirjallisuuden arvostelija. Ja kuten hänen tanskalaista aikalaistaan Otto Jesperseniä myös Wallensköldiä kiinnostivat kansainväliset apukielet, nimenomaan ido, jonka itseopiskelua varten hän julkaisi 1922 lyhyen johdatuksen. Wallensköld oli yhteiskunnallisesti aktiivinen aatelissäädyn edustajana säätyvaltiopäivillä ja vastaperustetussa Ruotsalaisessa kansanpuolueessa. Xbo Akademin kansleriksi hänet valittiin 1930.

Huomattavin Suomen perinteellisen uusfilologian kulta-ajan romanisti Söderhjelmin ja Wallensköldin jälkeen oli Arthur LAngfors (1881-1959). LAngfors opiskeli Pariisissa ja Firenzessä aikansa etevimpien tekstifilologien oppilaana. Hän väitteli 1907 tekstieditiolla. Toimittuaan diplomaattina Madridissa ja Pariisissa LAngfors palasi Helsinkiin henkilökohtaiseksi ylimääräiseksi professoriksi 1925, ja 1929 Wallensköldin seuraajaksi varsinaisen professuurin haltijana. Hän toimi Helsingin yliopiston rehtorina 1945-50.

LAngforsin tieteellisen tuotannon valtaosa oli tekstieditioita ja niihin liittyvää muuta filologiaa. Keskeinen kohde oli 1200-luvun moralisti Gautier de Coinci, jonka tarkastelua LAngforsin oppilaat jatkoivat, näyttävimmän Veikko Väänänen, Tauno Nurmela ja Lauri Lindgren. Keskeiseksi hakuteokseksi muodostui LAngforsin kokoama vanhojen runojen alkusäkeiden hakemisto (1917). LAngforsin tekstieditioiden periaate oli yhdistelmä Lachmannin ja hänen oman opettajansa Bédierin menetelmistä: sukupuu oli tarpeellinen parhaan tekstiversion määrittämiseksi, mutta itse edition tuli perustua parhaimpaan versioon, sitä vain varovaisesti korjaten.

Veikko Väänänen (1905-97) aloitti uransa Gautier de Coincin tekstien parissa. Kansainvälisten opinto- ja tutkimusmatkojen jälkeen hänestä tuli Helsingin yliopiston klassillisen filologian apulaisprofessori 1938-51 ja romaanisen filologian professori 1951-72. Hänen väitöskirjansa (1937) käsitteli Pompeiin ja Herculaneumin seinäkirjoitusten vulgaari- eli kansanlatinaa. Nämä graffitit kuvasivat arkielämää, esim. mitä orjat saivat syötäväkseen, aasin poikasen syntymää tai rakkaussuhteita. Tästä tutkimuksesta tuli suuri tieteellinen menestys. Toinen Väänänen kirjoittama klassikko on yleisesitys *Introduction au latin vulgaire* (1962, 3. painos. 1981), joka on myös käännetty italiaksi (2. painos 1974) ja espanjaksi (3. painos 1979). Väänänen pitää latinan kehittymistä nykyisiksi romaanisiksi kieliksi historiallisena jatkumona aina myöhäisantiikista läpi keskiajan. Paikalliset ja sosiaaliset erityispiirteet ovat lyöneet leimansa eriytymisprosessiin innovaatioineen ja muutoksineen. Kirjassa kuvataan fonologian, morfologian, syntaksin ja sanaston kehityksen keskeiset piirteet. Se on siteeratuin suomalaisen kielentutkijan kirjoittama teos. Vuosina 1959-62 ja 1968-69 hän toimi Suomen Rooman instituutin johtajana ja kehitti edelleen yhdeksi Villa Lanten piirin painopistealueeksi kasvavaa piirtokirjoitusten tutkimista.

Myös Tauno Nurmela (1907-85) oli LAngforsin oppilas ja aluksi Gautier de Coincin tutkija. Hän julkaisi useita merkittäviä tekstieditioita. Viipurissa opettajana toiminut Nurmela nimitettiin Turun yliopiston romaanisten kielten professoriksi 1949, jonka jälkeen hän harrasti etupäässä italiaa. Hän julkaisi 1968 edition Boccaccion *Il Corbaccio*-teoksesta yli 70 käsikirjoituksen pohjalta ja uudistaen tekstikriittiset näkemykset tämän tekstin historiasta. Nurmela täydensi tieteellistä

Corbaccio-tutkimustaan suomennoksella *Vanha varis eli tuntematon Boccaccio*, johon liittyi yleistajuisia kommentteja ja selostuksia tekstifilologian ongelmista. Nurmela toimi Turun yliopiston rehtorina ja kanslerina 1960- ja 1970-luvuilla.

Nurmela oli niitä Suomen romanisteja, jotka laajensivat tutkimusalueetta italian suuntaan. Myös espanja oli tutkimusten kohteena. Oiva Johannes Tuulio (1878-1941, vuoteen 1933 Tallgren), Helsingin yliopiston eteläromaanisten kielten professori 1928-41, oli monipuolinen romanisti, jonka tutkimuskohteina olivat kansanlatina, espanja, italia ja ranska. Tuulion pääala oli kuitenkin espanja. Hän oli kuuluisan Ramón Menéndez Pidalin oppilaana Madridissa vuosina 1903-04. Väitöskirjaedition *La Goya de Segovia* ongelmat johtivat tutkijansa edelleen äännehistoriaan, sanastoon ja semantiikkaan, ja Tuulio onkin hyvä esimerkki tekstiediittorista, jonka näköpiiri sittemmin laajeni eri suuntiin. Hän käsitteli myös arabian vaikutusta espanjaan, italian äännehistoriaa loppusointujen valossa, vanhoja espanjankielisiä tähtitieteellisiä tekstejä ja eräitä yleisen kielitieteen ongelmia kuten käänöslainoja ja kääntämisen problematiikkaa. Todisteena Tuulion lingvistikongressista on sekin, että hän esitelmöi toisessa kansainvälisessä lingvistikongressissa Genevessä 1932. Timo Riiho (s. 1950) on tutkinut erityisesti espanjan historiallista syntaksia.

Jyväskylän yliopiston romaanisen kielitieteen professorina vuodesta 1966 oli Aimo Sakari (s. 1911), joka väitteli Guillem de Saint-Didier –nimisen trubaduurin tekstien editiolla (1956). Nurmelan seuraaja Turun yliopistossa on Lauri Lindgren (s. 1933), jonka väitöskirja liittyi LAngforsin käynnistämään Gautier de Coinci –tutkimukseen. Lindgren jatkoi tutkimalla Jean Dupinin tekstejä. Hänen työkenttäänään on myös ollut soveltava kielitiede, mm. ranskan ja suomen vokaalien kontrastoimisen muodossa. Olli Välikangas (s. 1933), Helsingin romaanisen filologian professori 1973-96, on yhdistänyt kielen ja kirjallisuuden tutkimuksen syventymällä Honoré de Balzacin *Comédie humaine* –teoksen kieleen (väitöskirja 1965). Soveltavan kielitieteen alueella hän on johtanut ranskan ja suomen verbien kontrastiivista tutkimushanketta, ja hänen tieteellinen reviirinsä kattaa myös alueita leksikologian, syntaksin ja sosiopragmatiikan piiristä.

Suomalainen romanistiikka on siis pitkään ollut vahvasti filologista. Lauri Lindgrenin lisäksi Juhani Härmä (s. 1949) on tutkinut ranskaa lingvistikongressista näkökulmasta. Hän väitteli 1979 eräistä ranskan relatiivi- ja kysymyslausekonstruktioista ja on myöhemmin tutkinut mm. sanajärjestystä.

4.3. Saksan kielen tutkimus

Söderhjelmin professuurin puitteissa romaaninen ja germaaninen filologia elivät aluksi läheisessä personaaliunionissa. Uutta germaanisten kielten oppituaolia hoitamaan määrättiin vuosiksi 1908-09 ja 1911 Hugo Suolahti (1872-1944, vuoteen 1906 Palander). Vakinaiseksi germaanisen filologian professoriksi hänet nimitettiin 1911. Hänen opettajiin ulkomailla olivat kuuluisat Wilhelm Braune Heidelbergissä, Eduard Sievers Leipzigissä ja Friedrich Kluge Freiburgissa. Braune innosti Suolahtea tutkimaan muinaisyläsaksan eläinimistöä, Sievers yleistä kielitiedettä ja metriikkaa ja Kluge sanahistoriaa. Suolahden keskeisimmät työt ovatkin sanahistorian alalta. Yksi hänen erikoisaloistaan oli muinaisyläsaksan eläinisanasto (*Die althochdeutschen Tiernamen I. Die Namen der Säugetiere*, 1899, ja *Die deutschen Vogelnamen* 1909), toinen ranskan vaikutus saksan kieleen (1902). Suolahti oli Helsingin yliopiston rehtori 1923-26 ja kansleri 1926-44, kauemmin kuin kukaan muu 1900-luvulla. Hän oli keskeinen vaikuttaja Suomalaisessa Tiedeakatemiassa, Uusfilologisessa yhdistyksessä ja Ylioppilastutkintolautakunnassa. Hän toimi myös Valtion tieteellisen keskuslautakunnan puheenjohtajana 1929-39, kansanedustajana 1919-21 ja Kansallis-Osake-Pankin hallintoneuvoston puheenjohtaja 1935-44.

Sanastotutkimuksillaan Suolahti loi Suomen germanistiikalle pitkäkestoisen perinteen. Nimenomaan saksan ranskalaisten lainojen tutkimukseen keskittyi hänen oppilaansa Emil Öhmann (1894-1984), myös Saksassa arvostettu "Öhmannin koulukunnan" perustaja. Öhmann väitteli 1918 aiheesta *Studien über die französischen Worte im Deutschen im 12. und 13. Jahrhundert*, osittain Suolahden keräämän aineiston perusteella, koska maailmansota esti Öhmannia täydentämästä Leipzigissä 1914 kokoamaansa materiaalia. Yksi hänen haasteistaan oli ranskalaisten lainasanojen

välitysteiden selvittäminen.

Öhmann toimi suomen kielen lehtorina Berliinin yliopistossa 1922-24, missä hänen keskeinen opinahjonsa oli Gustav Roethen seminaari, josta monet hänen sukupolvensa kuuluivat germanistit olivat lähtöisin. Öhmannista tuli 1925 Turun yliopiston germaanisen kielitieteen professori ja Suolahden seuraaja 1944. Hän tutki myös italiasta ja espanjasta tulleita saksan sanoja sekä romaanisten sanojen leviämistä hollantiin, pohjoismaisiin kieliin ja venäjään. Öhmannin laajakatseisuudesta todistaa hänen kiinnostuksensa yleiseen kielitieteeseen, jota hän innostavasti luennoi Helsingin yliopistossa paitsi saksalaiseen myös romaaniseen, englanninkieliseen ja slaavilaiseen tutkimukseen tukeutuen. Hänen kirjansa *Kieli ja kulttuuri* (1946) oli merkittävä lisä Suomen yleisen kielitieteen oppikirjavalikoimaan. Öhmann toimi Suomalaisen Tiedeakatemian yleissihteerinä 1948-64 ja 1965-66 esimiehenä, ja testamentoi Tiedeakatemialle huomattavan suuren rahaston germanistiikan tutkimuksen tukemiseksi.

Pekka Katara (1862-1971), Helsingin yliopiston saksalaisen filologian professori 1938-52, väitteli 1912 muinaisyläsaksasta. Hänen varsinaiseksi erikoisalakseen muodostui keskialasaksa, jonka tekstejä hän editoi ja kommentoi. Kielihistoriallisten töiden lisäksi hän julkaisi myös suomalais-saksalaisen sanakirjan ja erinäisiä pedagogisia kirjoituksia.

Pentti Tilvis (1907-82), Turun yliopiston germaanisen filologian professori, keskittyi keskiyläsaksalaisen proosamuotoisen Lancelot-romaanin aihepiiriin. Hänen päätelmänsä oli, että keskiyläsaksan versio oli tullut ranskasta saksaan alankomaisen redaktion välittämänä.

Erik Erämetsä (s. 1919), Jyväskylän (1962-75) ja Turun yliopiston (1975-86) germaanisen filologian professori, on sekä anglisti että germanisti. Hänen tuotantonsa lähtökohtana oli tutkimus englantilaisen nk. sentimentaalisen romaanin sanaston ja tyylin tunnusmerkeistä (1952), jota hän jatkoi selvittämällä englantilaisia vaikutuksia saksan kirjallisuuden tyyliin. Englannin vaikutusta saksan sanastoon hän tarkasteli myös kansantalouden alalla. Lisäksi Erämetsä on kirjoittanut hollannin kielestä ja kirjallisuudesta ja pohtinut soveltavan kielitieteen kysymyksiä.

Kaj B. Lindgren (s. 1922) oli Helsingin yliopiston germaanisen filologian professorina 1964-89. Hänen väitöskirjansa (1953) käsitteli keskiyläsaksan sananloppuisen *-e:n* katoa. Tutkimuksen pohjana oli laaja tilastollinen aineisto, ja metodologisesti sen mielenkiintoa lisää todennäköisyyslaskelmien sovellus kielihistorialliseen ongelmaan. Lindgren on samoin esittänyt uusia tulkintoja eräiden keskeisten kielihistoriallisten muutosten, sellaisten kuin preteritin kadon ja uusyläsaksan diftongiutumisten, esiintymisajoista. Hän on myös käsitellyt saksan kielioppia strukturaaliselta kannalta. Marjatta Wis (s. 1915), Helsingin yliopiston germaanisen filologian professori 1965-82, on syventynyt myöhäiskeskiajan ja renessanssikauden saksan italiasta lainaamiin sanoihin ja käännöslainoihin ja julkaissut useita omintakeisia romanistiikkaan, germanistiikkaan, kulttuurihistoriaan ja kansantietouteen liittyviä monografioita.

Lauri Seppänen (s. 1924), Tampereen yliopiston germaanisen filologian professori 1968-90, on tutkinut saksan keskiaikaista sanastoa ja keskiajan kielifilosofiaa. Jorma Koivulehto (s. 1934) jatkoi tanskalaisen Thomsenin, Tor Karstenin ja useiden muiden germaanis-suomalaisia lainakosketuksia käsitteleviä töitä (ks. tarkemmin jaksoa 3.2).

Xbo Akademin germaanisen filologian professori Werner Wolf (1906-67) oli maineikasta Heidelbergin akateemista sukua. Wolf tuli Turkuun miltei sattumalta toisen maailmansodan kynnyksellä pitämään vierailuluentoa ja päätyi sinne loppuiäkseen. Hän oli folkloristi, muinaisruotsin tutkija, Rilke-ekspertti, kaunokirjailija, kääntäjä ja oppimateriaalin valmistaja. Hänen elämäntyökseen muodostui editio nk. nuoremasta *Titurel*-eepoksesta, lähes 45 000 riviä käsittävästä 1260-luvun tekstistä, jonka kuutisenkymmentä säilynyttä käsikirjoitusversiota Wolf joutui vertailemaan. Wolfin kuollessa noin kolmannes editiosta oli ilmestynyt arvostetussa *Deutsche Texte des Mittelalters*-sarjassa.

Wolfin seuraaja Kurt Nyholm (1932-96) jatkoi oppi-isänsä keskiaikaisten Graalieeposten tutkimuksia ja väitteli 1964. Velvollisuudentuntoisesti hän keskittyi saattamaan päätökseen Wolfin keskeytyneen *Titurel*-edition, jonka viimeinen osa ilmestyi 1995. Nyholm tutki myös tyylioppia.

Heikki J. Hakkarainen (s. 1936) on päätyönään editoinut ja tutkinut nk. Cambridgen codexia eli 1953 löydettyä tekstiä, jonka juutalais-saksalaista eli jiddisch-kieltä kirjoitettiin heprean aakkosin.

Hakkaraisen tutkimukset rikastuttivat samalla tekstieditoinnin teoriaa, koska hänen tekstinsä analyysi edellytti perehtyneisyyttä hepreaan ja keskiyläsaksan murteisiin, näiden oikeinkirjoitusten traditioihin sekä fonologiseen ja morfologiseen teoriaan.

Kansainvälistä huomiota on herättänyt Suomen germanistien mielenkiinto dependenssi- ja valenssikielioppiin, jossa tarkastellaan lauseiden rakenteita lähtien verbistä ja siihen liittyvistä nominaalilausekkeista. Tärkeä tutkimuskohde on pääsanojen ja määritteiden suhteet. Voidaan puhua suomalaisesta dependenssikielioppia käsittelevästä koulukunnasta. Tämän lähestymistavan edustajia ovat useat nykyisistä tai äskeisistä germanistiikan professoreista: Jyväskylän Kalevi Tarvainen (1932-93), Helsingin Jarmo Korhonen (aiemmin professorina myös Oulussa ja Turussa), Tampereen Marja-Leena Piitulainen, Jyväskylän Ahti Jäntti ja Irma Hyvärinen sekä Vaasan Henrik Nikula. Korhonen on erityisesti kehittänyt dependenssikieliopin teoriaa. Kahdessa kirjassaan (1977, 1978) hän on käsitellyt syntaksin peruskäsitteitä erityisesti dependenssin kannalta. Korhonen pyrki käsittelemään loogista, syntaktista ja semanttista valenssia saman mallin puitteissa. 1990-luvulla Korhonen on johtanut laajaa saksa-suomi kontrasttiivista fraseologiaprojektia. Tarvainen sovelsi varhain dependenssiteoriaa saksan ja suomen rakenteiden vertailuun.

4.4. Englannin kielen tutkimus

Suomen ensimmäinen englantilaisen filologian professori vuodesta 1907 Uno Lindelöf (1868-1944) perehtyi aluksi romanistiikkaan opettajanaan Gaston Paris. Englantilaista filologiaa Lindelöf opiskeli Berliinissä Julius Zupitzan oppilaana. Uranuurtajana Lindelöf loi alalleen haluamansa perustan. Tutkintovaatimuksiin sisältyikin enemmän kaunokirjallisuutta ja historiaa kuin muihin sen ajan filologioihin. Lindelöf osallistui politiikkaan mm. valtiopäivillä.

Lindelöfin maine tutkijana perustuu hänen muinaisenglannin pohjoista eli Northumbrian murretta koskeviin töihinsä. Lindelöfin väitöskirja oli *Die Sprache des Rituals von Durham* (1890). Se käsittelee mm taivutuskategorioita, joiden yksinkertaistuminen alkoi pohjoismurteista. Toisena Lindelöfin erikoisalana oli muinaisenglantilaisten psalttarien tekstit (editioita 1906 ja 1914) sekä kieli. Hän kirjoitti englannin kielihistorian alunperin ruotsinkielisenä oppikirjana, jota myös Suomessa luettiin vielä toisen maailmansodan jälkeen saksankielisenä (*Grundzüge der Geschichte der englischen Sprache*, 1912 ja 1928).

Seuraava professori oli Ole Reuter (s. 1906), Lindelöfin oppilas. Hän väitteli 1934 englannin verbeistä, jotka ovat kehittyneet ranskan ja latinan perfektin partisiipeistä, ja jatkoi tutkimuksiaan monografioilla englannin relatiivilauseista (1936) ja ranskalaisista lainasanoista tekstissä *Earliest Complete English Prose Psalter* (1938). Sodanjälkeinen opiskelijatulva pakotti Reuterin Helsingin yliopiston ainoana englannin professorina vastaamaan raskaista opetusvelvoitteista. Reuter tutki myös Elisabeth I:n aikaisen kirjailijan Thomas Deloneyn kieltä.

Tauno Mustanoja (1912-96) nimitettiin Helsingin yliopiston englantilaisen filologian professoriksi 1961. Mustanojan väitöskirja oli keskienglantilaisen tekstin editio, *The Good Wife Taught Her Daughter* (1948), jota seurasi kaksi muuta keskiaikaisten tekstien editiota. Mustanojan suurtyö on *A Middle English Syntax* (1960). Tämä massiivinen käsikirja on säilyttänyt asemansa yhtenä englannin kielihistorian perusteoksena. Se on kansainvälisesti tunnetuimpia suomalaisen kielentutkijan teoksia. Mustanojan metodille on tunnusomaista aineistokeskeisyys, joka karttaa syntaksin muotivirtauksia. Suuren perusaineiston ja teorianeutraaliuden ansiosta Mustanojan maine kielihistorioitsijana ja syntaktikkona on säilynyt. Hän saikin runsaasti kansainvälisiä kunnianosoituksia, esimerkiksi Modern Language Association of American kunniajäsenyyden ja Mediaeval Academy of American sekä British Academyn jäsenyyden. Oli paljolti hänen ansiotaan, että jo ennestään maineikas *Neuphilologische Mitteilungen* muodostui maailmanfoorumiksi.

Helsingin keskienglannin tekstiedittoreihin kuului Helsingissä ja Oxfordissa opiskellut Auvo Kurvinen (1916-79), Helsingin yliopiston englantilaisen filologian professori 1972-79, jonka tärkeimpiä editioita on *Sir Gawain and the Carl of Carlisle* (1951). Myös Saara Nevanlinna (s. 1917) on lähinnä keskienglannin tekstiedittori ja keskeinen sen tutkijaryhmän jäsen, joka on näihin

päiviin saakka jatkanut Helsingin yliopiston englannin kielihistorian tutkimisen perinteitä.

Suomen järjestyksessä toinen englannin professuuri aktivoitui Xbo Akademiassa 1937. Sen opetusalaaksi oli Helsingin filologian vastapainoksi valittu Englannin kieli ja kirjallisuus. Oppituolin ensimmäinen haltija, Heinrich Wolfgang Donner (1904-80), oli pääasiassa Uppsalassa ja Oxfordissa tutkinut, Beddoes-ediitiolla kuuluisaksi tullut kirjallisuudentutkija. Hänen ainoa kielipiillinen julkaisunsa oli oppikirja.

Toisen maailmansodan jälkeen englannista tuli kansainvälisen kanssakäymisen ja tieteen valtakieli sekä koululaitoksen erittäin keskeinen oppiaine, esim. Suomessa ylivoimaisesti dominoiva vieras kieli. Englannin kieli peri sen aseman, mikä saksan kielellä oli ollut ennen toista maailmansotaa. Siksi anglistiikasta on 1900-luvun jälkipuoliskolla tullut kielentutkimuksemme laajimpia aloja.

Donnerin seuraajaksi Xbo Akademiin tuli 1952 Helsingissä ja Michiganin yliopistossa opiskellut Nils Erik Enkvist (s. 1925), joka toimi 1957-84 varsinaisena professorina ja 1984-88 tyylin- ja tekstintutkimuksen henkilökohtaisena tutkijaprofessorina. Enkvist tutki aluksi Amerikan kirjallisuuden vastaanottoa 1800-luvun Englannissa sekä muinais- ja keskienglannin runouden vuodenaikojen koskevaa sanastoa ja retorista perinnettä. Hänen painopisteensä siirtyi kuitenkin kielitieteen puolelle. Kirja *On Defining Style* (1964) käännettiin saksaksi, espanjaksi ja portugaliksi. Kirjat *Linguistic Stylistics* ja *Stilforskning och stilteori* (molemmat 1974) olivat laajassa käytössä. 1960-luvulla Enkvistin mielenkiintoa herätti myös soveltava kielitiede (ks. 6.3), johon hän oli tutustunut Edinburghin ja Leedsin yliopistoissa, sekä 1970-luvulta lähtien tekstilingvistiikka, josta tuli hänen keskeisiä tutkimuskohteitaan. Kirjanen *Tekstilingvistiikan peruskäsitteitä* (1975) oli alan ensimmäisiä oppikirjoja. Enkvistin johtama Tekstilingvistiikan tutkimusryhmä, joka toimi Xbo Akademiassa 1974-77, oli ensimmäisiä laajoja kielitieteellisiä projekteja Suomessa, ja sen jäsenet ovat nyt professoreita eri yliopistoissa. Suomen Akatemian rahoituksen turvin hän johti vielä toista tekstilingvistiikkaa ja tyyliä koskevaa tutkimusryhmää 1984-88. Enkvist oli Xbo Akademin rehtorina 1966-69 ja kanslerina 1991.

Hakan Ringbom (s. 1936) väitteli Suomen filologiassa uudesta aiheesta, narratologiasta, vertaamalla muinaisenglannin *Beowulf*-eepoksen ja keskienglantilaisen *Lawman's Brut*-tekstin kertomatekniikkaa. Xbo Akademin anglistiikalle tyypillisiä olivat myös hänen George Orwellin tyyliä koskevat tutkimuksensa sekä hänen myöhempi pääalansa, soveltava kielitiede (ks. 6.3). Suomen kielitieteen ensimmäisiä tekstilingvistisiä tutkimuksia on Kay Wikbergin väitöskirja *Yes-No Questions and Answers in Shakespeare's Plays* (1975). Wikberg siirtyi Vaasan ja Tromssan kautta Oslon yliopiston englannin kielen professoriksi 1984. Hän on myös harrastanut soveltavaa kielitiedettä runsaasti. Englantilaissyntyinen Roger Sell (s. 1944) on valinnut erikoisalakseen kielitieteen ja kirjallisuudentutkimuksen raja-alueen, kirjallisuuden pragmatiikan.

Tekstilingvistiikka ja diskurssianalyysi ovat jatkuvasti suosittuja tutkimusaiheita. Näitä lähestymistapoja edustavat esim. Eija Ventolan Macquarien yliopistossa tarkastettu väitöskirja *The Structure of Social Interaction. A Systemic Approach to the Semiotics of Service Encounters* (1987) ja Anna Maurasen Birminghamin yliopistossa tarkastettu väitöskirja *Cultural Differences in Academic Rhetoric. A Textlinguistic Study* (1993).

Myös Turun yliopiston anglistiikka poikkesi Helsingin filologisvoittoisesta traditiosta. Sen perinteet käynnisti sodan jälkeen Yrjö Mooses Biese (1903-83), Suomen järjestyksessä kolmas englannin professori. Biese oli alkuaan klassillinen filologi ja hoiti Edwin Linkomiehen oppituolia tämän jouduttua nk. sotasyyllisenä vankilaan. Mutta Biese oli myös anglisti, pohjoismaisen filologian asiantuntija sekä vertailevan indoeurooppalaisen kielitieteen ja sanskritin tutkija. Anglistiikassakin hänen näkökulmansa oli laaja. Hänen redupliktiivisia yhdyssanoja koskeva tutkimuksensa (1939) vetosi jopa psykofysiologisiin tekijöihin. Hänen anglistinen pääteoksensa, sanaluokkasiirtymiä käsittelevä *The Origin and Development of Conversions in English* (1941) on otteeltaan psykolingvistinenkin. Biese kirjoitti myös kouluopetuksen tarpeisiin useita paljon käytettyjä englannin oppikirjoja.

Biesen seuraajaksi Turun yliopistoon tuli Inna Koskenniemi (1923-95), joka väitöskirjassaan (1962) tutki Englannin 1500-luvun loppupuolen draamakirjallisuuden sanastoa. Koskenniemi julkaisi 1968 tutkimuksen *Repetitive Word Pairs in Old and Early Middle English Prose*, joka johti

hänet ja eräät hänen oppilaistaan tutkimaan nk. binominaali- eli kahdesta jäsenestä koostuvia ilmaisuja. Marita Gustafsson (s. 1941) väitteli 1975 nykyenglannin sanapareista (esim. *each and every, ebb and flow*). Inna Koskenniemen seuraaja Risto Hiltunen (s. 1948) suoritti tohtorintutkinnon 1983 Oxfordin yliopistossa englannin fraasiverbien synnystä ja on sittemmin tutkinut mm. lakitekstien kieltä kielihistorian näkökulmasta.

Helsingin kielihistoriallinen tutkimussuunta levisi myös aluksi Jyväskylän yliopistoon, jonka ensimmäiset englantilaisen filologian professorit Auvo Kurvinen ja Niilo Peltola (s. 1915) olivat Helsingin kasvatteja. Oman profiilin Jyväskylän anglistiikalle loi Kari Sajavaara (s. 1938, englantilaisen filologian professori 1979), joka aloitti uransa keskienglannin tekstiediittorina ja Lawrence Durrellin tyylin tutkijana. 1970-luvulta alkaen hän keskittyi soveltavaan kielitieteeseen (ks. 6.3).

Tampereen yliopiston anglistiikan perusti Esko Pennanen (1912-90), englantilaisen filologian professori 1966-75, joka oli taustaltaan koulunopettaja ja kouluneuvos. Pennanen väitöskirja (1951) käsitteli näytelmäkirjailija Ben Jonsonin kieltä. Myöhemmässä tuotannossaan hän käsitteli mm. sananmuodostusta sekä yleisiä sanastoa ja leksikaalista semantiikkaa koskevia ongelmia. Aimo Seppänen (s. 1929, professori 1976-80) siirtyi sittemmin englannin kielen professoriksi ensin Uumajaan 1980-84 ja Göteborgiin 1985-94. Seppänen on keskittynyt englannin syntaksin ja semantiikan tutkimiseen modernein, mm. transformaatiokieliopillisin teorioin ja menetelmin. Amerikkalaisperäistä syntaktista metodiikkaa on käyttänyt myös Juhani Rudanko (s. 1948).

Oulun yliopiston englannin professori Heikki Nyysönen (s. 1937) on Edinburghissa opiskellut tekstilingvisti. Pekka Hirvonen (s. 1944) alkoi uransa soveltavan kielitieteen, nimenomaan kielitaidon mittaamisen tutkijana ja on myös tutkinut amerikansuomalaisten englantia ja heidän kaksikielisyyttään. Markku Filppula (s. 1949), samoin Joensuusta, on irlantilaisenglannin asiantuntija ja tekstilingvisti. Hän väitteli 1986 Irlannissa University College Dublinissa.

Eri yliopistojen kehittäessä omia erikoisalojaan jatkui Helsingissä englannin kielihistorian tutkimus, mutta uudistettuna kiitos uusien näkökulmien ja metodiikan. Tauno Mustanojan oppilas Matti Rissanen (s. 1937), englantilaisen filologian professori v:sta 1977, on näiden uudistusten keskeinen alkuunpanija. Rissanen käsitteli väitöskirjassaan (1967) englannin *one*-sanaa. Hän on myös tutkinut Shakespearen kielikuvien kääntämistä suomeen (1971) sekä Edward Hallin kronikan tyyliä ja kertomatekniikkaa (1973). Merkittävimmän panoksensa Rissanen on tehnyt korpuslingvistiikan kehittäjänä, eli tietokoneeseen tallennetun tekstiaineiston kehittäjänä ja tutkijana. Yhteistyössä mm. Merja Kydön kanssa koottu *Helsinki Corpus of English Texts: Diachronic and Dialectal* on tullut laajalti tunnetuksi. Aineiston eli korpuksen historiallinen osa kattaa kauden 750-1700 englannin kielen (yli miljoona sanaa tekstiä). Korpuksen kuuluu lisäksi murreosuus, jonka kehitti Ossi Ihalainen (1941-92). Rissanen on kerännyt ympärilleen useita 1990-luvulla enimmäkseen kielihistoriasta korpusmetodiikalla suoritetulla tutkimuksella väitelleitä anglisteja. Merja Kytö (s. 1953) väitteli 1991 amerikanenglannin modaaliverbien kehityksestä ja on vuodesta 1995 ollut Uppsalan yliopiston englannin kielen professorina. Terttu Nevalaisen väitöskirjan aiheena olivat eräiden adverbien muutokset. Yhtenä Rissanen koulukunnan metodiikan tyypillisenä piirteenä on tietoisuus siitä, että kielihistoriaa tutkittaessa kieltä ei saa pitää yhtenäisenä, vaan on otettava huomioon myös kaikenlainen variaatio. Helsingin anglistiikan kirjoa laventaa Jan-Ola Östman (s. 1951), alkujaan Xbo Akademin yleislingvistisesti orientoitunut tekstilingvisti ja sittemmin kansainvälisesti aktiivinen pragmalingvisti.

4.5. Slaavilaisten ja balttilaisten kielten tutkimus

Suomen slavistiikan kehitykseen ja sen suosioon oppiaineena ovat erityisen selvästi vaikuttaneet paitsi tieteelliset myös poliittiset ja kulttuuripoliittiset suhdanteet (ks. 2.1). Vuosisadan alkaessa Helsingin yliopiston venäjän kielen ja kirjallisuuden oppituolin haltijana oli 1897 nimitetty Josef Mandelstam (1846-1911), viimeinen ilman suomalaista hakuprosessia nimitetty professori. Mandelstam tutki lähinnä kirjallisuutta ja mytologiaa. Mandelstamin seuraaja 1913-19 oli

Konstantin Arabažin (1866-1929), hänkin kirjallisuudentutkija.

Suomen slavistiikan toi maailman kartalle Jooseppi Julius Mikkola (1866-1946). Monipuolisten Helsingin opintojensa täydennykseksi hän opiskeli ja tutki Uppsalassa, Moskovassa, Harkovissa, Varsovassa, Wienissä, Pietarissa ja Liettuassa. Hänen opettajiaan olivat mm. Adolf Noreen, J.A. Lundell, August Leskien, Vilhelm Thomsen ja Karl Verner. Slavistiikkaan Mikkola oli päätenyt fennistiikan kautta. Mikkolan väitöskirja (1893) käsitteli itämerensuomen slaavilaisia aineksia. Aiheeseen hän palasi 1938 ilmestyneessä teoksessa *Die älteren Berührungen zwischen Ostseefinnisch und Russisch*. Kolmas hänen merkittävimmistä töistään oli suuri kansainvälinen slavistiprojekti *Urslavische Grammatik*. Ensimmäinen osa ilmestyi 1913, toinen 1942, ja kolmas oli käsikirjoituksena Mikkolan kuollessa 1946. Mikkolasta tuli slaavilaisen filologian ylimääräinen professori 1900, virka vakinaistettiin 1921 ja hän hoiti sitä vuoteen 1935. Osoitus häntä kohtaan tunnetusta kansainvälisestä arvostuksesta on se, että hän sai kutsun kuuluisan nuogrammaatikon August Leskienin seuraajaksi slavistiikan professoriksi Leipzigin yliopistoon, mutta päätti jäädä Suomeen. Mikkola oli tunnetun *Wörter und Sachen* –aikakauslehden varhaisia toimittajia.

Jalo Kalima (1884-1952, vuoteen 1906 Landgren) oli Mikkolan oppilas. Hänen vahvin alueensa oli lainasanatutkimus (*Finnische Lehnwörter im Russischen*, 1909). Kalima opiskeli mm. Moskovassa ja sai vallankumouksen kynnyksellä nimityksen Kazanin yliopiston apulaisprofessoriksi, mutta palasi oitis Helsinkiin. Mikkolan professorinviran hän peri 1934, ja kaksi vuotta myöhemmin ilmestyi hänen keskeinen teoksensa itämerensuomalaisten kielten balttilaisista lainasanoista. Kirja *Slaavilaisperäinen sanastomme* (1952; saksaksi 1956) ynnä laaja sikermä sanasto- ja paikannimitutkimuksia täydentävät hänen sanastotutkimuksiaan. Kaliman kilpailija Eino Nieminen (1891-1962) tutki hänkin suomen, balttilaiskielten ja venäjän suhteita. Ennen kaikkea hän oli kuitenkin puolan kielen erikoistuntija.

Slaavilaisen filologian kansainvälisesti arvostetuimpia suomalaisia tutkijoita oli Valentin Kiparsky (1904-83). Hän syntyi Pietarissa saksaa, venäjää ja ranskaa puhuvaan professoriperheeseen. Venäjän vallankumouksen jälkeen hän joutui Suomeen, jossa suoritti ylioppilastutkinnon 1926. Eniten vaikutteita hän sai J. J. Mikkolalta ja Tor Evert Karstenilta. Hän opiskeli Prahassa 1930-31 ja 1932 ja tutustui siellä uuteen merkittävään teoriaan, Prahan koulukunnan strukturalismiin, joka eli dynaamista kehkeytymisvaihettaan. Funktionaalisen strukturalismin periaate heijastui myös Kiparskyn tutkimukseen. Väitöskirjan aihe oli laaja: *Die gemeinlavischen Lehnwörter aus dem Germanischen* (1934). Rosenbergin stipendin turvin Kiparsky tutki Baltian maissa. *Fremdes im Baltendeutsch* (1936) ja *Die Kurenfrage* (1939) todistavat tekijänsä syventymisestä Baltian kielioloihin. Kiparsky nimitettiin 1947 venäjän kielen ja kirjallisuuden professoriksi. Rusistiikan klassikoihin luetaan 1962 ilmestynyt *Der Wortakzent der russischen Schriftsprache*.

Länsimaailmassa oli kunnostautuneista slavisteista kova puute. Vuonna 1952 Kiparsky oli Indianan yliopiston vierailuprofessorina, 1952-55 Birminghamin yliopiston professorina ja 1961-62 Minnesotan yliopiston vierailevana professorina. Vuosina 1958-63 hän toimi Berliinin Freie Universitätin slaavilaisen filologian professorina. Tänä kautena hänellä oli suurtyönään tekeillä venäjän historiallinen kielioppi, jonka äännehistoriallinen osa ilmestyi 1963, muoto-opin historiaa koskeva osa 1967 ja sanaston historia 1975, kaikki saksaksi. Hänen laajakatseisuudestaan todistavat myös kirjat *Suomi Venäjän kirjallisuudessa* (tuhottu ensimmäinen painos 1943, sensuurin hyväksymä toinen painos 1945), Lauri Viljasen kanssa laadittu antologia *Venäjän runotar* (1945-46), *Norden i den ryska skönlitteraturen* (1947) sekä *English and American Characters in Russian Fiction* (1964). Nämä teokset analysoivat ulkolaisten hahmojen rooleja Venäjän kirjallisuudessa ja sen eri teosten rakenteissa.

Kiparskyn monien kielten käytännöllinen kielitaito herätti yleistä ihmeensekaista kunnioitusta. Tutkijana Kiparsky oli itsenäinen, mutta samalla yksinäinen. Hänen jälkeensä Helsingin yliopisto jäi ilman slavistiikan jälkikasvua. Venäjän kielen ja kirjallisuuden professorin virka oli täyttämättä 1958-67. Kiparsky palasi 1963 Helsingin yliopistoon slaavilaisen filologian professoriksi ja jatkoi valtioneuvoston erikoisluvan turvin aina 70-vuotispäiväänsä saakka.

Helsingin yliopiston venäjän kielen ja kirjallisuuden professoriksi tuli 1967 Igor Vahros

(1917-96). Hän julkaisi monografian venäjän jalkineterminologiasta ja tutki myös suomen ja venäjän sanojen suhteita sekä lisäksi etnologiaa, mm. Venäjän saunatraditioita. Vahros sai venäjän kielen ja kirjallisuuden tutkijan uran taas kiinnostamaan nuoria rusisteja.

Nimenomaan 1970-luvulla tiedostettiin yhä selvemmin tarve kehittää slaavilaisen filologian ja venäjän kielen korkeakouluopetusta ja opettajankoulutusta. Neuvostoliittoinstituutti tosin välitti Suomen yliopistoihin Moskovassa valittuja lehtoritason opettajia, joista muutamilla oli hyvä tieteellinen pätevyys. Esimerkiksi Tarton yliopiston semiootikko Boris Gasparov opetti Helsingissä ja Turussa, ja toimii nyttemmin Berkeleyssä Kalifornian yliopiston professorina. Mutta koska kotimaisista professorinpätevyyden omaavista tutkijoista oli jatkuva pula, opetusministeriö ehdotti, että Xbo Akademi perustaisi venäjän professuurin, koska se ruotsinkielisenä yliopistona voi tukeutua päteviin, muista Pohjoismaista hankittuihin opettajavoimiin. Virkaan nimitettiin 1980 Uppsalan yliopiston dosentti Carin Davidsson (s. 1920), joka nopeasti teki oppiaineestaan suosituksen. Davidsson on tutkinut muinaistšekkiä, muinaisslaavilaisia tekstejä ja julkaissut oppimateriaaleja. Muut Xbo Akademin slavistit kuten Barbara Lönnqvist ovat tutkineet kaunokirjallisuuden, eritoten modernistisen runouden kieltä.

Jo 1970-luvulla Suomen slavistiikan jälkikasvu alkoi kehittyä. Jukka Hyrkkänen (1942-81) oli serbokroaatin ja bulgarian tutkija, kielihistorioitsija ja sanastontutkija, jonka keskeisiä kohteita olivat vanhemman kroaatin kielen italianismit sekä bulgarian merenkulku- ja kalastussanasto. Kari Liukkonen (s. 1943) on tutkinut balttilaisia kieliä, erityisesti niiden historiallista fonologiaa ja sananmuodostusta. Jouko Lindstedtin (s. 1955) työt käsittelevät mmm. bulgarian verbiaspekteja ja aikamuotoja sekä muinaiskirkkoslaavin morfofonologiaa.

Arto Mustajoki (s. 1948) on kirjoittanut venäjän painoilmiöistä, kieltolauseen objektin sijamuodoista sekä kehittänyt funktionaalista lauseopin teoriaa venäjän syntaksiin soveltaen. Hän on myös ollut aktiivinen venäjän kielen oppikirjojen ja –kurssien tekijä, ja on laatinut yhden ensimmäisistä CD-ROM –tallenteisista kielikursseista (venäjän kurssi “Kapusta”). Muusa Ojanen (s. 1936) on käsitellyt Karjalan murteiden ja venäjän kielen suhteita interferenssiteorian näkökulmasta. Marja Leinonen on tutkinut mm. venäjän aspektijärjestelmää sekä Suomessa olevien venäläisten emigranttien kieltä. Venäjän aspektien tutkimus on vahvasti esillä myös Hannu T. Tommolän tuotannossa. Aspektologia on suomalaisessa slavistiikassa keskeisessä asemassa, kuten dependenssi- ja valenssielioppi suomalaisessa germanistiikassa.

4.6. Klassisten kielten tutkimus

1900-luvun varrella on klassisen kreikan ja latinan yleinen tuntemus Suomessa, kuten monissa muissakin maissa, taantunut. Uusien kielten paine on nopeuttanut klassisten kielten opetuksen katoa useimmista kouluista. Mutta klassisen perinteen ja sen kielten ja kulttuurien taustan tieteellinen tutkimus Suomessa on saavuttanut huomattavaa kansainvälistä arvonantoa. Se on myös määrältään kasvanut tavalla, jota joskus on ihmeteltykin. Ehkä klassisten kielten opiskeluun valikoituu henkilöitä, joilla on voimakas kutsumus tieteelliseen työhön. On myös väitetty, että koska varsinaisen klassisen filologian piirissä on niukasti virkoja, ankara kilpailu stimuloi korkeatasoista tutkimustyötä. Eräät klassisten aineiden professorit, esimerkiksi Henrik Zilliacus, onnistuivat innoittamaan useita sittemmin huippututkijoiksi kehittyneitä opiskelijoita. Suomen instituutit Roomassa (1954 perustettu ja renessanssipalatsi Villa Lanteen sijoitettu) ja Ateenassa (v:sta 1985) ovat ratkaisevalla tavalla edesauttaneet sekä antiikin kielten ja kulttuurien tutkimista että niiden opetusta laajoille opiskelijapiireille. Klassinen filologia eri muodoissaan on kehittynyt yhdeksi Suomen kielitieteen painopistealueeksi.

1900-luvun ensi vuosikymmenien johtohahmoja klassisessa filologiassa olivat Fridolf Gustafsson (1853-1924) ja Ivar A. Heikel (1861-1952), liki neljä vuosikymmentä viroissaan toimineet Rooman ja Kreikan kirjallisuuden professorit. Molemmat olivat saaneet suuren osan tutkijankoulutuksestaan ulkomailla ja olivat monipuolisia sekä aiheiden valinnan että metodologian suhteen. Tekstieditioiden ja etymologisten tutkimusten ohella eräät Gustafssonin julkaisuista olivat alaltaan lingvistisiä ja

ennakoivat nykylingvistiikan kielipiillistumista koskevia tutkimuksia. Vuonna 1892 julkaistussa artikkelissa Gustafsson johtaa latinan *ut*- partikkelin aikaisemmasta kysymyksen ja *Paratactica Latina*- otsikolla julkaistut tutkielmat 1909-11 kuvaavat sivulauseiden kehittymistä alkujaan itsenäisistä päälauseista. Gustafsson tutki myös latinan datiivia, gerundia ja gerundiivia, joita hän vertasi suomen lähinnä vastaaviin muotoihin.

I. A. Heikelin väitöskirja vuodelta 1884 käsitteli Herodotoksen partisiippirakenteita. Latinan opettajana hän oli tyytymätön eräisiin oppikirjojen syntaktisiin selityksiin ja julkaisi 1886 nimenomaan verbin muotoja koskevia syntaktisia havaintojaan. Heikelin suurimmat ansiot kreikan, Bysantin ja kirkkoisien tutkimuksessa olivat tekstien editoinnissa ja filologisessa käsittelyssä. Hän oli myös tunnettu oppikirjojen ja sanakirjojen laatija. Heikelin *Filologins studium vid Xbo Universitet* (1894) on Suomen kielitieteen varhais historian perustava teos. 1900-luvun puolella Heikel joutui keskittymään myös yliopistohallintoon, mutta jatkoi tutkimuksiaan, yhtenä painopisteenä Eusebiuksen Konstantinus-tekstit. Yksi hänen suunnitelmistaan koski Konstantinus-tekstien kirjoittajien identifointia tilastollisen tyylianalyysin keinoin, mutta 1916 julkaistu tutkimussuunnitelma jäi toteuttamatta, sodan estäessä pääsyn ulkomaiden kirjastoihin.

Helsingin yliopiston kreikan kirjallisuuden professori (1929-30) Aarne Henrik Salenius (1884-1930) kirjoitti väitöskirjansa Leipzigissä 1909-10 kuuluisan Karl Brugmannin seminaarissa aiheena eräiden kreikan murteiden äänne- ja muoto-oppi. Salenius siirtyi tutkimaan myöhäislatinaa ja kirkkoisia käsitteleviä *Vitae Patrum* -tekstejä. Hänen työnsä liittyi Lundin yliopiston Einar Löfstedtin erikoisalaan, ja Edwin Linkomies mainitsee muistosanoissaan, että Saloniuksen myöhäislatinan syntaksia koskevia huomioita siteerattiin ahkerasti mm. Hofmannin latinan lauseopissa vuodelta 1928.

Johannes Sundwall (1877-1966), Xbo Akademin klassisen filologian ja antiikin arkeologian ("antik fornkonst") professori 1921-45, oli lukuisten epigrafiten, arkeologisten ja historiallisten töidensä ohella kiinnostunut myös Kreetan Linear A ja Linear B-kirjoitusten arvoituksista. Ensimmäisen tätä alaa koskevan tutkielman hän julkaisi 1912, viimeisen 1965, ja nimenomaan tämän puolen vuosikymmenen ensi kausina Sundwall saattoi hyödyntää silloiselle tutkimukselle tuoretta, mm. Sir Arthur Evansin Kreetalta löytämää aineistoa. Kun englantilainen arkkitehti ja amatööri-lingvisti Michael Ventris 1950-luvulla julkaisi Linear B-tekstejä koskevat sensaatiomaiset läpimurtotutkimuksensa, Sundwall liittyi aluksi ratkaisun kriitikoihin, mutta joutui sittemmin myöntämään, että Ventris oli kaikesta huolimatta oikealla tiellä. Sundwall oli tieteellisen uransa ohella niitä tiedemiehiä, jotka käyttivät kykyjään isänmaansa hyväksi Suomen vapaustaistelun aikana. Saksassa suorittamiensa tutkimusten ansiosta hänellä oli kontaktiverkko, josta oli hyötyä jääkäri liikkeelle ensimmäisen maailmansodan vuosina.

Suomen poliittisen historian merkkimiehiä on Edwin Johan Hildegard Flinck (1894-1963), joka 1928 omaksui nimen Linkomies. Fridolf Gustafssonin oppilaana Linkomies väitteli 1919 *Octavia Praetexta* -tekstin tekijästä, tukien käsitystä, että kirjoittaja oli Seneca. Näkemystään Linkomies puolusti, sisällöllisten ja tekstikriittisten argumenttien ohella, myös kielellisten, mm. sanajärjestyksestä ja metriikkaa koskevien kriteerien avulla. Tutkimusmatkoilla Roomaan, Leipzigiin, Berliiniin ja Müncheniin 1921-22 Linkomies syventyi latinan ablativus absolutus -rakenteen syntaksiin, verraten sitä myös eräiden suomen lauseenvastikkeiden käyttöön. Linkomies nimitettiin Helsingin yliopiston Rooman kirjallisuuden professoriksi 1923, ja tämän jälkeen hän julkaisi vain muutamia, etupäässä tekstikritiikkiin ja tulkinnan piiriin liittyviä tutkielmia. Linkomiehen uran tärkeimmät tehtävät liittyvät politiikkaan ja yliopistohallintoon. Hän oli Suomen pääministerinä vaikeina vuosina 1943-44 ja kuului venäläisten painostuksesta vankilatuomioita saaneisiin nk. sotasyllisiin. Palattuaan vankilasta 1948 Linkomiestä odotti vielä uusi ura Helsingin yliopiston rehtorina ja kanslerina sekä maineikkaana vaikuttajana.

Henrik Ziliacus (1908-92), Helsingin yliopiston Kreikan kirjallisuuden professori 1944-74, oli arvostettu kreikan tutkija, suomalaisen papyrustutkimuksen käynnistäjä. Hänen omat tutkimuksensa ovat mielenkiintoisella tavalla tieteidenvälisiä. Hänen innoittava toimintansa opettajana ja tutkijankouluttajana rikastutti Suomen tutkimuksen kehitystä myös bysantintutkimuksen alalla. Opiskeltuaan ja tutkittuaan mm. Saksassa, Englannissa ja Italiassa hän julkaisi ensimmäisen

papyrustutkielmansa 1941. Muita papyrusjulkaisuja ilmestyi 1960 ja 1979. Zilliacuksen varhaisia tutkimusaiheita oli Itä-Rooman monikielisyys, nimenomaan taistelu kielellisestä hegemoniasta Bysantissa (väitöskirja 1935). Kaksi- ja monikielisyystutkimus ennakoii sosiolingvistiikkaa yhdistäessään klassisen filologian yhteiskuntahistoriaan. Ziliacus lavensi näkökulmaansa myös pragmatiikan suuntaan tutkielmissaan kreikan kohteliaisuusmuodoista (1949) ja myöhäiskreikan arkisesta kielenkäytöstä (1967). Suomen Rooman instituutin johtajana hän tutki vielä varhaiskristillisiä piirtokirjoituksia (työryhmän kanssa laadittu editio 1963) ja loi täten perustan yhdelle instituutin arvostetuista erikoisaloista.

Papyrustutkimuksen perinnettä on sittemmin jatkanut mm. Jaakko Frösén (s. 1944). Laajaa kansainvälistä huomiota Frösén on saanut osakseen papyrustutkimuksistaan ja nimenomaan tekniikasta, jonka hän on kehittänyt palaneen ja turmeltuneen papyrusaineiston saattamiseksi luettavaan ja säilytettävään muotoon. Frösénin väitöskirja (1972) sisältää perusteellisen teoreettisen katsauksen sosiolingvistiikan käyttöön muinaiskreikan tutkimuksessa.

Zilliacuksen oppilaina aloittivat mm. Holger Thesleff (s. 1924), Helsingin yliopiston kreikkalaisen filologian professori 1968-87, sekä Rolf Westman (s. 1927), Xbo Akademin Kreikan ja Rooman kirjallisuuden professori 1962-92). Thesleffin väitöskirja (1954) käsitteli kreikan vertailuasteita. Hän on myös laajan filologisen taustan valossa tutkinut pythagorealaisia tekstejä ja Platonin dialogeja. Thesleff oli mukana Platon-suomennosten toimituskunnassa vuodesta 1977. Hän on tuotannossaan hyödyntänyt myös uudempaa yleistä kielitiedettä, esim. selvittäessään tyylin olemusta. Rolf Westman väitteli 1955 Plutarkos-tekstistä, julkaisi 1961 monografian futuurin partisiipin merkityksestä Senecan tuotannossa ja 1980 edition Ciceron Orator-tekstistä kunnianarvoisessa Teubnerin sarjassa.

Heikki Koskenniemi (s. 1919), Turun yliopiston klassillisen filologian professori 1964-86, on tutkinut mm. muinaiskreikan kirjeiden tyyliä. Muita hänen aiheitaan ovat Curtius Rufuksen nominaalien numerus, kirkkoisät ja Henrik Gabriel Porthanin latinankieliset tutkielmat, joita hän on yhdessä kollegojensa kanssa julkaissut Porthanin *Opera Omnia* -sarjassa. Iiro Kajanto (s. 1925), Helsingin yliopiston latinan kielen ja Rooman kirjallisuuden professori 1967-91, on tutkinut henkilönnimien ja piirtokirjoitusten ohella myös renessanssin latinaa ja nimenomaan H. G. Porthania. Muita kansainvälisesti maineikkaita Helsingin klassisia filologeja ovat Heikki Solin (s. 1938), jonka erikoisaloja ovat olleet muun muassa epigrafiikka sekä Rooman kreikkalaiset henkilönnimet; Maarit Kaimio (s. 1941), jonka työt painottuvat mytologian, uskonnon, ja kirjallisuuden puolelle sekä Jorma Kaimio (s. 1946), joka on tutkinut Ciceron Topica-tekstiä, etruskien kielen väistymistä latinan paineen alaisena sekä roomalaisten asenteita kreikan kieleen. Etruskin syrjäytyminen latinan tieltä oli myös 1960- ja 1970-lukujen taitteessa toimineen, kansainvälisesti parhaiten numismaatikkona tunnetun Patrick Bruunin (s. 1920) työryhmän aiheena, nimenomaan Bruunin toimiessa Suomen Rooman instituutin johtajana. Saara Liljan (1923-) tutkimukset sisältävät klassillisen filologian perinteiden mukaisesti sekä kielellisiä että kulttuuriin liittyviä havaintoja: elegioiden naiskäsitettä, varhaisimman kreikkalaisen proosan tyylejä, hajuvaikutelmien kuvaamista, ja koirien ja haaskaeläinten mainintoja antiikin runoudessa.

Toivo Viljamaa (s. 1937) aloitti hänkin Zilliacuksen innoittamana muinaisen Kreikan ja Bysantin tutkijana. Viljamaa on Liviuksen ja Curtius Rufuksen kieltä käsittelevien monografioiden ohella laventanut Suomen klassisen filologian tutkimusalueutta tutkimalla renessanssin latinan kielioppreformia (1976) ja varhaisbysanttilaisen kauden kreikankielistä ylistysrunoutta (1968).

Päivö Oksala (1907-74) oli tunnettu klassisen kulttuurin esitaistelija, jonka lukuisat suomennokset ja kirjoitukset popularisoivat antiikin hengen tuotteita. Hänen väitöskirjansa (1953) käsitteli Ciceron kreikkalaisperäisiä lainasanoja, ja hän oli myös Catulluksen, Vergiliuksen ja Horatiuksen tuntija. Myös Teivas Oksala (s. 1936) on latinan runouden taitava suomentaja. Hänen tieteelliset työnsä käsittelevät Horatiuksen uskontoa ja myyttejä, Vergiliuksen *Georgica*-tekstejä sekä Rooman runouden lainasanoja.

Tuomo Pekkanen (s. 1934) on julkaissut mm. Kalevalan latinankielisen käännöksen. Yhdessä Reijo Pitkärannan (s. 1945) kanssa hän on pitkään toimittanut latinankielisiä radiouutisia, *Nuntii latini*, jotka ovat herättäneet maailmanlaajuista huomiota. Omaleimaisen tutkijanprofiilin omaa Martti Nyman (s. 1944), joka on käyttänyt uusimman yleisen ja vertailevan kieliteiten menetelmiä

klassisfilologisten ongelmien analysoimiseen.

4.7. Kelttiläisten kielten tutkimus

Anders Ahlqvist (s. 1945), University College Galwayn muinais- ja keski-iirin sekä kelttiläisen filologian professori, on tutkinut kelttiläisiä kieliä ja kielitieteen historiaa sekä monin tavoin osallistunut näiden alojen kansainväliseen tutkimusyhteistyöhön.

4.8. Romanin kielen tutkimus

Romanin kieli (jota ei pidä sekoittaa romanian kieleen) on, indoeurooppalainen, Intiassa syntynyt kieli. Suomessa puhuttavan romanin kielen tutkimuksella on pitkät perinteet. Kristfrid Ganander kuvasi sitä jo 1779. Alan pioneeri on Arthur Thesleff, jonka *Wörterbuch des Dialekts der finnländischen Zigeuner* (1901) on kansainvälisestikin arvostettu teos. Thesleff kutsuttiin ansioistaan kansainvälisen Gypsy Lore Societyn presidentiksi 1911. Pertti Valtonen on laatinut *Suomen mustalaiskielen etymologisen sanakirjan* 1972. Matti Leiwo ja Pekka Sammallahti ovat tehneet kenttätöitä romanien parissa ja tutkineet romanin rakennetta. Viljo Koivisto on laatinut sekä romanin kielen alkeisoppikirjan että uuden kolmikielisen sanakirjan *Romano-finitiko-angliko laavesko liin*, joka ilmestyi 1994.

5. Muiden ulkoeurooppalaisten kielten tutkimus

Tässä jaksossa käsittelemme Euroopan ulkopuolisia kieliä lukuun ottamatta suomalaisugrilaisia kieliä (ks. 3). Sanskritin ja Intiassa puhuttavien indoeurooppalaisten kielten tutkimus kuuluisi kielisukulaisuutensa puolesta tarkaan ottaen lukuun 4. Luontevimmin tämä tutkimus voidaan kuitenkin ottaa esille ulkoeurooppalaisessa kontekstissaan.

Eryyisesti orientaalistien kielten ja ns. altailaisten kielen (eli turkkilais-, mongoli- ja tunguuskielten) tutkimuksella on Suomessa pitkä historia. Näiden kielten tutkimusperinteet ovat monessa tapauksessa laaja-alaisesti asianomaisen kielen ja kulttuurin tutkimusta. Ulkoeurooppalaisten kielten tutkijat ovat useimmiten myös olleet laaja-alaisia monien kielten taitajia ja tutkijoita. Monessa tapauksessa heidän työnsä on liittynyt 1800-luvulla syntyneeseen vertailevaan kielitieteeseen.

Vertaileva kielitiede tuli institutionaalisesti Suomeen jo 1875, kun Helsingin yliopistoon perustettiin sanskritin ja vertailevan kielitieteen professorin virka Otto Donneria (1835-1909) varten. Tuolloin yhdessäkään pohjoismaisessa yliopistossa ei vielä ollut tämännimisiä virkoja, jotka edustivat aikansa teoreettista muotitiedettä. Donner, Suomalais-ugrilaisen Seuran perustaja, oli virassa vuoteen 1905 asti. Julio Reuter (1863-1937) oli samannimisen viran haltijana 1906-31. Reuter käsitteli muutamissa tutkielmissaan muinaisintialaisia aiheita.

1800-luvun lopussa assyriologia tuli monessa maassa orientaalistien kielten tutkimuksen yhdeksi painopisteeksi. Suomessa Knut Tallqvist (1865-1949), Itämaiden kirjallisuuden professori 1899-1933, introdusoi assyriologian. Hän sai 1891 ensimmäisenä Pohjoismaissa assyriologian opetusviran, lehtoraatin. Tallqvist tutki assyrialaista ja babylonialaista nimistöä ja leksikologiaa. Vuonna 1928 hän julkaisi laajan vertailevan leksikaalis-semanttisen tutkimuksen tuulta merkitsevistä sanoista seemiläisissä, indoeurooppalaisissa, suomalaisugrilaisissa, kaukasialaisissa ym. kielissä. Harri Holma (1886-1954) oli diplomaatti, Suomen suurlähettiläänä mm. Saksassa, Ranskassa ja Italiassa. Väitöskirjassaan 1911 hän käsitteli ruumiinosien nimityksiä assyriassa ja babyloniassa. Hän kirjoitti myös kuuluisan suomalaisen arabistin G. A. Wallinin elämäkerran ja tutki heitin sukulaisuussuhteita. Armas Salonen (1915-81) toimi University of Chicagon professorina 1947-49 ja Helsingin yliopiston assyriologian ja seemiläisen filologian professorina 1949-78. Hän

sovelsi ns. Wörter und Sachen –lähestymistäpää ja tutki babylonialaisia merenkulku-, rakennus-, eläin-, lintu-, jalkine- ym. nimityksiä. Simo Parpola (s. 1943) toimi Salosen tapaan Chicagon yliopiston professorina, 1977-79. Parpola on vuodesta 1986 johtanut kansainvälistä Assyrian valtionarkistot –projektia, joka tähtää arkistojen julkaisemiseen. Vuoteen 1997 mennessä on ilmestynyt 11 laajaa nidettä sisältäen mm. Sargon II:n kirjeenvaihdon, uusassyrialaisia sopimustekstejä ja uskollisuusvaloja, hovirunoutta sekä astrologisia raportteja assyrialaisille kuninkaille. Helsingin yliopisto nimesi 1996 tämän hankkeen tieteen huippuyksiköksi.

Jussi Aro (1928-83), Helsingin yliopiston Itämaiden kirjallisuuden professori 1965-83, tutki esim. akkadin (keskibabylonian) infinitiivirakenteita ja arabiaa. Hän julkaisi oppikirjan *Arabiaa ilman kyyneleitä*. Helsingin yliopistoon perustettiin arabian kielen professorin virka 1980. Sen haltijaksi tuli Heikki Palva (s. 1935), joka toimi Göteborgin yliopiston arabian kielen professorina 1970-82. Palva väitteli Ala-Galilean arabian kielestä ja on tullut tunnetuksi arabialaisten murteiden tutkijana. Tapani Harviainen (s. 1944) on tutkinut heprean äännerakennetta ja kielioppia, arameaa sekä juutalaisuutta Suomessa. Niin Aro, Palva kuin Harviainenkin ovat ottaneet osaa Raamatun suomentamistyöhön. Xbo Akademin teologisen tiedekunnan Vanhan testamentin ja idän uskontojen tutkijoina ovat niittäneet mainetta Uppsalan Helmer Ringgren ja Raamatun ruotsintaja Bertil Albrektsson, sekä suomalainen Karl-Johan Illman, joka johtaa Xbo Akademin Institutum Judaicum –laitosta.

M. A. Castrén tuli 1800-luvun puolivälissä uralistiikan lisäksi perustaneeksi altaistiikan eli turkkilais-, mongoli- ja tunguuskielten vertailevan tutkimuksen. Ns. altaishypoteesilla tarkoitetaan näiden kielten sekä suomalaisugrilaisien kielten oletettua sukulaisuutta. Altaistiikan perinne on Suomessa elänyt pitkään.

Gustaf John Ramstedt (1873-1950) oli maailmankuulu altaisti. Hän teki useita kenttätutkimusmatkoja mm. Mongoliaan ja hänestä tuli mongolistiikan perustaja. Väitöskirjassaan 1902 hän käsitteli halhamongolin verbintaivutusta ja kielen suhteita turkkilais- sekä mantšu/tunguusikieliin. Hän aloitti 1903 myös kalmukin eli läntisen mongolin tutkimuksensa. Myöhemmillä matkoillaan Ramstedt kävi mm. Kaukasiassa ja Turkestanissa ja perehtyi laajalti erityisesti turkkilais- ja mongolikielten suhteisiin. Vuosina 1917-41 hän toimi Helsingin yliopiston altaillaisen kielentutkimuksen professorina, ollen kuitenkin Suomen asiainhoitajana Tokiossa 1919-30. Japanissa Ramstedt opetteli sekä japanin että korean kielen. Korean kielestä hän kirjoitti kieliopin *A Korean Grammar* (1939), jota käytettiin laajalti ja jota Koreassa edelleen arvostetaan. Vuonna 1935 Ramstedt julkaisi laajan kalmukin sanakirjan. Ramstedtin kantava ajatus kielisukulaisuustutkimusten osalta oli altaillaisen kielikunnan olemassaolon todistaminen. Tähän hän tuli yhdistäneeksi koreankin. Ramstedtin magnum opus oli kolmiosainen postuumisti ilmestynyt *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft* (1952-66), jonka Pentti Aalto toimitti painosta. Ramstedtin etymologiat ja vertailut ovat kuitenkin saaneet kritiikkiä osakseen, ja altaishypoteesi on useimpien tutkijoiden mielestä sittemmin murentunut. Helsingin yliopistossa Ramstedt opetti harvinaisen monipuolista kielivalikoimaa 1930-41: ainakin halhamongolia, kalmukia, burjaattia, turkkia, tataaria, uusuiguuria, kirgiisiä, jakuuttia, mantšua, tungusia, japania ja koreaa. Ramstedtin perinteen jatkajana voidaan Suomessa nähdä Aulis J. Joki (tarkemmin jaksossa 3.2).

Martti Räsänen (1893-1976) oli Helsingin yliopiston turkkilaisen kielitieteen professori 1944-61. Hän oli useita vuosia tutkimus- ja opiskelumatkoilla Keski-Euroopassa ja Turkissa. Räsänen tutki sanahistoriaa, turkkilaiskielten ja suomalais-ugrilaiskielten suhteita sekä muita kielisukulaisuuskysymyksiä. Hän oli uralilais-altaillaisen alkusukulaisuushypoteesin kannattaja.

Pentti Aalto (s. 1917), Helsingin yliopiston vertailevan kielitieteen professori 1958-80, on tutkinut latinaa, sankritia, ns. altaillaisia kieliä sekä suomalais-ugrilaisien kielten suhteita dravidakieliin ja altaillaiskieliin. Aalto on myös syvällisesti tutkinut Suomessa tehdyn kielentutkimuksen oppihistoriaa, hänen kolme teostaan orientalistiikan sekä klassisten ja uusien kielten tutkimuksen kehityksestä Suomessa 1828-1917 ovat olleet tällekin kirjoitukselle merkittäviä lähteitä (Aalto 1971, 1980, 1987).

Indologista perinnettä on jatkanut mm. Asko Parpola (s. 1941). Hän on tutkinut Intian uskontoja (Vedaa ja hindulaisuutta) ja erityisesti muinaista Indus-kulttuuria sekä sen kirjoitusjärjestelmän salaisuutta, josta hän julkaisi merkittävän laajan monografian 1994. Parpolan teesi on, että

Indus-kirjoitus on dravidakieltä. Bertil Tikkanen (s. 1949) väitteli sanskritin gerundista 1987. Tikkanen on tutkinut myös burušaskia, luoteis-Kašmirissa puhuttavaa kieltä vailla tiedossa olevia sukulaiskieliä, sekä julkaissut hindin kieliopin.

Vuonna 1986 valmistui puheena olevien (Suomessa harjoitettujen) tieteenalojen tulevaisuuden suunnittelun ja oppihistoriankin kannalta merkittävä dokumentti, Euroopan ulkopuolisten kulttuurien ja kielten toimikunnan mietintö. Komitean tehtävänä oli mm. kartoittaa po. kielten ja kulttuurien tutkimisen ja opettamisen tarve. Osaksi toimikunnan ehdotusten pohjalta Helsingin yliopistoon on perustettu useita virkoja, jotka kattavat suomalaisittain uusia kielialueita.

Vuonna 1987 perustettiin Itä-Aasian kielten ja kulttuurien tutkimuksen professorin virka, joka kattaa sekä japanin, kiinan että korean kielet. Juha Janhunen tuli viran ensimmäiseksi haltijaksi 1994. Hän on tutkinut monia pohjoisen ja itäisen Euraasian kieliä, erityisesti uralilaisia ja niiden joukossa ennen kaikkea samojedikieliä, mutta myös tunguusi- ja mongolilaisia kieliä sekä japania, koreaa ja kiinaa. Janhusen samojeditutkimusten ansiosta kuva uralilaisesta perussanastosta on tarkentunut. Janhunen on myös rekonstruoinut ääntenmuutokset, jotka ovat oletettavasti johtaneet uralilaisesta kantakielestä toisaalta suomalais-ugrilaiseen, toisaalta samojedilaiseen kantakieleen. Väitöskirjassaan (1986) Janhunen käsitteli nenetsisamojedin äännerakennetta. Vuonna 1996 hän julkaisi laajan tutkielman Mantšurian etnohistoriasta. Tässä hän ottaa kantaa mm. pohjoisen Euraasian ja Itä-Aasian alueen moninaisten kielikuntien keskinäisiin suhteisiin esihistoriallisina aikoina ja esittää useita varauksia ja varoituksia mitä tulee oletettuihin kielikuntien välisiin sukulaisuussuhteisiin. Janhusen arvostelee myös omnikomparativismia, eräillä tahoilla muodissa olevaa lähestymistapaa joka melko kyseenalaisin perustein sallii heterogeenisten kieliryhmien keskinäisen vertailun. Tämä Janhusen teos on sen pitkän tutkimusperinteen huipentuma, jonka kuuluisia edustajia ovat olleet mm. M. A. Castrén, G. J. Ramstedt, Aulis J. Joki ja New Yorkin Columbia Universityn professori Robert Austerlitz.

Vuonna 1989 perustettiin (Saharan eteläpuolisen) Afrikan kielten ja kulttuurien professorin virka. Tämän viran ensimmäinen haltija vuodesta 1991 on Arvi Hurskainen (s. 1941), joka on mm. tutkinut suahilin kielen morfologiaa ja syntaksia sekä perustanut laajan atk-muotoisen, kansainvälisessä käytössä olevan suahilin tekstipankin. Japanin kielen ja kulttuurin professuuri perustettiin 1993.

Pohjoismaainen yhteistyö Aasian-tutkimuksen aloilla on laajaa. Kööpenhaminassa toimii Pohjoismaiden ministerineuvoston alaisena Nordisk Institut for Asienstudier (NIAS), ja lisäksi on useita pohjoismaisia yhdistyksiä: Nordic Association for China Studies, Nordic Society for Middle Eastern Studies, Nordic Association for South Asian Studies, Nordic Association for Southeast Asian Studies sekä Nordic Association for Japanese and Korea Studies.

6. Kielitieteen teoriat, menetelmät ja sovellukset

6.1. Fonetikka ja kliininen kielitiede

Kansainvälisessä vertailussa fonetiikalla on Suomessa pitkät perinteet. Suomen ensimmäinen kansainvälisesti tunnettu foneetikko oli Hugo Pipping, joka 1890-luvulla julkaisi useita merkittäviä, tarkkoihin akustis-foneettisiin mittauksiin perustuvia tutkimuksia mm. vokaalien sointiväreistä (1890) sekä suomen kielen foneettisista piirteistä (1899). Koska Helsingin yliopistossa ei tuohon aikaan ollut fonetiikan virkoja, Pipping päätti vaihtaa alaa ja ryhtyi nordistiksi (ks. 4.1).

Jean Poirot (1873-1924) oli Helsingin yliopiston ensimmäinen varsinainen fonetiikan opettaja, vuodesta 1908. Kymografi oli tuohon aikaan fonetiikan laboratorion keskeinen analysointiväline. Poirot'n väitöskirja (1912) käsitteli ranskan vokaalien laatua (timbre). Tutkielman erityisansio oli nasaalisten vokaalien analyysi, jota ei ennen ollut tehty yhdestäkään kielestä. Poirot auttoi monia tunnettuja fennougristeja, esim. Frans Äimää, Kai Donneria, Martti Airilaa, ja Lauri Kettusta heidän töissään, jotka ajan hengen mukaisesti usein käsitelivät suomalaisugrilaisen kielten (historiallista) äänneoppia. Poirot itse tutki useiden kielten fonetiikkaa, mm. islannin ja latvian, ja julkaisi 1911 laajan, fonetiikan fysiologisia tutkimusmenetelmiä käsittelevän käsikirjan.

Frans Äimä (1875-1936) oli Helsingin yliopiston ensimmäinen fonetiikan professori, vuodesta 1924. Hän oli kerännyt Inarin saamea kenttämatkalla 1900-01 ja opiskellut fonetiikkaa Jean Poirot'n johdolla. Äimän väitöskirja oli kaksiosainen *Phonetik und Lautlehre des Inarilappischen* (1914), jota pidetään yksityiskohtaisimpana foneettisena analyysinä mitä ikinä on esitetty jostain suomalaisugrilaisesta kielestä. Ensimmäinen osa edustaa klassista ns. kuulofonetiikkaa, saksaksi Ohrenphonetik. Äimä erottaa kuulonvaraisesti ja merkitsee foneettisesti peräti 70 erilaista konsonanttia ja 50 vokaalia. Myöhemmässä työssään Äimä etupäässä käsitteli akustista fonetiikkaa sekä suomalaisugrilaista tarkekirjoitusjärjestelmää. Mainitsemisen arvoinen on Äimän *Yleisen fonetiikan oppikirja* (1938), laatuaan ensimmäinen Suomessa. Äimä arvostelee käsitystä, että fonetiikka olisi pelkkä luonnontiede, joka käsittelee vain puheen tuottamista ja akustiikkaa.

Eliel Lagercrantz (1894-1973) on Aarni Penttilän tapaan tullut tunnetuksi hahmoteorian varhaisesta soveltamisesta. Väitöskirjassaan (1927) Lagercrantz käsitteli saamen murteiden kompleksisia kvantiteettisuhteita, jotka hän tulkitsi holististen sanahahmojen avulla.

Arvo Sotavalta (1899-1950) oli foneetikko ja altaisti, Helsingin yliopiston fonetiikan dosentti vuodesta 1940. Sotavalta oli perillä aikansa eurooppalaisesta fonologiasta ja julkaisi 1936 aikanaan runsaasti siteeratun tutkielman *Die Phonetik und ihre Beziehungen zu den Grenzwissenschaften*, jossa hän käsitteli mm. fonetiikan ja fonologian suhteita.

Suomen pitkäaikaisimpia professoreita oli Antti Sovijärvi (1912-95), Helsingin yliopiston fonetiikan professori 1940-77. Hänen kokeellisfoneettinen väitöskirjansa (1938) käsitteli suomen vokaaleja monista näkulmista.. Tutustuminen Eberhard Zwirnerin fonometriaan vakuutti Sovijärven rakenteellisten näkökohtien merkittävydestä foneettisessa tutkimuksessa. Sovijärven tieteellinen tavoite oli osoittaa, että tiettyjen formanttien (akustisten resonanssialueiden) ja toisaalta puhe-elimistön onteloiden välillä vallitsee korrelaatio siten, että voidaan puhua esim. nielu-, suu-, nenä ym. formanteista. Myöhempien tutkimusten valossa eräät asiantuntijat ovat kuitenkin pitäneet tätä näkemystä yksinkertaistettuna. Sovijärvi oli myös kiinnostunut fonetiikan opetuksen kehittämisestä. Hän kehitti ADAM-nimisen laitteen (*Apparatus for Demonstrating Articulatory Movements*), joka valojen ja magneettisten ääriiviamallien avulla mahdollisti artikulaatioliikkeiden havainnollistamisen.

Kalevi Wiik (s. 1933), Turun yliopiston fonetiikan professori 1968-97, vertaili väitöskirjassaan *Finnish and English Vowels* (1965) suomen ja englannin vokaalijärjestelmiä toisiinsa sekä fonologisesti että akustisin formanttimitauksin. Näiden menetelmien avulla hän teki myös uudenlaisen kontrastiivisen analyysin suomenkielisten englanninoppijoiden kohtaamista oppimisvaikeuksista. Wiikin väitöskirja oli ensimmäinen Suomessa kirjoitettu monografia, joka selkeästi käytti strukturalismia (tarkemmin sanottuna foneemiteoriaa) viitekehysenään. Wiik toi myös Morris Hallen ja Noam Chomskyn generatiivisen fonologian Suomeen tutkielmassaan *Suomen kielen morfofonemiikkaa* (1967). Myöhemmin Wiik on käsitellyt Suomen morfofonologian kuvauksen historiaa laajassa teossarjassa 1980-luvun lopulta sekä kirjoittanut itämerensuomalaisten kielten dialektologiasta ja kuvannut niiden foneettisia piirteitä.

Antti Iivonen (s. 1940) väitteli 1970 saksan vokaalien akustisista toteutumista. Myöhemmin hän on käsitellyt mm. lausepaino- ja intonaatioteorioita sekä maailman kielten vokaalijärjestelmien rakentumisen foneettisia periaatteita. Jaakko Lehtonen (s. 1942) tutki aluksi suomen kvantiteettien eli lyhyen ja pitkän erottelun foneettista toteutumista kunnes hän 1980-luvulla siirtyi tutkimaan soveltavaa kielitiedettä (alussa yhteistyössä Kari Sajavaaran kanssa) ja puheentutkimusta, viime vuosina myös yhteisöviestintää. Kari Suomi (s. 1948) on julkaissut useita merkittäviä artikkeleita vokaalien ja klusiilien koartikulaatioilmiöistä aikakauslehdessä *Journal of Phonetics*.

Fonetiikan asema oli vahva vuosisadan alusta aina 1970-luvulle, mitä osaltaan tuki muun (erityisesti fennougristisen ja fennistisen) kielentutkimuksen vahva kiinnostus kielen äänteelliseen puoleen. Fonetiikka oli 1970-luvulle asti se yliopistojemme oppiaine, joka oli lähinnä yleistä kielitiedettä. 1970-luvun jälkeen lingvistiikan kiinnostus on suuntautunut enemmän syntaksiin sekä ennen kaikkea sisältöön eli semantiikkaan ja pragmatiikkaan. Toisaalta fonetiikan tutkimus on teknistynyt siinä määrin, että äänisignaalin tekninen tutkimus paljolti on siirtynyt teknillisiin korkeakouluihin, erityisesti signaalianalyysin ja fysiikan laboratorioihin. Humanistisen fonetiikan,

nimenomaan instrumentaalisen, edellytykset ovat siten kaventuneet, ja tämä yleismaailmallinen tendenssi on näkynyt Suomessakin virkojen vähennyksinä. Kielten äännerakenteen ja ääntämisen opetuksen tutkiminen on vuorostaan suurelta osaltaan siirtynyt yleisen ja soveltavan kielitieteen piiriin. Fonetikasta on vuosikymmenten varrella eriytynyt myös logopedia . Kaikkiaan fonetiikan kehitys 1900-luvulla on esimerkki tieteiden eriytymisestä, teknistymisestä ja uusien erikoisalojen syntymisestä.

Suomalaisen humanistisen fonetiikan tärkeä haara opetuksen alueella on vuosikymmeniä ollut puheoppi. Mm. Antti Sovijärven ja Kaarlo Marjasen toimesta perustettiin 1947 yliopistojen ulkopuolinen Suomen Puheopisto, joka on kouluttanut logonomeja. Puheviestinnän tutkimuksen kasvu erityisesti Jyväskylän yliopistossa jatkaa ja monipuolistaa tätä perinnettä.

Kliininen kielitiede (engl. *clinical linguistics*) on termi, jota ei Suomessa ole paljon viljelty. Käytämme sitä tässä erityisesti logopedian, lingvistisen afasiologian sekä viivästyneen ja poikkeavan kielenkehityksen lingvistisestä tutkimuksesta. Myös kuurojen opettajien koulutus ja orastava viittomakielen tutkimus kuuluvat historiallisilta lähteiltään tähän ryhmytykseen. Lapsen (normaalin ja poikkeavan) kielen omaksumisen tutkimus liittyy myös kliiniseen kielitieteeseen.

Jo Frans Äimän aikoina 1930-luvulla fonetiikan opetus Helsingin yliopistossa jakaantui kahtia yleiseen fonetiikkaan ja kuurojen opettajien opetukseen, joilla oli yhteiset perusopinnot. Vuodesta 1947 fonetiikan oppiaineessa oli A- eli yleinen linja ja B- eli puhe- ja äänifysiologian linja. Viimeksi mainittu oli tarkoitettu erityisesti kuurojen opettajille ja heijasti aikakaudelle tyypillistä oralismia eli uskoa siihen, että kaikki kuurot voidaan ja pitää opettaa puhumaan. Vielä selvemmin tätä asennetta heijasti B-linjan pian saama uusi nimi puhe- ja ääniterapia. Vuodesta 1980 B-linja muuttui logopediaksi, ja 1981 aiempi fonetiikan apulaisprofessorin virka muuttui logopedian apulaisprofessorin viraksi.

Matti Leiwo väitteli suomenkielisten lasten viivästyneestä ja poikkeavasta kielenkehityksestä 1977 kahden tapaustutkimuksen valossa. Leiwo on muutenkin tutkinut kielen käyttöä (diskurssia) ja omaksumista sekä laatinut lapsen kielen omaksumisen oppikirjan (1980). Kielen ja puheen afaattisista häiriöistä on Helsingissä ilmestynyt useita väitöskirjoja 1990-luvulla. Pirkko Kukkonen käsitteli aikuisafasian fonologisia häiriöitä 1990, Inga-Britt Persson aikuisafasiaan liittyviä puheentuottamishäiriöitä 1995 ja Anu Klippi aikuisafaattista kielellistä vuorovaikutusta keskustelututkimuksen kannalta 1996. Jussi Niemi ja Sinikka Niemi kollegoineen Joensuun yliopistosta ovat suomen kielen mentaalista käsittelyä koskevien töittensä yhteydessä tutkineet myös afaattisia potilaita, erityisesti sen kannalta, miten he tuottavat ja ymmärtävät sananmuotoja. Niemen ryhmä on kokeellisesti todennut, että useampivartaloiset sanat säilytyvät mentaaliseen leksikkoon nimenomaan vartaloinaan eivätkä yksimuotoisempina.

Logopedian korkein opetus on Suomessa keskittynyt Oulun yliopistoon, jossa Eila Alahuhta (s. 1926) ja Matti Lehtihalmes ovat sitä johtaneet. Alahuhta on tutkinut puhehäiriöisten lasten havaitsemista ja päättelyä.

6.2. Yleinen kielitiede

Yleinen kielitiede jatkaa yhtäältä 1800-luvulla syntyneen vertailevan kielitieteen perinteitä. Vahvin vertailevan kielitieteen tutkimustraditio on Suomessa ollut fennougriitikka (ks. 3.2). Mikko Korhonen oli alan huomattavin moderni teoreetikko. Viime vuosikymmeninä vertailevan kielitieteen perinne on metodiikkansa osalta sulautunut toisaalta (yleiseen) kielten historiaa koskevaan tutkimukseen, toisaalta kielitypologiaan. Näin on käynyt mm. kaikissa Pohjoismaissa.

Nykyisessä merkityksessään yleinen kielitiede syntyi toisen maailmansodan jälkeen. Kansainvälisesti sen merkittävimmät suuntaukset ovat olleet kielten kuvauksen formaalisten (mm. strukturaalisten ja generatiivisten) mallien kehittäminen, maailman kielten typologinen vertailu ja siihen liittyvä kielellisten universaalien etsintä sekä kielentutkimuksen teoreettisten, metodisten ja filosofisten perusteiden tutkiminen.

Erik Ahlman (1892-1952) poikkeaa 1900-luvun alkupuoliskon muitten kielentutkijojemme

joukosta. Hänen tutkimusotteensa oli selvästi yleislingvistisin ja hän liikkui teoreettisesti laajalla alueella. Ahlman väitteli tohtoriksi 1916 latinan lauseopin alalta, myöhemmin hänestä tuli filosofi. Ahlman julkaisi kymmenkunta yleislingvistisesti merkittävää kirjoitusta. Näistä tärkein on "Das normative Moment im Bedeutungsbegriff" (1926), jonka keskeinen teesi on, että kielen perustavaa normatiivista luonnetta ei voi palauttaa kausaalis-psykologiseen aspektiin.

Toinen merkittävä yleislingvistinen edelläkävijä oli Aarni Penttilä (ks. myös 3.1), jonka väitöskirja (1926) käsitteli suomen ja sen lähisukukielten painotusjärjestelmää. Alaotsikon mukaan se oli "kielipsykologinen tutkimuskoe". Penttilä oli tutustunut Max Wertheimerin hahmopsykologiaan, jota hän sovelsi eräisiin itämerensuomalaisiin äänne muutoksiin.

Paavo Ravila (ks. myös 3.2) oli ensimmäisiä suomalaisia lingvistejä, joka systemaattisesti seurasi kansainvälisen teoreettisen kielitieteen kehitystä ja välitti tulkintansa siitä suomalaisille kollegoille. 1940-luvun alusta Ravila kirjoitti suomeksi useita yleistajuisia artikkeleita kielitieteen ajankohtaisista kysymyksistä sekä uusista käsitteistä ja suunnista. Vuonna 1967 kokoelma näitä artikkeleita ilmestyi osaksi dogmaattisen oloisessa kirjassa *Totuus ja metodi*. Meikäläisissä oloissa merkittävä teoreettinen väittely oli se keskustelu, jota Ravila ja Paavo Siro kävivät 1941-44 lauseopin luonteesta sekä historiallisen ja deskriptiivisen kielitieteen suhteista.

Sekä Erik Ahlman, Paavo Ravila että Paavo Siro olivat opiskelleet filosofiaa legendaarisen Eino Kailan (1890-1958) johdolla. Kaila oli myös Penttilän väitöskirjan esitarkastaja. Kaikkiaan Kailan vaikutus siis oli huomattava suomalaisen yleisen kielitieteen varhaisiin harrastajiin.

1900-luvun kansainvälinen tai "moderni" kielitiede tuli varsinaisesti, myönteisessä hengessä, Suomeen vasta vuoden 1965 vaiheilla, erityisesti Turun yliopiston ja Xbo Akademin kautta. Kalevi Wiikin edellä puheena ollut väitöskirja (1965) toi strukturalistisen fonologian laajempaan tietoisuuteen (melko näkyvästi teoria oli esillä myös Terho Itkosen väitöskirjassa, 1964). 1960-luvun alussa myös Nils Erik Enkvist oli Xbo Akademiassa alkanut harrastaa lingvististä tyylioppia sekä soveltavaa kielitiedettä. Modernin lingvistiikan läpimurto Suomessa tapahtui siten voittopuolisesti Helsingin ulkopuolella, Jyväskylässä (Ahlman, Penttilä), Turussa (Siro, Wiik, Enkvist) ja Tampereella (missä Siro toimi vuodesta 1965).

1950- ja 1960-luvulla ulkomailla, erityisesti Yhdysvalloissa opiskelu alkoi yleistyä, ja tämä trendi on vaikuttanut vahvasti suomalaisen yleisen kielitieteen kehitykseen.

Paul Kiparsky (s. 1941) on maailmankuulu tutkija, joka monissa töissään on kehittänyt fonologian eli äännerakenteen kuvauksen formaalia teoriaa. Hän väitteli 1965 MIT:ssä aiheenaan kielen fonologinen muuttuminen ja toimi sitten pitkään MIT:n professorina. 1980-luvulla Kiparsky siirtyi Stanfordin yliopiston professoriksi. Fonologian pioneeri Suomessa oli Kalevi Wiik (ks. myös 6.1). Pekka Sammallahti ja Juha Janhunen ovat yhdistäneet generatiivisen fonologian sekä fennougristiikan rikkaan kenttä- ja areaalilingvistisen perinteen.

Morfologia on suomalaisen yleislingvistiikan vahvimpia aloja, mikä onkin luonnollista, ottaen huomioon uralilaisten kielten sanojen runsaan taivutuksen. Raimo Anttila (s. 1936), Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen professori 1972-76, yleisen kielitieteen ja indoeuropeistiikan professori UCLA:ssa (University of California, Los Angeles, v:sta 1971) on laajalti tunnettu morfologi ja historiallisen kielitieteen teoretikko. Anttila sai koulutuksensa vertailevassa indoeurooppalaisessa kielentutkimuksessa. Hän on alusta asti arvostellut Noam Chomskyn ja tämän seuralaisten generatiivista tutkimusparadigmaa. Anttila on puhunut konkreettisen, funktionaalisen morfologian puolesta, jossa paradigmojen sisäiset ja väliset suhteet sekä analogia ovat keskeisimmät tekijät. Erityisen hedelmällinen innovaatio Anttilan lähestymistavassa on ollut semiotiikan mukaan ottaminen koko kielen rakenteen ja sen tehtävien ja toiminnan tulkinnassa.

Kielitypologia on viime vuosikymmenten nopeimmin kasvaneita kielitieteen alueita. Luonteensa puolesta se on Suomessa lähellä fennougristiikkaa, jonka edustajista erityisesti Mikko Korhonen on aihetta usein sivunnut. Korhonen on kirjoittanut esim. reduktiivisten äänne muutosten (kuten katojen) vaikutuksesta kielityypin muuttumiseen sekä uralilaisten kielten sijajärjestelmien typologisista muutostendensseistä. European Science Foundationin rahoittama yhteiseurooppalainen hanke "Eurotyp" on esimerkki 1990-luvulla yleistyneistä laajoista tutkimusprojekteista. Suomesta Eurotypiin osallistuivat Jouko Lindstedt ja Hannu T. Tommola

aspektin ja tempuksen typologiaa käsittelevään ryhmään sekä Maria Vilkuna sanajärjestysryhmään. Marja Leinonen on tutkinut kielten sanajärjestystyyppin muuttumisen edellytyksiä. Kielitypologiaan läheisesti liittyvä alue on etno- ja areaalilingvistiikka, jonka viimeaikaisia suomalaisia harrastajia ovat mm. Juha Janhunen, Kalevi Wiik ja Jan-Ola Östman.

Suomen tunnetuin semantikko on Lauri Karttunen (s. 1942), joka on toiminut professorina Texasin (Austin) ja Stanfordin yliopistoissa. Karttunen on harrastanut niin lingvististä kuin formaalia semantiikkaa ja tietokone-lingvistiikkaa. Hän on kirjoittanut joukon paljon siteerattuja artikkeleita esim. tekstien tarkoitteista eli diskurssireferenteista, verbien semanttisista luokista sekä kysymyslauseista. Hänen siirtymisensä Rank Xeroxin Euroopan Grenoblessa sijaitsevan tutkimuskeskuksen palvelukseen tietokone-lingvistiikan johtotehtäviin havainnollistaa yhtä vuosituhannen vaihteen trendiä. Lauri Carlson (s. 1952) väitteli MIT:ssä dialogiteoriasta ja sen formalisoinnista, peliteoreettisen semantiikan näkökulmasta. Carlsonin kirja *Dialogue Games* (1983) on suomalaisen diskurssianalyysin näkyvimpiä kansainvälisiä saavutuksia.

Kielen käyttöön liittyvistä yleisen kielitieteen aloista on tutkittu psykolingvistiikkaa jonkin verran (ks. 6.1), mutta erityisesti tekstilingvistiikkaa ja diskurssianalyysia sekä sosiolingvistiikkaa. Tämä tutkimus on liittynyt enemmän tiettyihin kieliin kuin yleiseen kielitieteeseen. Tekstilingvistiikkaa ja diskurssianalyysia on harrastettu erityisesti suomen (ks. 3.1) ja englannin kielten (4.4) tutkimuksessa, sosiolingvistiikkaa suomen (3.1) ja ruotsin (4.1) kielten tutkimuksessa, mutta on sitä sovellettu klassisiinkin kieliin (4.6). Tanskaan siirtynyt Tove Skutnabb-Kangas on laajalti tutkinut kielivähemmistöjä, kielellisiä oikeuksia ja kaksikielisyyttä. Kielen ja sukupuolen suhde (*language and gender*) on Suomessakin noussut merkittäväksi tutkimuslohkoksi, erityisesti naistutkimuksen piirissä, keskeisenä innoittajana Auli Hakulinen.

Yleisestä kielitieteestä jo itsenäiseksi alakseen erkaantunut tietokone-lingvistiikka on Suomessakin saanut jalansijan. Kimmo Koskenniemi (s. 1945) esitti väitöskirjansa *Two-Level Morphology: A General Computational Model for Word-Form Recognition and Production* tarkastettavaksi 1983. Hänen sananmuotojen tunnistamisen ja tuottamisen tietokone-lingvistinen teoriansa tunnetaan maailmanlaajuisesti nimellä TWOL ja sitä on sovellettu kymmeniinkin kieliin. Fred Karlsson kehitti formalismin, jolla monitulkintaisuuksia sisältävästä morfologisesta analysoidusta tekstistä voidaan löytää oikeat rakenteelliset tulkinnat ja syntaktisesti jäsentää teksti ns. rajoituskieliopin avulla. Atro Voutilainen, Arto Anttila, Juha Heikkilä ja Pasi Tapanainen ovat soveltaneet ja kehittäneet rajoituskielioppia edelleen.

Historiallinen kielitiede on Suomessa säilynyt vahvempana kuin monessa muussa maassa. Raimo Anttilan oppikirja *Historical and Comparative Linguistics* ilmestyi ensimmäisen kerran 1972, uudistettu laitos 1989. Tämä on todennäköisesti maailmalla laajimmassa käytössä oleva tämän alan oppikirja. Anttila luo solidin teoreettisen ja filosofisen pohjan historialliselle ja vertailevalle kielitieteelle. Erityisesti hän korostaa semiotiikan merkitystä kielen ja sen muuttumisen ilmiöiden ymmärtämiseksi. Martti Nyman oli ensimmäisiä, joka yhdisti modernin lingvistiikan ja klassisten kielten tutkimuksen. Hän on Suomen harvoja lingvistejä, joka on saanut artikkelin julkaistuksi kielitieteen arvostetuimmassa aikakauslehdessä *Languagessa*. Mikko Korhonen kirjoitti poikkeuksellisen mielenkiintoisen kirjan *Kielen synty*, jonka Ulla-Maija Kulonen julkaisi postuumisti 1993. Korhonen kartoittaa tässä kirjassa monen tieteenalan näkökulmasta niitä vaihtoehtoisia näkökulmia, joista ihmiskielen ammoisten aikojen synnyn ongelmaa voidaan tarkastella.

Kielitieteen metateoria on Suomen yleisen kielitieteen vahvoja alueita, paljolti Esa Itkonen työn ansiosta. Itkonen (s. 1944) on kirjoittanut kolme arvostetuilla foorumeilla julkaistua kielitieteen metateoriaa ja historiaa käsittelevää monografiaa: *Grammar and Metascience* (1978), *Causality in Linguistic Theory* (1983) ja *Universal History of Linguistics: India, China, Arabia, Europe* (1991). Näissä kirjoissa ja monissa artikkeleissaan Itkonen on esittänyt useita väitteitä kielen ontologiasta sekä kielentutkimuksen epistemologisesta ja metodologisesta luonteesta, jotka ovat synnyttäneet poikkeuksellisen vilkkaan (ajoittain kiivaankin) kansainvälisen keskustelun.

Myös Raimo Anttila on monessa yhteydessä ottanut kantaa kielitieteen metateoreettisiin kysymyksiin, mm. edellä mainitussa oppikirjassaan. Urho Määttä on väitöskirjassaan (1994) tieteenfilosofisesta ja oppihistoriallisesta näkökulmasta kuvannut fennistisen morfologian

tutkimusperinteen luonnetta ja taustaa.

Lähinnä yleisen kielitieteen alaan kuuluu myös monien pienten kielten tutkimus. Yksi tällainen on syntymäkuurojen käyttämä ns. varsinainen viittomakieli. Viittomakielen tutkimus alkoi Yhdysvalloissa 1960-luvulla, Ruotsissa 1970-luvulla ja Suomessa 1980-luvun taitteessa. Eino Savisaari ja Antti Vanne julkaisivat kirjasensa *Viittomakieli* 1979. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksessa oli 1982-87 meneillään viittomakielen tutkimusprojekti. Tämän puitteissa Terhi Rissanen laati Suomessa käytetyn viittomakielen kuvauksen 1985 (*Viittomakielen perusrakenne*) ja sitä täydensi Rissanen ja Päivi Pimiän *Kolme kirjoitusta viittomakielestä* 1987.

Vuonna 1984 viittomakielen tutkimus alkoi myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa ja 1980-luvun lopussa Kuurojen liitossa, joka on koko ajan merkittävästi tukenut tutkimushankkeita. Anja Malmin ja Leena Savolaisen uusi (elektroninen) lingvistiseen tutkimukseen nojaava viittomakielen sanakirja on valmistumassa (1997). Tätä edeltävä Kuurojen liiton laatima kuvasanakirja on vuodelta 1973. Viittomakielen akateemista opetusta on kymmenisen vuotta annettu Jyväskylän yliopistossa, jossa suomen kielen professori Matti Leiwo on myötävaikuttanut suotuisten ratkaisujen aikaan saamiseen. Viittomakielen approbaturarvosanoja on tänä aikana suoritettu noin 200. Viittomakielen ensimmäinen yliopistollinen opetusvirka Suomessa on Jyväskylän yliopiston lehtoraatti (1997).

6.3. Soveltava kielitiede

Soveltava kielitiede tarkoitti alussa, 1960-luvulla, lähinnä lingvistisen perustutkimuksen tulosten soveltamista erityisesti kielten opetuksessa esille tuleviin ongelmiin. Soveltava kielitiede on kasvanut nopeasti niin aloiltaan kuin harrastajamäärältään vuoden 1965 jälkeen ja erkaantunut lingvistiikan osa-alueeksi omine teorianmuodostuksineen, virkoineen, konferensseineen, aikakauslehtineen jne.

Monet tekijät ovat tehneet soveltavasta kielitieteestä tärkeän, erityisesti maailmansotien jälkeinen kansainvälinen integraatio ja muu yhteiskuntakehitys, jotka ovat lisänneet valtiiovallan kiinnostusta panostaa kielten oppimisen ja opetuksen tutkimiseen ja tehostamiseen. Tärkeä osatekijä on kaikissa Länsi-Euroopan maissa ollut lisääntynyt maahanmuutto, joka on nopeasti laajentanut "eksoottisten" maahanmuuttajakielten opettamisen tarvetta (Suomessa mm. vietnamin, kiinan ja somalin). Tämä kehitys on myös synnyttänyt uuden kontaktilingvistisen tilanteen, jossa maan pääkielten oppiminen ja opettaminen on kohdannut uusia haasteita, meillä "suomi toisena tai vieraana kielenä". Soveltavan kielitieteen keskeisiä ongelmia nykyään ovat kielten kontrastiivinen vertailu, kielen oppimisen ja opettamisen tutkimus, kääntämisen tutkimus, kansainvälisen viestinnän moninaiset ongelmat ja kielensuunnittelu eli kielenhuolto.

Soveltavan kielitieteen käynnisti Suomessa Nils Erik Enkvist 1960-luvun alussa. Hän perusti AFTIL-nimisen, Suomen ensimmäisen soveltavan kielitieteen tutkimusryhmän 1965. Enkvistin laatiman mietinnön pohjalta kehitettiin maamme korkeakoulujen nykyinen kielikeskusjärjestelmä. Xbo Akademiassa HÅkan Ringbom on jatkanut tätä traditiota vertailemalla suomalaisten ja suomenruotsalaisten englannin omaksumisessa kohtaamia oppimisvaikeuksia. Hän on julkaissut aiheesta mm. kirjan *The Role of the First Language in Foreign Language Learning* (1987).

Myöhemmin Jyväskylän yliopistosta on tullut Suomen soveltavan kielitieteen voimakkain keskus, erityisesti sen englannin kielen laitoksesta Kari Sajavaaran johdolla. 1970-luvulla Sajavaara ja Jaakko Lehtonen tekivät soveltavan kielitieteen tutkimusyhteistyötä. Soveltavan kielitieteen infrastruktuuri on Jyväskylässä vahva. Siellä oli vuodesta 1974 Korkeakoulujen kielikeskus, joka on 1996 sulautunut uuteen Soveltavan kielitieteen tutkimuskeskukseen. Samalla Sajavaara siirtyi tähän laitokseen soveltavan kielitieteen professoriksi. Jyväskyläläinen tutkimus on koskenut erityisesti suomalaisten englannin kielen oppimista, mm. virheanalyysin ja kontrastiivisen diskurssintutkimuksen muodossa. Jyväskyläläisen soveltavan kielitieteen toiseksi painopisteeksi on Jaakko Lehtosen ja Aino Sallisen työn myötä kehittynyt puheviestintä, erityisesti yhteisöviestintä, joiden toteutumisessa kielitiede on lähestynyt yhteiskunta- ja kulttuuritieteitä. Jyväskylässä on tutkittu mm. kielitaidon mittaamista (Sauli Takala), tekstilingvistiikkaa, keskusteluanalyysiä,

pragmalingvistiikkaa ja kielenkäyttöön liittyviä asenteita.

Soveltavan kielitieteen keskuksia Suomessa on myös Vaasan yliopisto, jonka nordistiikka on kasvanut omaleimaiseksi Christer Laurénin (s. 1942) ja Marianne Nordmanin (s. 1943) ansiosta. Laurén väitteli muinaisruotsin Karin-legendasta ja Nordman Jarl Hemmerin tyylistä. Laurén ja hänen kollegansa tunnetaan erityisesti kielikylpypedagogiikan Suomeen tuomisesta ja edelleen kehittamisestä. Laurén ja Nordman ovat kirjoittaneet useita kirjoja ammatteihin liittyvistä mikrokielistä. Vaasan yliopiston ruotsin laitoksella on vilkkaat kansainväliset yhteydet vähemmistöongelmien ja ammattikielten tutkijoihin lukuisissa maissa. Vaasan yliopistoon perustettiin 1997 uusi professuuri, jonka opetusala on kielikylpyopetus. Tämä havainnollistaa kielentutkimuksen kehittymistä soveltavan tutkimuksen suuntaan.

Soveltavan kielitieteen silmiinpistävän vahvaan asemaan Suomessa ovat yliopistojen kielten laitosten ja kielikeskusten ohella enenevässä määrin vaikuttaneet yliopistoihin integroituneet entiset kääntäjänkoulutuslaitokset, jotka nimeltään nykyään yleensä ovat käännöstieteen tai kansainvälisen viestinnän laitoksia. Kääntämisen ja siihen läheisesti liittyvä erikoiskielten (LSP, *language for special t. specific purposes*) tutkimus on Suomessa soveltavan kielitieteen vahvoja alueita. Siten Lauri Carlson (Helsinki/Kouvola) on tutkinut koneellista kääntämistä, Sonja Tirkkonen-Condit (Joensuu/Savonlinna) argumentatiivisia tekstirakenteita kääntämisen näkökulmasta, Anna Mauranen (Joensuu/Savonlinna) akateemista englantia retoriikan ja tekstilingvistiikan näkökulmasta, Krista Varantola (Tampere) tekniikan englantia, Liisa Tiittula (Tampere) metadiskurssia ja suomi-saksa –viestintää kontrastiivisesti, Anita Nuopponen (Vaasa) terminologian teoriaa jne.

Helsingin kauppakorkeakoulun ja Svenska handelshögskolanin kielten ja viestinnän laitoksissa harrastetaan myös soveltavaa kielitiedettä. Siellä tutkittuja aiheita ovat mm. mainonnan kieli ja kaksikielisyys.

Yliopistojen kasvatustieteellisiin tiedekuntiin on 1970-luvulla ja myöhemmin perustettu toistakymmentä äidinkielen tai vieraiden kielten pedagogiikkaan liittyviä apulaisprofessorin virkoja, joiden haltijoiden joukossa on kielentutkijoitakin, esim. Helsingissä Irina Buchberger, Turussa Katri Sarmavuori, Tampereella Viljo Kohonen (joka väitteli 1978 englannin kielen sanajärjestyksen muutoksista) ja Vaasassa lainasanatutkija Maija Grönholm (joka myöhemmin on tutkinut suomenruotsalaisten suomen kielen oppimista).

Kasvavan Suomeen muuton myötä soveltavan kielitieteen ajankohtaiseksi haasteeksi on noussut ”suomi toisena tai vieraana kielenä” opettamisen problematiikka, jota tutkitaan erityisesti Helsingissä (Jyrki Kalliokoski) ja Jyväskylässä (Maisa Martin). Käytännön tasolla tähän liittyvät ongelmat ovat pitkään olleet tiedossa toisaalta Suomen ruotsinkielisten koulujen suomen kielen opettajien piirissä, toisaalta kymmenien ulkomaisissa yliopistoissa toimivien suomen kielen ulkomaanlehtoreiden keskuudessa. Vuonna 1998 Helsingin yliopistoon perustetaan uusi professuuri, jonka opetusalanana on juuri ”suomi toisena ja vieraana kielenä”.

7. Kielitiede ja yhteiskunta 1900-luvulla

Vuosisadan alkupuoliskolla moni kielentutkija osallistui aktiivisesti politiikkaan ja tieteen ulkopuoliseen yhteiskuntaelämään, alkaen Arvid Genetzistä (1848-1915) ja Otto Donnerista, jotka peräkkäin toimivat senaattoreina ja kirkollisiasiain toimituskunnan päällikköinä 1901-05 ja 1905-08. Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden osalta kaksi kielentutkijaa on kuitenkin ylitse muiden: Emil Nestor Setälä ja Edwin Linkomies. Molemmat vaikuttivat syvällisesti Suomen historian kulkuun. Mielenkiintoista on todeta, että kielentutkija oli pääministerinä Suomen kohtalonvuosina niin 1917-18 kuin 1943-44, olihan Setälä ns. tynkäsenaatin puheenjohtajana marraskuusta 1917, ja Linkomies taas pääministerinä jatkosodan loppuvuosina.

Tuskin kukaan muu professori on vaikuttanut yhtä syvällisesti Suomen politiikkaan kuin Setälä, useampikertainen ministeri ja suurlähettiläs (ks. 3.2). Opetusministerinä hän oli hyvin toimelias ja uudisti mm. kouluhallituksen rakennetta ja kirkon keskushallintoa. Setälä nautti ministerinäkin suurta arvonantoa, alaisilleen hän oli ”Nestori Suuri” (Autio 1986 s. 32). 1920-luvulla Setälä vaikutti

ratkaisevasti niin kieli- kuin yliopistolakien muotoutumiseen. Hän oli myös kokoomuspuolueen perustajajäseniä. Setälän poliittinen toiminta vähensi hänen tieteellistä toimeliaisuuttaan. Häneltä ei esim. vuoden 1900 jälkeen liennyt aikaa paljon käytettyjen *Suomen kieliopin* ja *Suomen kielen lauseopin* uudistamiseen. Setälä kuitenkin julkaisi tieteellisiä kirjoituksia 1930-luvulle saakka.

Hugo Suolahti oli kokoomuspuolueen presidenttiehdokkaana vuoden 1925 presidentinvaaleissa, jolloin Lauri Kristian Relander tuli valituksi.

Tohtoriksi väitelleet kielentutkijat eivät vuoden 1950 jälkeen ole yhtä näkyvästi ottaneet osaa valtakunnanpolitiikkaan. Poikkeus on Lauri Posti, joka pitkään kuului presidentti Urho Kekkosen sisäpiiriin. Kekkonen nosti Postin lyhyeksi aikaa opetusministeriksi Keijo Liinamaan virkamieshallitukseen 1975-76. Postin merkittävien ministeritoimien oli Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen perustaminen ja sitä koskevien määrärahojen sisällyttäminen valtion vuoden 1976 budjettiin (tutkimuskeskusta koskeva laki hyväksyttiin eduskunnassa 29.12. 1975).

Useimmat valtakunnanpolitiikassa näkyvästi vaikuttaneet kielitietelijät ovat siis olleet kokoomuspuolueen jäseniä, Setälästä, Suolahdesta ja Linkomiehestä alkaen. Posti oli keskustapuoluetta lähellä.

“Rivikansanedustajia” ja kunnallispolitiikassakin aktiivisia olivat 1900-luvun alkupuolen kielentutkijoista niin Uno Lindelöf kuin Axel Wallensköld. Myöhempien vuosikymmenten ajalta esimerkkejä on vaikeampi löytää, sellainen on esim. vihreitä edustava kauniaslainen klassikko ja kunnallispolitiikko Paavo Castrén.

Edwin Linkomies ja Paavo Ravila olivat vuoden 1960 kahta puolen valtakunnan korkeakoulu- ja tiedepolitiikan voimahahmoja. Linkomies toimi esim. puheenjohtajana vuonna 1958 asetetussa tärkeässä Tieteellisen tutkimuksen organisointikomiteassa, jonka esitykset mm. johtivat tieteellisten toimikuntien järjestelmän sekä Suomen Akatemian uudistamiseen ja pohjustivat myös yliopistolaitoksen ja koko tieteellisen tutkimuksen 1960-luvulla alkanutta valtavaa ekspansiota. Ravila taas kohosi mm. (“vanhan”) Suomen Akatemian esimieheksi lyhyeksi aikaa 1963, ensimmäisen pitkäaikaisen esimiehen A. I. Virtasen jälkeen. Ravila ei kuullut uuden neuvostostävällisen ulkopolitiikan myötäilijöihin ja siksi hänellä oli 1960-luvulla jännittynyt suhde presidentti Kekkoseen ja tämän tukemiin yliopistolaitoksen uudistamispyrkimyksiin. Samankaltainen oli Tauno Nurmelan, Turun yliopiston rehtorin ja kanslerin, suhtautuminen ja suhde Kekkoseen. Nurmela oli 1960- ja 1970-luvuilla kuuluisa kantaa ottavista syvällisistä ja hauskoista puheistaan, joiden aiheina olivat monenlaiset yhteiskunnan ja elämän ilmiöt.

Kolmas merkittävä kielentutkija-korkeakoulupoliitikko 1950-luvulla oli Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun pitkäaikainen rehtori Aarni Penttilä, joka myös oli useiden keskeisten suunnittelukomiteoiden jäsen. Oli paljon Penttilän ansiota, että Jyväskylään perustettiin kaksiosastoinen filosofinen tiedekunta 1958, joka oli Jyväskylän yliopistohankkeen tärkein etappi.

Lauri Posti oli uudistetun Suomen Akatemian tieteen keskustoimikunnan jäsen 1971-73. Hänen jälkeensä keskustoimikuntaan tai sitä nykyisin vastaavaan Suomen Akatemian hallitukseen ei ole kuulunut kielentutkijaa.

Kielentutkijat osallistuivat 1900-luvun alkupuoliskolla poikkeuksellisen aktiivisesti yliopistojen hallintoon ja edustivat siinä ominaisuudessa yliopistojaan suhteessa valtiovaltaan ja muuhun yhteiskuntaan. Esim. Helsingin yliopiston 12 rehtorista vuosina 1910-62 viisi oli kielentutkijoita (Ivar A. Heikel, Hugo Suolahti, Artur Långfors, Paavo Ravila, Edwin Linkomies). Kanslereiksi nousivat näistä Suolahti (peräti kahdeksaksitoista vuodeksi, 1926-44), Linkomies ja Ravila. Vuonna 1930 Suomen kaikkien kolmen yliopiston kanslerit olivat kielentutkijoita: Helsingin yliopistossa Suolahti, Turun yliopistossa Setälä ja Xbo Akademiassa Axel Wallensköld. 1960-luvun jälkeen kanslereita ovat kielentutkijoista olleet Tauno Nurmela Turun yliopistossa 1970-74 ja Nils Erik Enkvist Xbo Akademiassa 1991.

Ilmeistä on siis, että kielentutkijoiden yleinen poliittis-hallinnollinen toiminta on vähentynyt vuosikymmenten saatossa. Trendi koskee muitakin tieteitä. Syitä ovat ainakin tieteen kasvava professionalistuminen omistautumis seurauksineen sekä tutkijakunnan määrän moninkertaistuminen.

Nuoren Suomen tasavallan ulkoasiainhallinto hyödynsi usein vieraiden kielten tutkijoiden kielitaitoa nimittämällä heidät diplomaattisiin tehtäviin. Suurlähettiläinä toimivat niin romanisti

Werner Söderhjelm, altaisti G. J. Ramstedt, assyriologi Harri Holma kuin fennougristi Setäläkin. Romanisti Arthur Langfors toimi lähetystösihteerinä ja asiainhoitajana. 1930-luvun jälkeen myös kielentutkijoiden diplomaattiset tehtävät ovat vähentyneet.

Ideologisella, historiallisella ja yleiskulttuurisella tasolla fennougristiikalla ja fennistiikalla on Suomessa ollut tärkeä tehtävä kehittää suomen kieli täysiveroiseksi kulttuurikieleksi sekä selvittää sen ominaisluonne, sukulaisuussuhteet ja polveutuminen. Tämä on ollut suomalaisuuden ja suomalaisen identiteetin rakentamisen kannalta ratkaisevan tärkeää. Niin sanottujen kansallisten tieteiden merkitys oli huomattava 1960-luvulle saakka, ja näistä tieteistä keskeisin oli suomen kielen tutkimus.

1960-luvulla tilanne kuitenkin muuttui. "Suomalaisuuden projekti" oli eräässä mielessä viety loppuun, kielikiistat oli ratkottu, suomen kieli oli kaikissa suhteissa saavuttanut sille kuuluvan aseman, voimakas kansainvälistyminen alkoi. Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan uuden teknologian hallinnolliset ja hyötynäkökohtia korostavat painotukset nakersivat kaikkien humanististen tieteiden mutta erityisesti kansallisten tieteiden perinnäisiä perustuksia. Aiemmat "kansalliset tieteet" ovat orientoituneet uudelleen, esim. fennistiikka on viime vuosikymmeninä muuttunut tyystin ja alkanut asemoida itsensä osaksi kansainvälistä, useimmiten yleislingvistisesti inspiroitunutta kielentutkimusta.

Vieraiden kielten eli uusfilologioiden keskeinen yhteiskunnallinen tehtävä on aina ollut instrumentaalinen: kouluttaa vieraiden kielten opettajia koululaitoksen kasvaviin tarpeisiin (samalla tavoin tietenkin fennistiikan ja nordistiikan yksi konkreettinen tehtävä on ollut tuottaa suomen ja ruotsin kielen opettajia). Tulevien opettajien tarpeet ovat osaltaan myötävaikuttaneet soveltavan kielitieteen ja nykykielen painottumiseen yliopistojen tutkintovaatimuksissa aikaisemman kielihistorian ja tekstifilologian kustannuksella. Rinnan kansainvälistymistrendin voimistumisen ja monipuolistumisen kanssa kielenopetustarpeet kasvavat ja siksi on selvää, että vieraiden kielten opetusvolyymi yliopistoissamme on kasvanut voimakkaasti. Toisen maailmansodan seurauksena englannista tuli kansainvälinen valtakieli, siksi englannin kielen tutkimusta ja opetusta oli nopeasti kasvatettava.

Ajankohtainen tämäntapainen trendi on Lähi-Idän sekä Itä- ja Etelä-Aasian nopeasti kasvava taloudellinen ja kulttuurinen merkitys, jonka seurauksena valtiovalta on halunnut panostaa mm. arabian, japanin, kiinan ja korean kielten tutkimus- ja opetusedellytysten parantamiseen.

Teknologian kehitys on kaventanut klassisen fonetiikan tutkimusalaa, jonka monia keskeisiä ongelmia nykyään tutkitaan enemmän teknisissä korkeakouluissa ja lääketieteellisissä tiedekunnissa kuin humanistisissa tiedekunnissa konsanaan. Toisaalta tietokoneiden yleistyminen, niiden käyttöalueiden laajentuminen (tekstinkäsittely, laajat tietokannat ym.) sekä niiden ohjelmoinnin kehittyminen enemmän symboliseksi kuin numeeriseksi on synnyttänyt uusia (monitieteisiä) kielentutkimuksen aloja kuten tietokonekielintutkimuksen. On ilmeistä, että internet, muu verkkoviestintä sekä ennen kaikkea luonnollisilla kielillä ilmaistujen konelukuisten tekstimassojen räjähdysmäinen kasvu ja siihen liittyvä tarve luokitella, seuloa, analysoida ja tiivistää informaatiota luo yhä uusia haasteita kielentutkimukselle(kin).

Pienessä ja kielellisesti eristyneessä maassa kääntäminen kielten välillä on aina tärkeää. Jatkuvan kansainvälistymisen ja erityisesti Euroopan unionin yhdyntymisen myötä kääntämisen tutkimuksen ja sen sovellusten tarve kasvaa.

Viimeksi puheena olleet ilmiöt osoittavat kielentutkimuksen(kin) hallitsevaksi pitkäaikaistrendiksi soveltavan kielitieteen voimistumisen. Filologioille ja teoreettiselle perustutkimukselle on jäänyt yhä vähemmän tilaa. 1990-luvun Suomesta saa melkein etsiä vieraiden kielten filologeja sanan ahtaimmassa ja perinteisimmässä merkityksessä, siis vanhojen tekstien tulkitsijoita.

Laatikko 1

“Vanhan” Suomen Akatemian (1948-69) kielitieteitä edustavat akateemikot

NIMI	ELINAIKA	AKATEMIAN JÄSENEÄ	ALA
Y. H. Toivonen	(1890-1956)	(1948-56)	suomalais-ugrilainen kielentutkimus
Paavo Ravila	(1902-74)	(1956-63)	suomalais-ugrilainen kielentutkimus
Erkki Itkonen	(1913-92)	(1963-92)	suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Laatikko 2

“Uuden” Suomen Akatemian kielitieteitä edustavat tutkijaprofessorit vuodesta 1970⁴

NIMI	ELINAIKA	TUTKIJA- PROFESSORINA	ALA
Terho Itkonen	(s. 1933)	(1970-73)	suomen kieli
Nils Erik Enkvist	(s. 1925)	(1974-77)	englanti, tekstilingvistiikka
Jorma Koivulehto	(s. 1934)	(1988-93)	germaaninen filologia
Mikko Korhonen	(1936-91)	(1990-91)	suomalais-ugrilainen kielentutkimus
Jaakko Frösén	(s. 1944)	(1994-99)	kreikkalainen filologia

“Vanhan” Suomen Akatemian kolme kielitieteellistä akateemikkoa olivat kaikki fennougristeja, mikä heijastaa toisaalta fennougristiikan johtavaa asemaa maamme kielentutkimuksessa aina vuoden 1970 vaiheille asti, toisaalta vanhan Akatemian toimintaan liittynyttä keskeistä kansallistakin tehtävää.

“Uuden” Suomen Akatemian kielitieteelliset tutkijaprofessorit edustavat kaikki eri aloja, niin suomea kuin vieraita kieliä, niin lingvistiikkaa kuin filologiaakin. Tämäkin on osoituksena kielentutkimuksemme monipuolistumisesta 1900-luvun jälkipuoliskolla.

Laatikko 3

Ulkomailla professoreina pitempään toimineita suomalaisia kielentutkijoita —

- Anders Ahlqvist (s. 1945), University College Galway (National University of Ireland) muinais- ja keski-iirin sekä kelttiläisen filologian professori v:sta 1994 (lehtori 1976-94)
- Marjut Aikio (s. 1947), Tromssan yliopiston suomen kielen professori 1988-95, suomalaisen kielitieteen professori v:sta 1995
- Arto Anttila (s. 1962), Boston University, lingvistiikan professori v:sta 1997
- Raimo Anttila (s. 1935), UCLA:n (University of California, Los Angeles) yleisen kielitieteen ja indoeuropeistiikan professori v:sta 1971
- Anders Holmberg (s. 1951), Tromssan yliopiston yleisen kielitieteen professori v:sta 1994
- Rostislav Holthoer (1937-97), Uppsalan yliopiston egyptologian professori 1980-97
- Lauri Karttunen (s. 1942), University of Texas, Austin, lingvistiikan professori 1970-82; Stanford University, lingvistiikan konsultoiva professori v:sta 1983; Principal Scientist ja Research Fellow, Xerox Palo Alto Research Center v:sta 1987
- Paul Kiparsky (s. 1941), Massachusetts Institute of Technology, lingvistiikan professori 1965-87; Stanford University, lingvistiikan professori 1988-
- Valentin Kiparsky (1904-83), Freie Universität Berlin, slaavilaisen filologian professori 1958-63
- Merja Kytö (s. 1953), Uppsalan yliopiston englannin kielen professori v:sta 1995
- Anna-Riitta Lindgren (s. 1947), Tromssan yliopiston suomen kielen professori v:sta 1994
- Urpo Nikanne (s. 1961), Oslon yliopiston suomen kielen professori v:sta 1996
- Heikki Palva (s. 1935), Göteborgin yliopiston arabian kielen professori 1970-82
- Ilpo Tapani Piirainen (s. 1941), Westfälische Wilhelms-Universität Münster, saksan kielen ja kirjallisuuden sekä didaktiikan (erityisesti lingvistiikan) professori v:sta 1971
- Simo Parpola (s. 1943), University of Chicagon assyriologian professori 1977-79
- Armas Salonen (1915-81), University of Chicago, assyriologian professori 1947-49
- Aimo Seppänen (s. 1929), Uumajan yliopiston englannin kielen professori 1980-84, Göteborgin yliopiston englannin kielen professori 1985-94
- Eeva Uotila (1941-95), Napolin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden professori 1981-95
- Eija Ventola (s. 1951), Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, englannin kielen professori v:sta 1995
- Kay Wikberg (s. 1936), Oslon yliopiston englannin kielen professori v:sta 1984
- Tuija Virtanen-Ulfhielm (s. 1954), Växjön korkeakoulun englannin kielen professori v:sta 1997

Lähdeluettelo

- Aalto, Pentti 1958. La Société Finno-Ougrienne 1933-1958. Aperçu historique. JSFOu 61:5-40.
- 1975. G. J. Ramstedt and Altaic Linguistics. *Central Asiatic Journal* XIX:161-193.
- 1971. *Oriental Studies in Finland 1828-1918*. The History of Learning and Science in Finland 1828-1918. 10b. SSF.
- 1980. *Classical Studies. The History of Learning and Science in Finland 1828-1918*. 10a. SSF.
- 1987. *Modern Language Studies in Finland 1828-1918*. The History of Learning and Science in Finland 1828-1918. 10c. SSF.
- Alhoniemi, Alho 1980. Suomalais-ugrilainen kielentutkimus. *Ikola* 1980:40-49.
- Anttila, Aarne 1943. Suomi-kirjan perustaminen ja katsaus sen satavuotiseen taipaleeseen. *Suomi* V,12.
- Anttila, Raimo & Esa Itkonen 1976. Structuralism in Finland. *Dress Rehearsals, Department of General Linguistics*, No. 2. 1-34.
- Anttila, Raimo, Ilse Lehiste & Erling Wande 1996. *Fennistic Research in Finland at the Beginning of the Nineties. A Report Submitted to the Academy of Finland*. Publications of the Academy of Finland 3/96. Helsinki. Edita.
- Aulanko, Reijo 1991. The first 100 years of acoustic vowel studies at the University of Helsinki. R. Aulanko & M. Leiwo, toim., *Studies in Logopedics and Phonetics 2*. Helsinki. *Publications of the Department of Phonetics, University of Helsinki*. B:3. 9-32.
- Autio, Veli-Matti 1986. Ensimmäisen tasavallan kulttuuripolitiikka 1917-1944. Opetusministeriön historia 4. Pieksämäki.
- BSU 1991 = *Bibliographia Studiorum Uralicorum 1917-1987. Bibliography on Uralic Studies. III. Linguistics*. SKS.
- Enkvist, Nils Erik 1954. Hugo Pipping som fonetiker. *Finsk tidskrift* 106:6-17.
- 1993. Engelska språket och litteraturen. *Widén* 1993:33-50.
- Hakulinen, Auli 1986. Text Linguistics in Finland. M. Charolles, J. S. Petöfi & E. Sözer, toim., *Research in Text Connexity and Text Coherence. Papiere zur Textlinguistik* 53,1:325-345.
- Halén, Harry 1989. Altain huiput siintelee. *Löytönen* 1989:148-197.
- 1990. *Janua Orientis. Luettelo Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien opettajista ja opetuksesta Turun Akatemiassa sekä Helsingin yliopistossa 1640-1990*. Helsingin yliopisto. Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitos. Helsinki.
- Harmaja, Leo 1949a. Arvid Genetzin elämänvaiheet. Harmaja 1949b, toim. 7-317.
- 1949b, toim. *Arvid Genetz - Arvi Jännes. Elämänvaiheet ja elämäntyö*. Porvoo - Helsinki. WSOY.
- Haugen, Einar & Thomas L. Markey 1972. The Scandinavian Languages: Fifty Years of Research. *Sebeok* 1972b:1461-1625.
- Henriksen, Carol, Even Hovdhaugen, Fred Karlsson & Bengt Sigurd, 1996, toim., *Studies in the Development of Linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*. Oslo. Novus forlag.
- Hovdhaugen, Even & Carol Henriksen & Fred Karlsson & Bengt Sigurd, painossa. *The History of Linguistics in the Nordic Countries*.
- Huldén, Lars 1990. Något om nordistikens historia vid Helsingfors universitet. Saari & al. 1990:73-92.
- Häkkinen, Kaisa 1994. *Agricolasta nykkyieleen. Suomen kirjakielen historia*. Helsinki. WSOY.
- Häkkinen, Kaisa & Fred Karlsson 1980, toim. *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä. Symposium Turussa 30.11.-1.12.1979. Esitelmät ja kommentit*. Suomen kieliteiteellisen yhdistyksen julkaisuja 4. Turku.
- Iivonen, Antti 1990. An Outline of the History of Phonetics and Logopedics at the University of Helsinki. M. Leiwo & R. Aulanko, toim., *Studies in Phonetics and Logopedics 1*. Helsinki. Publications of the Department of Phonetics, University of Helsinki. B:2. 7-15.
- Ikola, Osmo 1980, toim. *Fennicum. Kielen ja kulttuurin tutkimuksen ja opetuksen tyyssija*. Suomi

123:2. SKS.

- 1982. Kielitiede ja filologia. Päiviö Tommila et. al., toim., *Suomen kulttuurihistoria* III. 225-235.
- Ikola, Osmo & Aulis J. Joki 1972. Uralic. Sebeok 1972b:1693-1743.
- Itkonen, Erkki 1949. Arvid Genetz kielentutkijana. *Harmaja* 1949b:318-359.
- 1961. *Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historian tutkimuksen alalta*. Tietolipas 20. Helsinki. SKS.
- 1966. *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki. WSOY.
- Janhunen, Juha 1984. Altailaisen hypoteesin nykytila. *Vir.* 88:202-207.
- Joki, Aulis J. 1973. *Uralier und Indogermanen. Die älteren Berührungen zwischen den uralischen und Indogermanischen Sprachen*. MSFOu 151.
- Kahlas-Tarkka, Leena 1987, toim. *Neophilologica Fennica. Modern Language Society 100 years. Mémoires de la Société Néophilologique* 45. Helsinki. Modern Language Society.
- Kajanto, Iiro 1970. The Classics in Finland. *Arethusa* 3:2. 205-226.
- Karlsson, Fred 1994. *Linguistics in the Light of Citation Analysis*. Publications of the Department of General Linguistics, University of Helsinki. No. 23. Helsinki.
- 1997. *Yleinen kielitiede Suomessa kautta aikojen*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Helsinki.
- KehOHj 1965 = Kansallisten tieteiden kehittämissuunnitelma 1966-1980. *Suomi* 112:1. SKS.
- Kolari, Veli 1985. *Suomen slavistiikan vaiheita*. Helsingin yliopiston slaavilaisten kielten laitoksen raportteja. Helsinki.
- Komitea 1915 = Komiteanmietintö N:o 6, 1915. Helsinki. Keisarillisen Senaatin kirjapaino.
- Komitea 1986 = *Euroopan ulkopuolisten kulttuurien ja kielten toimikunnan mietintö. Betänkande avgivet av kommissionen för utomeuropeiska kulturer och språk*. Komiteanmietintö 1986:1. Helsinki.
- Komitea 1991 = *Euroopan kansalliskielten ja kulttuurien toimikunnan mietintö*. [Betänkande av kommissionen för Europas nationalspråk och kulturer.] Komiteanmietintö 1991:6. Helsinki.
- Komitea 1994 = *Kieli ja sen kielipiirit. Opetuksen suuntaviivoja*. Julkaisija opetusministeriö. Helsinki. Painatuskeskus.
- Korhonen, Jarmo 1990. Finnische Germanistik: Gestern, heute, morgen. *Der Gingko Baum. Germanistisches Jahrbuch für Nordeuropa* 9:85-96.
- 1994. Historische Lösung in der germanischen Philologie. *Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen* 26:226-234.
- 1995. Emil Öhmann und sein Beitrag zur Finnischen Germanistik. *Der Gingko Baum. Germanistisches Jahrbuch für Nordeuropa* 13:10-38.
- Korhonen, Mikko 1986. *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828-1918*. The History of Learning and Science in Finland. 11. SSF.
- 1989. Uralilaisten kielten ja kansojen tutkijoita. Löytönen 1989:216-271.
- Korhonen, Mikko, Seppo Suhonen and Pertti Virtaranta 1983. *Sata vuotta suomen sukua tutkimassa. 100-vuotias Suomalais-ugrilainen Seura*. Espoo.
- Kytömäki, Leena 1993. *Suomen kielen verbiderivaation kuvaaminen 1600-luvulta nykypäiviin*. Turku. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 40.
- Lehtihalmes, M. 1986. *Suomen logopedinen bibliografia*. Helsinki. Publications of the Department of Phonetics, University of Helsinki. B:1.
- Leino, Pentti 1992. Fennistiikan tohtorit. *Kieliposti* 3:13-22.
- 1996. Paavo Siro suomen lauseopin kuvaajana. Siro (Pentti Leino, toim.) 1996:11-43.
- Loman, Bengt 1981, toim. De finlandssvenska dialekterna i forskning och funktion. MSXAF 64.
- 1993. Svenska språket och nordisk filologi. Widén 1993:240-257.
- (tulossa). Finländsk nordistik. Ilmestyy sarjassa *The History of Learning and Science in Finland 1828-1918*, published by SSF. Viimeistelevät Erik Andersson, Ann-Mari Ivars and Peter Slotte.
- Löytönen, Markku 1989, toim. *Matka-arkku. Suomalaisia tutkimusmatkailijoita*. SKS.
- Merisalo, Outi 1994. Werner Söderhjelm (1859-1931). Personnalité marquante de la culture finlandaise. *NM* 95:3-7.
- Mustanoja, Tauno F. 1987. A Hundred Years of Modern Language Studies. Kahlas-Tarkka

1987:6-9.

- Mustelin, Olof 1986. *Svenska litteratursällskapet i Finland 1885-1985*. Del II. Det andra halvseket. SLS 523:2.
- Määttä, Urho 1994. *Funktionaalinen selittäminen morfologiassa. Metateoriaa ja huomioita suomen ja sen sukukielten tutkimusperinteestä*. Opera fennistica & linguistica 7. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Tampere.
- Nordström, W. E. 1968. *Academia Aboensis Rediviva 1918-1968*. Ekenäs. Ekenäs Tryckeri Aktiebolag.
- Nyholm, Kurt 1972. Från germansk filologi till tysk språkvetenskap. Installationsföreläsning 25.2.1972. *Xbo Akademis Årsskrift* 1971-72:43-54.
- 1979. Sprachgermanistik in Finnland. Ergänzungen zu Laurits Saltveits Forschungsbericht "Die Sprachgermanistik in Skandinavien". *Deutsche Sprache* 7:247-251.
- 1993. Germansk filologi. Widén 1993:89-108.
- Oksala, Teivas 1980. Suomen klassillinen filologia 1900-luvulla. Häkkinen & Karlsson 1980:77-96.
- Panelius, Olav 1955. *Hugo Pipping*. Helsingfors. SLS 353.
- Paunonen, Heikki 1970. Suomen ja sen lähisukukielten tutkimuksen luonteesta ja saavutuksista Suomessa 1960-luvulla. *Vir.* 74:357-372.
- 1976. Kotikielen Seura 1876-1976. *Vir.* 80:309-428.
- Perusvoimavara selvitys 1988 = *Perusvoimavara selvitys. Osa II. Korkeakouluneuvoston jaostojen esitykset perusvoimavarojen kehittämiseksi*. Opetusministeriö. Korkeakouluneuvoston julkaisuja 4/1988.
- Perälä, Tauno 1970. *Turun yliopisto 1920-1939*. Turun yliopisto. Kirjapaino Polytypos. Turku.
- 1977. *Turun yliopisto 1939-1974*. Turun yliopisto. Kirjapaino Polytypos. Turku.
- Ravila, Paavo 1933. *Suomalais-ugrilainen Seura 1883-1933*. JSFOu 46:3-66.
- 1943. Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen saavutuksia ja tehtäviä. *Suomalainen Suomi* 9:469-475.
- 1964. E. N. Setälä kielentutkijana. Memoria Saecularis E. N. Setälä 27. II. 1964. MSFOu 135:5-13.
- 1967. *Totuus ja metodi. Kielitieteellisiä esseitä*. Porvoo-Helsinki. WSOY.
- Saari, Mirja & Lars Huldén & Kristina Björklund & Pirjo Kukkonen 1990, toim. *Nordistik i 150 År. Undervisning och forskning i nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet 1840-1990*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B:13. Helsingfors.
- Salminen, Tapani 1996, toim. *Typological and Historical Studies in Language by Mikko Korhonen. A memorial volume published on the 60th anniversary of his birth*. MSFOu 223.
- Sammallahti, Pekka 1970. Suomalais-ugrilainen kielentutkimus 1960-luvun Suomessa. *Vir.* 74:357-372.
- 1980. Diakroninen kielentutkimus Suomessa 1900-luvulla. Häkkinen & Karlsson 1980:57-68.
- 1996. History of Finno-Ugric Linguistics in the Nordic Countries. Henriksen & al. 1996:297-323.
- Sebeok, Thomas 1972a,b, toim. *Current Trends in Linguistics*. Vol. 9:1,2. Linguistics in Western Europe. The Hague and Paris. Mouton.
- Siro, Paavo 1980. Kielitieteen kehitys Suomessa 1900-luvulla. Häkkinen & Karlsson 1980:1-15.
- Solin, Heikki 1995. Die finnische Altertumswissenschaft. Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft. Vortrag im Finnland-Institut in Berlin 4.4.1995.
- Solstrand, Helena 1981. Bibliografisk översikt över dialektologisk litteratur om de finlandssvenska dialekterna. Loman 1981:25-38.
- Sovijärvi, Antti 1993. Some historical notes on Department of Phonetics. *Studies in Logopedics and Phonetics 4. Publications of the Department of Phonetics, University of Helsinki, Series B: Phonetics, Logopedics and Speech Communication* 5. 7-12.
- Steinby, Torsten 1985. *Svenska litteratursällskapet i Finland 1885-1985*. Del 1. Det första halvseket. SLS 523:1.
- Suhonen, Seppo 1995. Finno-ugristische Sprachwissenschaft 1989-1994. H. Leskinen, toim.,

- Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum 10.-15.8.1995. Pars I.* Gummerus. Jyväskylä. 191-203.
- Tommila, Päiviö & Heikkilä, Hannu 1996, toim. *Edwin Linkomies. Suomalainen vaikuttaja.* Helsinki.
- Tommola, Hannu & Arto Mustajoki 1996. K sovremennomu sostojaniju russkogo jazykoznanija v Finljandii. *Russian Linguistics* 20:31-45.
- Tuomi, Tuomo 1976, toim. *Sanojen taivalta. Puoli vuosisataa Sanakirjasäätiön toimintaa.* Suomi 121:2. SKS.
- Widén, Solveig 1993, toim. *Xbo Akademi 1918-1993. Forskning och institutioner II. Humanistiska fakulteten. Teologiska fakulteten.* Xbo. Xbo Akademis förlag.

Käytetyt lyhenteet

- AAA = Acta Academiae Aboensis. Xbo. Xbo Akademi (University).
- AASF = Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Helsinki.
- ASF = Academia Scientiarum Fennica. Helsinki.
- ASSF = Acta Societatis Scientiarum Fennicae. Helsinki.
- FUF = Finnisch-ugrische Forschungen. Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde. Helsinki.
- JSFOu = Journal de la Société Finno-Ougrienne. Helsinki.
- MSFOu = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne. Helsinki.
- MSNH = Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki. Helsinki.
- MSXAF = Meddelanden från Stiftelsens för Xbo Akademi forskningsinstitut. Xbo.
- NM = Neophilologische Mitteilungen. Helsinki.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki.
- SLS = Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.
- SNF = Studier i nordisk filologi. Utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.
- SSF = Societas Scientiarum Fennica. Helsinki.
- SSFCHL = Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Humanarum Litterarum. Helsinki.
- SSLS = Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.
- STEP = Suomalainen Tiedeakatemia. Esitelmät ja pöytäkirjat. Helsinki.
- Vir. = Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.

Alaviitteet

---

1. Nils Erik Enkvist on laatinut luvun 4 perustekstin. Fred Karlsson on laatinut muiden lukujen (1-3, 5-7) perustekstin ja tällöin keskeisenä tausta-aineistona käyttänyt teoksia Karlsson (1997) sekä Hovdhaugen, Henriksen, Karlsson & Sigurd (1998). Lähdeluettelo on olemme koonneet lähinnä sekundaarilähteitä eli Suomen kielitieteen tai sen yksittäisten disipliinien historiaa valaisevia kokoavia esityksiä. Tilasyistä alkuperäislähteitä voi mainita vain kovin rajallisesti.

2. Etnolingvistiikka on kielen tutkimusta ottaen huomioon myös etnologisia, antropologisia, historiallisia, maantieteellisiä ja muita kieleen ja sen käyttöön vaikuttavia seikkoja

3. Kääntämisen virat jakaantuivat kielittäin näin: englanti 2,5, saksa 2,5, ranska 1 ja venäjä 3.

4. Tutkijaprofessorin nimike vaihtui 1994 akatemiaprofessoriksi.